

Tento zborník bol pripravený v rámci programu „*Priechodné hranice pre veľké šelmy*“
v slovenskom a maďarskom jazyku.

EDITORI:

György Pál Gadó (WWF Maďarsko)
a Samuel Pačenovský (o.z. SOSNA)

FOTOGRAFIE NA OBÁLKE:

© WWF-Canon / Chris Martin BAHR (vlky) a
© WWF-Canon / Roger LEGUEN (rys), Dobos Dávid

VYDÁVA:

WWF Maďarsko
1124 Budpešť, Németvölgyi út 78/B
Tel.: (36-1-) 214-5554, fax: (36-1) 212-9353
E-mail: panda@wwf.hu
www.wwf.hu
Adószám: 18226814-2-43
Számlassám: ERSTE Bank: 116490001-07903500-49000003

TLAČ: PRO Vision Stúdió

Budapest, 2003. november

PODPORILI:

ÚVOD

György Pál Gadó a Samuel Pačenovský

Slovensko-maďarská spolupráca v ochrane vlka a rysa nie je len teoretickou možnosťou, ale skutočnosťou. V priebehu uplynulej zimy sa neraz stalo, že Ádám Szabó využívajúc vhodnú snehovú pokrývku k sledovaniu stôp v Aggtelekskom krase dovtedy sledoval vlčie stopy, kým nedosiahol štátnu hranicu. Potom, aby jeho námaha nevyšla nazmar, zavolať Juraja Popovicsa na slovenskej strane hranice a poprosil ho, aby sa pozrel, čo sa dialo ďalej s vlkami, ktorí „narušili hranicu“ v smere Dolného vrchu, či Silickej planiny. Keď sme zostavovali túto publikáciu, často sme mysleli na Ádáma a Juraja. Naša práca bude úspešnejšou, keď oni dvaja dostanú nápady a podporu k svojej praktickej ochranárskej práci a keď sa na oboch stranách hraníc vytvorí viac podobných odborných pracovných vzťahov, ako je ten ich.

Slovensko má viac susedov „oplývajúcích“ vlkami a rysmi, veľké mäsožravce sa pohybujú sem a tam po slovensko-ukrajinskej, či slovensko-poľskej hranici a ako sa to spomína v doslove tejto knižky, na slovensko-českej hranici už má ochrana veľkých mäsožravcov svoju históriu.

Maďarsko má iba jedného naozajstného suseda s veľkými mäsožravcami, musí si teda ceniť tohoto suseda. Ako sa dozvedáme z prehľadu Marty Márkus a László Szemethyho, vlky niekedy prejdú na územie Maďarska aj zo Srbska a Chorvátska, ale nemajú tu možnosť usídlieť sa. V Rumunsku žijú vlky, rysy aj medvede v značnom počte, ale nie v blízkosti maďarskej hranice. Ostáva teda Slovensko. Z článku Gábora Firmánszkyho je zrejmé, že postavenie rysých a vlčích populácií v Maďarsku závisí vo veľkej miere od toho, čo sa stane s týmito dvoma druhmi na Slovensku.

Môžeme len dúfať, že v 21. storočí sa vytvorí taká stabilná vlčia a rysia populácia v maďarskom severnom stredohorí, že aj slovenskí kolegovia z nej budú mať radosť.

Ale budú z nej mať naozaj radosť? Jana Strnáďová nehovorí iba veľkorysú všeobecnosťou o pozitívnej úlohe veľkých šeliem v udržiavaní zdravej populácie jeleňov, srnčej a diviacej zveri, ale argumentuje konkrétnymi údajmi o tom, že rozširovanie klasického moru ošípaných môžeme tlmieť najúčinnšie za pomoci vlkov. Robin Rigg, mladý britský výskumník dokazuje na celom rade príkladov možnosť účinnej ochrany stád hospodárskych zvierat pred vlkami za pomoci pastierskych psov a tvrdí, že ani chovatelia zvierat sa nemusia obávať vlkov. Túto otázku však doteraz vníma veľa poľovníkov celkom ináč. Ale vedecké argumenty sami osebe nepostačujú k účinnej ochrane šeliem, ktorá závisí aj od prístupu ľudí. V 6. kapitole sme zhrnuli výsledky prieskumov verejnej mienky, ktoré ukazujú, že na Slovensku aj v Maďarsku prijímajú veľké mäsožravce (najmä vlkov) so silnými predsudkami.

Na čelnej strane spisov vytiahnutých z diplomatiek často môžeme čítať nápis „Pracovný materiál“. Tento výraz sa hodí aj na náš zborník, milý čitateľ drží v ruke pracovný materiál. Je to pekná, farebná, obrázková publikácia, ktorá zdôrazňuje dôležitosť témy. Skutočnosť, že ide o pracovný materiál, je vidieť najmä z toho, že obsahuje vedľa seba aj navzájom protichodné názory. Profesor Pavel Hell – ktorý s mimoriadnou dôkladnosťou spracoval údaje z literatúry a poľovníckej štatistiky – zmysľá o regulovaní populácií veľkých mäsožravcov (o

povolení ich lovu) ináč, ako napríklad Robin Rigg. Avšak – ako o tom v doslove podrobnejšie informujeme – cieľom našej publikácie je sprostredkovať dobre sformulované argumenty a údaje ako podklady k odbornej debata, preto by redaktori urobili chybu, ak by zaujímali stanovisko v diskusii, skrývajúcej sa medzi riadkami.

Na jednom príklade by sme chceli ukázať, že sme si všimli protirečenia. Koľko vlkov a koľko rysov žije na Slovensku? Na túto dôležitú otázku dávajú naši autori rozličné odpovede. V 5. kapitole Michal Adamec, zoológ pracoviska ŠOP v Banskej Bystrici hodnotí súčasné rozšírenie, veľkosť populácie a stav ochrany vlka a rysa na Slovensku. O úradných číselných údajoch z r. 2001 – založených na poľovníckych štatistikách – hovorí aj sám autor, že sú približne o 30% nadhodnotené. Ak z úradne uvádzaných 1113 vlkov a 968 rysov odčítame 30%, dostávame sa k iným číslam – podľa toho v r. 2001 žilo na Slovensku len 779 vlkov a 678 rysov.

Ale keď si porovnáme národné poľovnícke štatistiky s terénnymi sčítaniami, dostávame ešte výraznejšie odchýlky. Naši autori pojednávajú o dvoch terénnych prieskumoch. Michal Adamec, aj Robin Rigg spomínajú sčítanie zveri, ktoré bolo robené v roku 2001 v pohorí Poľana a Štefan Pčola uvádza svoj odhad pre slovenskú časť východných Karpát založený na mnohých terénnych pozorovaniach mnohých ľudí, na základe ktorých zmapoval rozloženie vlčích svoriek. Na základe týchto presných prieskumov vzťahujúcich sa síce len na početnosť vlkov a rysov na určitých menších územiach, ale aj tieto údaje je možné prepočítať na známy areál rozšírenia týchto dvoch veľkým mäsožravcov na Slovensku. Obidva podrobné odhady sa vzťahujú na územie 80 000 ha. Vo Východných Karpatoch zistil Pčola a jeho spolupracovníci na 80 000 ha ploche približne 25-30 vlkov, kým na Poľane našli na takom istom území iba 7 vlkov. Keď tieto priemerné čísla

prepočítame na celý, približne 15 000 km² zaberajúci areál rozšírenia vlka na Slovensku, potom môžeme súčasnú populáciu vlkov odhadnúť na 275-300 jedincov. Toto nie je až v takom veľkom rozpore s počtom 100 jedincov uvádzaných Turčekom (1949), alebo 106-128 jedincov uvádzaných Feriancovou (1955). Netvrdíme, že týmto spontánnym prepočtom sme získali presné údaje, k tomu by bolo potrebných oveľa viac terénnych sčítaní. Ale dve veci s určitosťou môžeme skonštatovať. Jednak, že medzi výsledkami exaktných terénnych prieskumov a veľkoplošnými sumármi poľovníckych štatistik sú značné rozdiely (skutočný stav sa zdá byť približne jednou štvrtinou z hodnôt vychádzajúcich na základe úradných štatistik), ale súčasne aj po korekcii číselných údajov je isté, že za uplynulých 40 – 50 rokov sa slovenská populácia vlkov podstatne posilnila. Aby bola paleta názorov ešte pestrejšia, v našej publikácii odznieva v článku Robina Rigga aj odhad súčasnej početnosti jarných kmeňových stavov vlka podľa Juraja Lukáča, ktorý uvádza odhad iba 140 exemplárov.

Program „Za priechodné hranice pre veľké mäsožravce!“ sa rozbehol v záujme vlkov a rysov, ale samozrejme tu neide len o zvieratá. Chceli by sme dosiahnuť, aby sa vyvolala pokojná diskusia, založená na vedecky podložených údajoch, o skutočných problémoch. Na základe výsledkov prieskumov verejnej mienky vyhodnotených v 6. kapitole vieme, že rysov a najmä vlkov prenasledujú silné predsudky. Chovatelia oviec ešte stále na mnohých miestach považujú vlkov za svojich nepriateľov. Rozpory medzi ochrancami prírody a poľovníkmi nie sú zanedbateľné. Opísanie faktov však samo o sebe nestačí. Ale vyriešenie konfliktov sa môže začať vtedy, keď predtým dostaneme reálny obraz o súčasnej situácii. Naša publikácia sa chce k tomu pričiniť. Prijmite ju otvoreným srdcom!

Füzérský hrad
Štátna hranica prechádzajúca hrebeňom za
Füzérským hradom pre veľké mäsožravce
neznamená prekážku. (Foto: Gábor
Firmánszky)

PREHLAD VÝVOJA POPULÁCIE

1. Historické rozšírenie a populačná hustota vlka na Slovensku 7
Pavel Hell
2. Rozšírenie a početnosť rysa na Slovensku. 16
Pavel Hell
3. Rozšírenie, stav a ochrana vlka (*Canis lupus*) a rysa (*Lnx lynx*) na Slovensku 23
Márta Márkus a László Szemethy

ÚDAJE ZO SÚČASNOSTI

4. Rozšírenie, stav a ochrana vlka (*Canis lupus*) a rysa (*Lnx lynx*) na Slovensku. . 30
Michal Adamec
5. Súčasný výskyt veľkých mäsožravcov v Maďarsku – údaje a súvislosti. . . . 35
Márta Márkus a László Szemethy

PRIJATIE VEĽKÝCH MÄSOŽRAVCOV VEREJNOSŤOU

6. Prieskumy verejnej mienky o nazeraní na veľké šelmy na Slovensku a v Maďarsku 38
7. Niekoľko myšlienok o prijatí veľkých mäsožravcov v Maďarsku
Márkus Márta a Szemethy László 41

TERÉNNE SKÚSENOSTI NA OBOCH STRANÁCH HRANÍC

8. Vlk dravý (*Canis lupus*) a rys ostrovid (*Lynx lynx*) v slovenských Východných Karpatoch 42
Štefan Pčola
9. Usadenie sa vlkov a rysov v Zemplínskom pohorí. 51
Gábor Firmánszky
10. Negatívne prejavy neprítomnosti vlka dravého (*Canis lupus*) v lesnom ekosystéme z hľadiska zdravia lovenej koristi 55
Jana Strnáďová

ČO MÔŽEME UROBIŤ V PROSPECH VEĽKÝCH MÄSOŽRAVCOV ?

11. Pastierske strážne psy a zachovanie populácie vlka na Slovensku 62
Robin Rigg
12. Ako sa môže stať stabilnou maďarská populácia rysov a vlkov? 71
Márta Márkus a László Szemethy

- ZÁVER 74
György Pál Gadó a Samuel Pačenovský

PREHĽAD VÝVOJA POPULÁCIE

1. Historické rozšírenie a populačná hustota vlka na Slovensku

Pavel Hell

Rozšírenie vlka pred rokom 1945

Vlk bol v dávnej minulosti u nás zrejme rozšírený na celom území Slovenska, čo dokazujú aj mnohé geografické názvy, ako sme to už spomenuli. Dá sa však predpokladať že na nížinách južného Slovenska bolo vlkov menej a že ich tu aspoň čiastočne zastupoval menší šakal zlatý, nazývaný aj trstinový vlk (nádi farkas).

Pravda s postupujúcou kultiváciou krajiny a rozvojom civilizácie ľudia čoraz intenzívnejšie vlky ničili, takže už koncom minulého storočia sa ich počty veľmi znížili a podstatne sa zmenšil aj ich areál. Podľa Feriancovej (1955) bola táto šelma na Slovensku trvale a dosť hojne rozšírená do polovice minulého storočia. Zhromaždila údaje o ulovení posledných vlkov z viacerých oblastí, napríklad posledného stredoslovenského vlka odstrelil pri Zvolene jeden pastier z posedu. V Liptovskej župe intenzívne prenasledovali vlkov, o tomto pojednáva Žuffov článok, podľa ktorého ich lovil ľud najmä pomocou sietí. Spomína, že za peniaze vyplatene za kožu ulovených vlkov zakúpila evanjelická cirkev v Smrečanoch zvony.

V celom Uhorsku sa podľa Matlekovitsa (1897) v tomto čase ulovilo ročne priemerne 406 vlkov a spolu s pripojenými krajinami (Chorvátsko

atď.) 557 vlkov. Aj r. 1909 sa v 26 župách Uhorska podľa Paszslavszkého (1918) opäť ulovilo 413 vlkov, z toho najviac, 92, v Marmarošskej župe, 41 v Trojstoličnej, 36 v Bihárskej a 35 v Hunyadskej. V Chorvátsku, ktoré vtedy patrilo k Uhorsku, sa ulovilo ďalších 34 vlkov. Počet vlkov ulovených v slovenských župách bol teda opäť len veľmi nízky. Napr. v rokoch 1885-1894 sa na území Slovenska ulovilo ročne priemerne už len 27 vlkov, z toho najviac, 8 jedincov, v Užhorodskej župe (asi z 2/3 zasahovala aj na územie Slovenska), 7 v Zemplínskej, 5 v Šarišskej, po 2 v Abovsko-Turnianskej a Nitrianskej a po 1 v Spišskej, Zvolenskej a Novohradskej. Ani jeden vlk sa neulovil v župe Bratislavskej, Tekovskej, Turčianskej, Trenčianskej, Oravskej, Liptovskej, Hontianskej, Komárňanskej, Ostrihomskej a Gemerskej. R. 1928 sa v bývalej ČSR (vrátane Podkarpatskej Ukrajiny) ulovilo podľa Vodičku (1935) 21 vlkov. Podľa Farského (1935) na Slovensku v rokoch 1927-1929 ulovili ročne priemerne už len 4 vlky.

Podľa Jurána (1958) posledného vlka ulovili v oblasti Levočských vrchov, Magury a Vysokých Tatier pri Kežmarku r. 1879. Na ľavom brehu Popradu sa vlky znova objavili až po 30 rokoch, a to r.1910, pričom šlo o 3 jedince, ktoré do Vysokých Tatier pravdepodobne privandrovali zo

susedného Poľska. Dva z nich odstrelili ešte v tom istom roku v katastroch obcí Lendak a Toporec a tretieho až o 3 roky neskôr, r. 1913, tiež v Toporci. Potom v tejto oblasti ďalších 36 rokov o vlkoch ani len nechyrovali, lebo ďalšie dva vlky spozorovali na Malej Magure až r.1938. Na pravom brehu Popradu sa v zime 1910-1911 tiež znova objavili vlky, ale pravdepodobne šlo len o jedno zviera, ktoré v levočskom katastri aj ulovili. Ďalšieho jedinca tu spozorovali až o 10 rokov neskôršie, a to r.1921, ale potom sa 16 rokov vlk v tejto oblasti vôbec neobjavil. Znova sa tu 3 vlky zjavili až r.1937. Aj r. 1939 sa tu zdržiavala vlčia rodina so štyrmi vlčatami. Roku 1940 vlky znova zmizli z Levočských vrchov. O ďalších vlčích inváziách do tejto oblasti z čias druhej svetovej vojny podrobnejšie údaje nemáme.

R. 1914 prenikol jeden vlk až do Stupavskej zvernice, ktorá vtedy patrila grófovi Károlyimu a zdržiaval sa v nej (na ploche asi 6000 hektárov) až do roku 1917. V tom čase tu strhol veľké množstvo raticovej zveri, podľa odhadu asi 300-350 jedincov. Predpokladáme, že túto jeho ďalekú migráciu zapríčinili frontové udalosti vo Východných Karpatoch. O 28 rokov, t.j. r. 1943, vnikol do tejto zvernice ďalší vlk, ktorého sa však podarilo o krátky čas odstreliť.

Pomerne dlho sa vlky udržali aj na Orave. Duba píše, že v r. 1869-1894 tu odstrelili 6 a otrávil ďalších 19 vlkov. Vlka ako stálu zver tu vyničili strychninom v poslednej štvrtine minulého storočia. Odvtedy sa tu vlky objavovali už len počas invázií v zime, obyčajne v počte 5-6 jedincov, čiže jedna rodinná svorka. Vlk sa v minulosti na Orave vyskytoval hojnešie ako rys. Vodička uvádza štatistiku o zveri na veľkostatku v Oravskom Podzámku, podľa ktorej sa tu v rokoch 1864-1878 ulovilo 44 vlkov a len 1 rys. Vlky sa na Orave znovu objavili až roku 1941.

Predpokladáme, že sa sem dostali vplyvom vojnových udalostí. Roku 1943 vlky spozorovali dokonca aj v lesoch medzi Nitrou a Prievidzou. Vo Vysokých Tatrách zaznamenali inváziu vlkov v rokoch 1909 až 1910, druhú r. 1911-1912 a tretiu o osem rokov neskôr.

Koncom minulého storočia sa vlky vyskytovali zriedkavo dokonca aj na východnom Slovensku. Podľa Nevického sa však v rokoch 1900-1906 opäť objavovali častejšie, najmä v okolí Sniny, Medzilaboriec, Svidníka a Bardejova. Druhú väčšiu inváziu zaznamenali po vojne, najmä v rokoch 1923-1924. Podľa Russayho sa vlk aj vo východných častiach Vihorlatu až do r.1929 vyskytoval len zriedkavo a príležitostne. V Remetských Hámroch, kde bola ochrana zveri na dobrej úrovni, od r. 1920 do r. 1939, teda za 20 rokov, spozorovali tieto šelmy len raz, a to r. 1935. Od roku 1939 sa tu však stali početnejšie. Vo východnej časti Vihorlatu zaznamenali ulovenie vlka napr. r. 1927, 1940, 1942, 1943, 1944. Podľa Velíka v zime r.1934 ulovili 3 vlky v okolí Medzilaboriec. Aj v strednej časti Vihorlatu sa vlky začali častejšie objavovať od r.1939 a podľa Ehrenheima v okolí obce Dlhé nad Cirochou ich od r.1918 prvýkrát vystopovali až r.1940. V okolí západnej časti Vihorlatu, podľa Boeskorosa, sa začali prvé vlky objavovať až od r.1945.

R. 1945 sa zaznamenal väčší počet vlkov aj v okolí Čiernej hory v Slovenskom Rudohorí prvý z autorov tu vtedy (r.1943) po prvýkrát počul vytie vlkov a r.1943 odstrelili jedného jedinca aj na Muráni. Z uvedených údajov vidíme, že prvá, ale potom najmä druhá svetová vojna, prispela k značným geografickým presunom vlčích populácií smerom na západ a juhozápad a k silným inváziám tejto šelmy aj na územie Slovenska. Už od dávnej minulosti vlky najviac trpeli od prenasledovania ľuďmi v čase mieru a pri postupe civilizácie, keď ich stavy upadli. Naopak, v čase vojen, revolúcií, hladomorov a epidémii ich stavy zase vzrastali, lebo ľudia nemali čas venovať sa ich lovu, a okrem toho nachádzali vlky všade bohato prestretý stôl v podobe kadáverov, čo tiež veľmi pomáhalo rozvoju ich populácií. Vlčie svorky už odpradáva sprevádzali bojové kmene a armády na ich vojenských výpravách.

Rozšírenie vlka v rokoch 1945 - 1967

Po vojne začali stavy vlkov u nás rapidne vzrastať a súčasne sa začal rozširovať aj ich areál na našom území. Najviac podrobností o tom zaujímavom biologickom úkaze, najmä z oblasti severného a východného Slovenska zhromaždil Jurán. Podľa neho sa v Levočských vrchoch znova zjavili vlky r.1947. V r. 1948 sa tu zdržiavala aj vlčica s mláďatami. V októbri 1948 tu spozorovali svorku s 11 vlkami, ktorú videli aj v novembri pri prechode rieky Poprad smerom z Poľska na Slovensko. R. 1949 narobili tieto vlky veľké škody na ovciach a jalovine. V hojnejšom počte sa r. 1952 znova objavili v horstvách na západnom brehu rieky Poprad. Opäť sa pohybovali medzi Poľskom a Slovenskom, z jednej strany hranice na druhú, pričom išlo približne o 8-člennú svorku.

Mimoriadne tuhá zima vo februári a marci 1956 prinútila vlky k ďalekým migráciám. Vo väčšom počte sa objavili aj na Slovensku, najmä v jeho východnej a severnej časti a viac jedincov z nich ulovili napr. v okolí Prešova, Bardejova, Sniny, kde pri konskej zdochline otrávil pomocou strychnínu naraz 8 vlkov. Za roky 1956-1966 sa na území TANAPu (68 000 ha) ulovilo 43 vlkov, z toho 37, t.j. 86 % v zime od 15.12. do

31.3. V tom istom čase sa v ochrannom území TANAPu v okresoch L.Mikuláš a D.Kubín (120 000 ha) podľa záznamov Správy TANAPu ulovilo 5 vlkov. Od r. 1967 sa v TANAPe neulovil ani jeden vlk, a táto šelma je tu t.č. úplne chránená.

Na východnom Slovensku sa veľa z týchto primigrovaných vlkov usadilo natrvalo, takže ich intenzívne lovili a trávili aj r. 1957, napr. v okolí Remetských Hámrov, Svidníka, Giraltoviec, Udavského, Zamutova atď. R. 1958 ulovili vlka pri Podolínci a r. 1959 pri Lieskovci neďaleko Zvolena. Na strednom Slovensku žili vlky v tom čase v masíve Poľany, ale o niekoľko rokov potom úplne vymizli. Vedúci poľesia Vlček spomína, že v r. 1951 a 1953 tu našli vlčice a ich mláďatá pochytili. R. 1960 dali vlkom na Poľane návnadu so strychnínom, ktorú vlky síce zožrali, ale potom ju aj vyvrhli. Na jar. 1959 roztrhala svorka vlkov vo Vysokých Tatrách medvedicu aj s mláďaťom. R. 1957 ulovili vlka pri Bobrove, r. 1960 pri Tvrdošíne na Orave a r. 1962 aj pri Devínskej Novej Vsi.

Aj týchto niekoľko údajov jasne svedčí o značnom rozmnožení vlka

koncom šiesteho a začiatkom siedmeho decénia 20. storočia na území Slovenska. Na základe štatistických údajov v tomto čase Šprocha odhadol ich počet na 158 jedincov a ročný prírastok na 88. Pravda, tak sa zdá, že tieto čísla sú trochu nadsadené, pričom nie sú ani vo vzájomnom biologickom súlade so zreteľom na populačnú dynamiku a rozmnožovací potenciál vlka.

Z uvedeného vidíme, že v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch stavy vlkov veľmi vzrástli a ich areál zaberá skoro 50 % územia Slovenska. R. 1949 odhadol Turček ich stav asi na 100 a r. 1955 Feriancová asi na 106-128 jedincov. Feriancová vytýčila areál vlka na Slovensku v podobe troch izolovaných oblastí. Jedna z nich leží v severovýchodnej časti Slovenska a na západe ju ohraničuje približne čiara Sobrance - Humenné - Stropkov, druhá je

na Silickej planine južne od Rožňavy a tretia na Poľane (obr.50). Prechodne však vlky prenikali, ako to vyplýva aj z údajov menovanej, aj do iných oblastí Slovenska, predovšetkým v nevegetačnom období pri potulkách za potravou.

O počtoch zastrelených vlkov máme približné informácie. Kulich zaznamenal počet 156 ulovených vlkov v prenajatých poľovných revíroch PZ, za ktoré vyplatil poľovnícky zväz odmeny, od r. 1954 do r. 1962. Podľa údajov Hella r. 1951 sa na Slovensku ulovilo 12, r. 1954 43, r. 1956 46 a r. 1961 33 vlkov, z toho 2 v Stredoslovenskom kraji. Turček však uvádza, že v rokoch 1955-1959 sa u nás ulovilo 64, 70, 68, 19 a 54 vlkov.

V rokoch 1945-1967 vzrástol počet správ o besných vlkoch. Význam tejto informácie spočíva v tom, že besné vlky znamenajú nebezpečie nielen pre domáce zvieratá, ale vo viacerých prípadoch napadli aj ľudí, čím pokazili všeobecný náhľad na vlkov. Snáď najväčšie škody spôsobil vlk, ktorý od 20. do 23. augusta 1960 prešiel cez chotár 6 obcí, kde pohrýzol 51 kusov hovädzieho dobytku, 3 kone, 2 kozy, veľa psov a 2 ľudí, jedno z nich bolo 6 ročné dievčatko, ktoré zomrelo.

Rozšírenie vlka v rokoch 1968 - 1979

O vlkoch ulovených v r. 1968 - 1972 máme presný prehľad, zostavený na základe podkladov, sústredných na ÚV SPZ pre likvidáciu odmiem za ich zničenie. Z tabelárneho prehľadu (tab.6) vysvitá, že za uvedených 5 rokov sa na území SSR ulovilo spolu 144 vlkov, z čoho bolo 71 samíc a 73 samcov, teda približne v pomere pohlavia 1 : 1. Priemerný ročný úlovok 28,8 vlkov je väčší ako v 9. decéniu minulého storočia, v období pred prenikavým znížením početného stavu tejto šelmy na našom území. Pravda, súčasne je tento počet však asi o 1/3 - 1/2 menší, ako koncom päťdesiatych a začiatkom šesťdesiatych rokov nášho storočia. Najviac vlkov sa ulovilo v okresoch Humenné (62), Svidník (27), Bardejov (15), Spišská Nová Ves (10) a Prešov (9). Za uvedených 5 rokov sa najviac vlkov ulovilo v roku 1970, t.j. 36 jedincov a najmenej sa ulovilo r. 1972 (21). Pravda, zima 1971/72 bola pomerne veľmi mierna, čo sa tiež muselo negatívne odraziť nielen na ich odstrel, ale aj na ich zimných trofických inváziách z PLR a ZSSR na naše územie.

Za uvedených 5 rokov ulovili po jednom vlkovi aj v okresoch Dolný Kubín, Trnava a Bratislava. Na Orave nie je výskyt ani ulovenie vlka veľkou zvláštnosťou, kým na juhozápadnom Slovensku je. Vo februári r. 1968 pri Karlovej Vsi neďaleko Bratislavy ulovili jednoročnú vlčicu vážiacu 28 kg. Osobne som však jej lebku nevidel, takže sa o charakteristike jej druhových kraniologických znakov nemôžem vyjadriť. Naproti tomu lebku vlka uloveného v októbri 1971 v katastri Solirov-Doľany pri Trnave, ktorý vážil 37 kg, som mal možnosť aj osobne prehliadnúť a môžem potvrdiť, že v tomto prípade je zámena so psom (nemeckým ovčiakom) vylúčená.

Na začiatku sedemdesiatych rokov sa vlk na strednom Slovensku síce nevyskytoval, ale značne sa zväčšila oblasť jeho rozšírenia na východnom Slovensku. Bolo preto len otázkou

V Tatranskom Národnom Parku dnes už nestrieldajú vlkov (Foto: Dávid Dobos)

času, kedy sa opäť vráti aj na stredné Slovensko, a to zvlášť po zavedení jeho čiastočnej ochrany od r. 1975, ktorá veľmi významne prispela k nebyvalému nárastu jeho početnosti. Môžeme konštatovať, že na Slovensku bol areál vlka na začiatku sedemdesiatych rokov približne taký veľký, ako bol začiatkom poslednej štvrtiny 19. storočia.

Musíme síce priznať, že sa v porovnaní s rokom 1955 na strednom Slovensku zmenil v jeho neprospech, ale aj napriek tomu bol koncom tretej štvrtiny 20. storočia už omnoho väčší ako pred prvou alebo pred druhou svetovou vojnou, keď sa vlky u nás zdržovali väčšinou len prechodne, pri perodicky sa opakujúcich inváziách z Poľska.

Okrem zavedenia čiastočnej ochrany vlka od r. 1975 od 1.1.1973 sa znížila aj odmena za ulovenie vlka na 500,- Kčs, čím sa významne znížila stimulácia na jeho prenasledovanie. Aj to prispelo k emormnému nárastu jeho početnosti v poslednej štvrtine 20. storočia, o čom ešte bude reč. Hell a Ďurička (1991) uvádzajú, že v rokoch 1968 - 1979 pripadalo až 95,6 % ulovených vlkov na vtedajší Východoslovenský kraj. Až 34,60 % celoslovenských ulovkov pochádzalo z býv. okresu Humenné, 28,70 % z okresu Svidník a 10,30 % z okresu Bardejov. Teda spolu sa v týchto troch okresoch za uvedených 12 rokov ulovilo až 73,60 % vlkov v rámci celého Slovenska. Stredoslovenský kraj sa na ulovkoch podieľal len 1,5 %, ale Západoslovenský kraj na prekvapenie až 2,90 %-ami. Vlk sa v tomto období vyskytoval v 15 okresoch z ich celkového počtu 38, a to v 10 okresoch Východoslovenského, v 2 okresoch Stredoslovenského a v 3 okresoch Západoslovenského kraja (tu len náhodne a dočasne).

Tak sa zdá, že Bielymi a Malými Karpatami smerom na juh vedie významná tradičná migračná trasa vlkov, ktorá však je v súčasnosti v dôsledku silnej urbanizácie okolia Bratislavy pre vlky už temer nepriechodná. Mígrujúce jedince,

resp. svorky sú nútené severne od Bratislavy svoj postup zastaviť a tu ich poľovníci potom spravidla zakrátko postrieľajú.

V rokoch 1968 - 1979 bolo vlkmi na východnom Slovensku najviac osídlené Čerhovské pohorie, Ondavská vrchovina, Východné Beskydy, Vihorlat, Poloninské Karpaty a sev. časť Slanských vrchov. V tomto období bolo niekoľko (asi 15) vlkov ulovených aj v Zemplínskych vrchoch v Maďarsku. Tieto jedince tam museli primigrovať zo Slovenska cez Slovenský kras alebo cez Slanské vrchy, odkiaľ máme záznamy o ulovkoch vlkov priamo z našej strany hraníc. Zemplínska vlčia mikropopulácia v Maďarsku však má šancu na prežitie len vtedy, keď bude pravidelne doplňovaná migrantmi od nás a keď nebude u našich susedov ilegálne redukovaná. Niekoľko výskytových údajov z blízkosti maďarských hraníc: v košickom okrese sa

Zádielska dolina je najpôsobivejším
povrchovým útvarom Slovenského krasu
(Foto: Dávid Dobos)

vyskytovali vlky v katastroch obcí Opátka, Opiná, Štós, Hačava, Slančík, v michalovskom okrese v okolí Jovsy.

Rozšírenie vlka v rokoch 1980 - 1989

V tomto období sa značne zvýšili úlovky vlkov v Stredoslovenskom kraji (tab.6). a to až 57 krát (!), pričom v rámci celého Slovenska sa úlovok tohto predátora síce zvýšil tiež, ale len 4,2 krát. Východoslovenský kraj sa na celkovom úlovku podieľal už len 78,8 %-ami, pričom na prvom mieste stále zostáva okres Humenné (15,8 %), ale na druhé miesto sa dostal okres Spišská Nová Ves (13 %), na tretie Poprad (11,1 %), na štvrté Bardejov (10 %) a až na piate miesto klesol okres Svidník (8,8 %). Stredoslovenský kraj sa na celoslovenskom úlovku vlkov podieľal už 20 %-ami. Vlk sa v tomto období vyskytoval v

20 okresoch, avšak v okresoch Bratislava-vidiek a Senica len náhodne a dočasne. Je zrejmé, že intenzívny nárast vlčej populácie začal na Slovensku od roku 1981, a to najmä v Stredoslovenskom kraji.

V Rožňavskom okrese sa najviac vlkov ulovilo v kat. územiach Pača, Gemerská Poloma, Dobšiná, Krásnohorské Podhradie, Rožňava, Lúčka a Silická Jablonica. Už od povojnového obdobia sú tu známe vlčie lokality v oblasti Muráňa, Slovenského krasu a Silickej planiny. Vlčia populácia veľmi silne vzrástla najmä v okresoch Spišská Nová Ves a v okrese Poprad. Môžeme konštatovať, že v západnej časti východného Slovenska osídľoval vlk v tomto období najmä Slovenské Rudohorie, Slovenský kras, Nízke Tatry, Levočské pohorie (známa lokalita vlkov už v medzivojnovom období TANAP a Spišskú Maguru.

PREHĽAD VÝVOJA POPULÁCIE

Okres	Úlovok vlkov				Index rastu	1970-1989 Spolu	
	1970-1979		1980-1989			(ks)	(%)
	(ks)	(%)	(ks)	(%)			
Bratislava vidiek	2	1,5	5	0,9	2,5	7	1,0
Senica	-	-	2	0,3		2	0,3
Trenčín	1	0,7	-	-		1	0,15
Trnava	1	0,7	-	-		1	0,15
Západoslovenský kraj spolu	4	2,9	7	1,2	1,4	11	1,6
B. Bystrica	1	0,7	22	3,9	22,0	23	3,3
Zvolen	1	0,8	1	0,2	1,0	2	0,3
Čadca	-	-	7	1,2		7	1,0
Dolný Kubín	-	-	44	7,7		44	6,2
L. Mikuláš	-	-	34	6,0		34	4,8
Martin	-	-	4	0,7		4	0,6
Rim. Sobota	-	-	2	0,3		2	0,2
Stredoslovenský kraj spolu	2	1,5	114	20,0	57,0	116	16,4
Bardejov	14	10,3	57	10,0	4,1	71	10,0
Humenné	47	34,6	90	15,8	1,9	137	19,4
Košice - vidiek	-	-	19	3,3		19	2,7
Michalovce	5	3,7	3	0,6	0,6	8	1,1
Poprad	4	2,9	63	11,1	15,8	67	9,5
Prešov	2	1,5	15	2,6	7,5	17	2,4
Rožňava	4	2,9	30	5,3	7,5	34	4,8
Spiš. Nová Ves	7	5,1	74	13,0	10,6	81	11,5
Stará Ľubovňa	6	4,4	15	2,6	2,5	21	3,0
Svidník	39	28,7	56	9,8	1,4	95	13,5
Vranov	2	1,5	27	4,7	13,5	29	4,1
Východoslovenský kraj spolu	130	95,6	449	78,8	3,5	579	82
SR	136	100,0	570	100,0	4,2	706	100,0

Prehľad početnosti vlkov ulovených na Slovensku v rokoch 1970 - 1989 podľa vtedajších okresov a krajov spracovaný na základe podkladov LVÚ vo Zvolene a ÚR SPZ, ako aj katalógov celoštátnych poľovníckych výstav

Z okresu Dolný Kubín v Stredoslovenskom kraji pochádzalo v tomto období najviac, a to až 7,7 % z celoslovenského úlovku tohto predátora. Výskyty vlka na strednom Slovensku sa viažu konkrétne na Nízke Tatry a Chočské pohorie. Okrem Nízkych Tatier ide o Slovenské Rudohorie, vrátane masívu Poľany. Z okresu Rim. Sobota sú známe len dva úlovky (kat. územia Klenovec a Ratková) zo Slov. Rudohoria, takže išlo zrejme len o ojedinelý a náhodný výskyt zatúlaných alebo migrujúcich jedincov.

Podľa našej úradnej štatistiky sa u nás za roky 1968-1988 ulovilo 1235 vlkov, z toho 1025 (83 %) v býv. Východoslovenskom, 197 (16 %) v býv. Stredoslovenskom a 13 (1 %) v býv. Západoslovenskom (tabuľka). Treba konštatovať,

že počet ulovených vlkov podľa úradnej štatistiky je vyšší ako počet, ku ktorému sme sa dopracovali podľa lebiek a dotazníkov, ktoré nám predložili tí strelci, ktorí požiadali o vyplatenie odmeny za ulovenie vlka. Je možné, že všetci o to nepožiadali a je možné aj to, že ako úlovok si niektorí strelci zahlásili aj ťažko postrieľané, avšak nedohľadané jedince. Rozdiel síce nie je malý, ale predpokladáme, že skutočnosť bude niekde uprostred. Čiže, realizovaný odstrel je podľa nášho názoru v skutočnosti o niečo vyšší ako zahlásili žiadatelia o odmeny, ale zároveň o niečo nižší, ako sa uvádza v úradnej poľovníckej štatistike. Je otázne, či zákaz odstrelu vlka napomôže k tomu, aby sme tohoto fascinujúceho mäsožravca mohli uchrániť natrvalo v slovenských Karpatoch.

**Harad Krásna
hôrka
(Foto: Dávid
Dobos)**

V krajine rysov. Foto: © WWF-Canon/ Roger LeGUEN

2. Rozšírenie a početnosť ryma na Slovensku

Pavel Hell

Obdobie do druhej svetovej vojny

Rys ostrovid patrí medzi autochtónnych členov karpatskej fauny a v dávnych dobách dozaista obýval celé územie Slovenska, napr. aj nížinné oblasti, v ktorých sa v súčasnosti už nevyskytuje. Napr. Dr. Cyril Ambros, bývalý pracovník Archeologického ústavu SAV v Nitre, našiel na juhozápadnom Slovensku v lokalite Nitriansky Hrádok v okrese Nové Zámky zvyšky dvoch rysov v odpadovej jame ľudského sídliska z doby bronzovej. Zrejme bol na Slovensku v minulosti hojne rozšírený, ale doposiaľ našli archeológovia len málo rysích kostí.

Až do prvej svetovej vojny nebol rys na Slovensku síce žiadnou veľkou zriedkavosťou, ale už ich tu žilo len málo, lebo v období rokov 1892 - 1909 dosahoval ročný úlovok len 15-32 ks. Pravda, aj raticovej zveri - jeho hlavnej koristi - bolo vtedy u nás málo. Ľudia ryma intenzívne prenasledovali, lebo ho pokladali za krvilačnú beštú, ktorá strhne ďaleko viac zveri ako spotrebuje. Najmä poľovníci mu zazlievali, že im príliš konkuruje v love srnčej, jelenej a kamzičej zveri a ovčiari zase, že im robí občas škody na ich stádach. Zabiť každého ryma, s ktorým sa človek stretne - to bolo v minulosti priam povinnosťou každého poľovníka, lesníka a zverozrážcu. Napr. náš známy poľovnícky

biológ Ernest Bethlenfalvy vo svojej knihe “Živočíšny svet Vysokých Tatier” (1937) napísal: “Vždy, keď vkročím do haly poľovníckeho zámku Javorina, kde na stenách visí v podobe krížov mnoho rysích koží, aby dokumentovali vysokú poľovnícko-chovateľskú úroveň tunajšieho panstva, musím automaticky myslieť na kríž nášho Spasiteľa”. Po prvej svetovej vojne bola početnosť rysa u nás ešte nižšia a jeho ročný úlovok v období rokov 1924 - 29 dosahoval priemerne len 18 ks a trend úlovkov bol klesajúci. Väčšina týchto rysov sa lapila do želiez. V roku 1934 poľovníci vo Vysokých Tatrách podali návrh na ochranu rysa, ktorý bol neskôr aj realizovaný. Rys v rokoch 1930 - 34 z viacerých pohorí síce úplne vymizol, ale po roku 1934 začala jeho početnosť opäť stúpať. Z roku 1934 máme správy o ulovení rysov v Nízkych Tatrách, Veľkej Fatre, na strednom a východnom Slovensku aj v oblasti Banskej Bystrice, Čierneho Váhu, Horehronia, na Muráni, v Gemeri, Starej Vode a Lubochni. História výskytu rysa je najlepšie známa z Vysokých

Tatier. Tu rys po roku 1918 skoro celkom vymizol. Posledný sa ulovil r. 1923 vo Vyšných Hágoch. Na Javorine sa však udržal. Tu podľa Bethlenfalvyho za 50 rokov ulovili 42 rysov, z toho 38 do želiez. Rysy sa vo Vysokých Tatrách opäť rozšírili až koncom štyridsiatych rokov a v zime 1940/41 tu strhli 20 ks srnčej, 6 ks jelenej a 2 ks kamzičej zveri. V roku 1960 žilo v TANAPe údajne už 20 rysov.

Opätovný nárast rysej populácie najmä od roku 1936 určite súvisel nielen s jej prirodzeným cyklickým kolísaním, s narastajúcimi stavmi koristi tohto predátora, ale samozrejme aj s jeho ochranou. Konkrétne v roku 1936 hlásili veľké straty na srnčej zveri spôsobené rysmi v oblasti Dobšinej, Rejdovej a Kremnice. V okolí Šumiaca žilo vtedy údajne až 8 rysov. Veľa srnčej zveri strhli rysy aj v okolí Rožňavy, kde ich stav odhadovali až na 14 jedincov, čo však bolo určite značne prehnané. Pravdou však je, že rysy najmä v roku 1937 tu strhli veľa srnčej a muflónej zveri. V nasledujúcich rokoch hlásili značný

Liptovská kotlina v hmle, v pozadí Malá Fatra (Foto: Dávid Dobos)

výskyt rysov v okolí Ľubochne a Liptovského Mikuláša. Rys sa znova objavil v Levočských vrchoch a na Liptovských holiach. V roku 1941 sa rysy značne rozmnožili na Muráni a v ďalších dvoch - troch rokoch vo Vysokých a Nízkych Tatrách, v Malej Fatre a na Liptovských holiach. Rys sa zjavil už aj v okolí Zvolena.

Druhá svetová vojna a nasledujúce roky

Najväčší nárast rysej populácie však nastal až počas a po druhej svetovej vojne. Turček v roku 1946 uvádza výskyt rysov v 13 okresoch z ich celkového počtu 91 a v roku 1949 už z 15 okresov a konkrétne z týchto pohorí: Slovenské Beskydy, Oravská Magura, Veľká Fatra, Liptovské hole, Vysoké Tatry, Nízke Tatry, Spišská Magura, Levočské vrchy, Vihorlat a Slovenské rudohorie. Hlásený počet rysov bol vtedy 60 jedincov. Turček však predpokladal stav až 300 jedincov.

Feriancová v roku 1955 uvádza výskyt rysov už aj ďalej na západ z Malej Fatry a Kremnických vrchov a na severovýchode z Čergovského pohoria a Ondavskej vrchoviny. Za južnú hranicu jeho rozšírenia pokladá Slovenské rudohorie, Juhoslovenský kras a na východnom Slovensku okraj Východoslovenskej (Potiskej) nížiny. Západnú hranicu areálu rysa na Slovensku posúva až do okresu Čadca a smerom na juh po západnej hranici okresov Žilina a Rajec. V skutočnosti sa však rys v tomto čase rozšíril už aj ďalej na západ a vyskytoval sa bežne aj v severovýchodnej časti Moravy v Moravskosliezskych Beskydách.

Podľa Havlasa sa rys v Moravskosliezskych Beskydách objavil po prvýkrát od svojho vyhubenia opäť v roku 1946. V rokoch 1949-50 tu žilo 5-6 rysov, v roku 1958 údajne už 17, ale potom ich stav opäť poklesol. Prechodne prenikol rys aj ďalej na západ a na juh k Veľkým Karlovciam, do okolia Gottwaldova, do Jeseníkov, na Král. Snežník, na Dražanskú

Rys ostrovid Foto: © WWF-Canon / Roger LeGUEN

vrchovinu k Blansku a inde. V týchto lokalitách pozorovali alebo ulovili rysy v rokoch 1948 - 1959. Rysy sa do týchto lokalít dostali imigráciou zo Slovenska a možno nejaké exempláre aj z Poľska.

Obdobie rokov 1955 - 1972

V roku 1960 odhadovali okresné organizácie poľovnickeho zväzu JKS 300 rysov, z toho najviac (100) v býv. Žilinskom, 66 v býv. Košickom, 64 v býv. Prešovskom, 50 v býv. Banskobystrickom, 13 v býv. Nitrianskom a 2 v býv. Bratislavskom kraji. Z vtedajších 91 okresov žili rysy trvalo v 36 a prechodne v 15 okresoch.

V býv. Bratislavskom kraji spozorovali prechodný výskyt rysa v zime 1958/59 v Kálnici v okrese Nové Mesto na Váhom, ale aj v okrese Piešťany. Pravdepodobne cez Malé Karpaty prenikol jeden jedinec až do Rakúska, ktorého v roku 1965 aj ulovili severozápadne od Bratislavy.

Je zrejmé, že v decéniu 1950-1960 sa rys na Slovensku značne rozmnožil a významne zväčšil svoj areál najmä západným a južným smerom. Rysy sa objavili aj v Čechách (dokonca až pri Karlových Varoch) a v r. 1956 v býv. NDR v Českosaskom Švajčiarsku. V tom istom roku pri Hardeggu v Rakúsku, v SRN a v r. 1959 aj vo Švajčiarsku. Dnes je už ťažko možno povedať, či to všetko boli primigrované jedince zo Slovenska, prípadne aj z Poľska alebo aj jedince vypustené, či už oficiálne alebo potajomky.

Táto silná geografická expanzia rysov svedčí o tom, že v jeho jadrových územiach v našich Karpatoch došlo k jeho premnoženiu a populačný tlak donútil najmä mladé jedince k emigráciám v snahe nájsť si nové, ešte rysmi neobsadené revíry. Takto sa často dostávali aj do pre ne vyhovujúcich a hlboko suboptimálnych regiónov. Vnikali dokonca aj do obcí, parkov a dvorov, mnohé z nich zrazili autá a vlaky alebo ich zabili ľudia, a to aj

palicami. Mnohí boli toho názoru, že sú to jedince, ktoré v dôsledku nejakej choroby zmenili svoje správanie a stratili plachosť pred človekom, ale to sa nepotvrdilo. Až v roku 1962 sa zistila besnota u jedného rysa od Ružomberka a v r. 1964 u troch jedincov z okolia Ružomberka a Bytče. Mnohokrát vnikali do intravilánov najmä rysčatá, možno preto, lebo ich trápil hlad, keď stratili svoju matku. Je veľa príkladov rôznych farbistých príhod, kedy sa rysy zatúlali až do ľudských sídiel. Spomenieme tu dva zaujímavé prípady, o ktorých sme sa dozvedeli, lebo sú zaujímavé a v súčasnosti sa už nestávajú alebo len celkom výnimočne. V roku 1958 zastrelili mladého rysa, ktorý naháňal sliepky v Tornali. V roku 1961 zabili palicami mladých rysov loviacich hydinu v Beluši, Trenčianskych Tepliciach a v Svinnej. Viacej príkladov, dokonca v Trenčianskom múzeu aj jedna rysia koža dokazujú, že rysy sa rozširujú na západ dostali až po Trenčín, kde sa doteraz na výskyt rysa nepamätali.

O rozširovaní sa rysa z východného Slovenska na západ svedčí aj to, že kým v rokoch 1955 - 57 sa viac ako polovica rysov ulovila v bývalom Prešovskom a Košickom kraji, od r. 1958 už pochádzala väčšina ulovených rysov z býv. Žilinského, Banskobystrického a Nitrianskeho kraja. V roku 1964 zaberá areál rysa na Slovensku cca 1,37 mil. ha lesa a jeho početnosť odhadol Hell asi na 500 jedincov, ale pripomína, že pravdepodobne to bude o niečo menej. Na severovýchodnej Morave žilo v tom čase trvale asi 7 rysov na výmere asi 50 000 ha lesa v Moravskosliezskych Beskydách a v moravskej časti Javorníkov.

Od roku 1969 možno u nás badať mierny pokles početnosti rysej populácie. V roku 1972 hlásili lesné závody 482 jedincov (teda podstatne menej ako uvádzala úradná poľovnícka štatistika), z čoho najviac (215 jedincov) pripadalo na východné Slovensko, asi 171 jedincov na severné a severozápadné Slovensko, 91 jedincov na stredné Slovensko a 2 jedince na

juhozápadné Slovensko. Poklesla nielen početnosť rysa, ale zmenšil sa aj jeho areál, pravda najmä na juhozápade Slovenska, lebo na severozápade sa jeho početnosť naopak, zvýšila.

V období rokov 1955 - 1971 sa na Slovensku ulovilo najmenej 1 227 rysov, t. zn. ročne priemerne 72. Na Morave za ten čas ulovili spolu 21 rysov, t. zn. ročne priemerne 1,2. Posledný rys na Morave bol v tomto období ulovený v r. 1964.

Obdobie po roku 1972 a súčasnosť

Lov rysov po roku 1971, keď dosiahol maximálnu úroveň asi 108 ks, zaznamenal prudký pokles a najnižšiu úroveň dosiahol v rokoch 1976 a 1978 (v tomto roku sa vykázal úlovok len 49 rysov). Ďalej sa zmenšil aj jeho areál, ktorého juhozápadná hranica sa posunula na severovýchod. V roku 1975 bol preto pre rysa určený čas ochrany od 1. marca do 15.

septembra, ale Hell hneď potom poukázal na to, že začínať s lovom rysa skôr ako v decembri, alebo skôr ako od 1. januára je nesprávne, lebo rýščatá sú vtedy svojou obživou ešte odkázané na úlovky svojej matky a keď túto zastrelia, nedokážu bez nej prežiť. Hell (1983) taktiež požadoval, aby sa lov rysa na dva roky celkom zakázal, aby sa jeho populácie zregenerovali, ale vtedy ani jeden z týchto jeho návrhov, žiaľ, nebol akceptovaný. Aj napriek tomu sa početnosť rysa však začala po roku 1978 opäť pomaly zvyšovať, usudzujúc na to podľa zvyšujúceho sa počtu úlovkov tohto predátora. Úlovok vrcholil na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia s ročným priemerom vyše 110 ulovených rysov. Potom však úlovok začal prudko klesať, čo bolo určite spojené s hlbokým znížením početnosti tohto predátora na našom území.

Je otázne, prečo sa početnosť rysa u nás potom tak prudko znížila, lebo veď početnosť srnčej zveri, ktorá je jeho hlavnou korisťou síce tiež

Trenčiansky hrad
(Foto: Dávid Dobos)

poklesla, ale len v ďaleko menšej miere. Tak sa zdá, že pôjde o celý komplex príčin, do ktorého okrem intenzívneho lovu tejto šelmy patrí možno aj prirodzené cyklické kolísanie jeho populácie a nemožno celkom vylúčiť ani vplyv niektorých chorôb, na ktoré trpia mačkovité šelmy, hoci konkrétne zistenia o tom nemáme.

Pravda na početnosť rysa sme doposiaľ usudzovali najmä podľa početnosti ulovených jedincov, lebo sčítanie veľkých šeliem sa nerobilo a ich počty, vykazované v našej poľovníckej štatistike sú veľmi vysoko nadsadené. Veď domovský okrskok rysa je veľmi veľký, takže toho istého jedinca spravidla nahlásia do JKS užívatelia viacerých susedných poľovníčkových revírov. Avšak od roku 1999 sa poľovníci báli loviť rysa, lebo legislatíva MŽP SR to zakazovala, zatiaľ čo legislatíva MP SR to síce ešte povoľovala, ale poľovnícka verejnosť tak bola nadmieru zneistená a od r. 2001 potom bol lov rysa definitívne zakázaný aj legislatívou MP SR. Takže minimálne od r. 1999 poľovníci buď rysa vôbec nelovia alebo keď ho aj ulovia, do štatistiky úlovkov ho nezahlásia. Môžeme preto konštatovať, že pokles počtu ulovených rysov v ostatných rokoch nebol zapríčinený len poklesom jeho početnosti, ale v prvom rade uvedenými legislatívnymi opatreniami.

V roku 2001 bol na Slovensku oficiálne hlásený JKS 968 rysov, t. zn. 0,49 jedincov na 1000 ha lesnej, resp. 0,22 jedincov na 1000 ha celej poľovnej plochy. Avšak areál rysa zaberá len časť územia Slovenska, asi 1,5 mil. ha, z toho 1 mil. ha lesa. Keby sme hlásený počet rysov prepočítali len na túto plochu, pripadol by jeden rys na 1000 ha lesnej, resp. 0,66 rysa na 1000 ha všetkej poľovnej plochy. To sú samozrejme biologicky absolútne vylúčené hustoty, lebo veď jeden rys strhne do roka asi

65 ks raticovej zveri, čiže na takej malej ploche by sa vôbec nemohol uživiť, lebo hustota raticovej zveri je omnoho nižšia.

Pri veľkoplošnom organizovanom sčítaní veľkých šeliem na Poľane sa zistilo, že spočítaný počet rysov bol asi o 70 % nižší, ako uvádzali predtým užívatelia poľovníčkových revírov. Keby sme toto zistenie - pravda čiste teoreticky - aplikovali na celé Slovensko, dostali by sme JKS asi 290 rysov, čo je 0,15 jedincov na 1 000 ha lesa (jeden rys na 6 667 ha lesa), resp. 0,07 jedincov na 1000 ha všetkej poľovnej plochy (jeden rys na 14 286 ha poľovnej plochy). Pravda pri prepočte len na skutočný areál rysa bude táto denzita značne vyššia a to 0,3 rysa na 1000 ha lesnej, resp. 0,2 rysa na 1000 ha celej poľovnej plochy.

Podľa vykonaného prepočtu je hustota rysov v súčasnosti najvyššia v Žilinskom kraji (0,23 ks . 1000 ha-1 lesa), kde žije asi 31,2 % celoslovenskej populácie, potom nasleduje Prešovský kraj (0,18 ks . 1000 ha-1 lesa a 26,2 %) a temer rovnakú denzitu vykazuje aj Banskobystrický kraj (0,17 ks . 1000 ha-1 lesa a 25,7 %), Bratislavský, Trnavský a Nitriansky kraj je v súčasnosti úplne bez rysa.

Z okresov vykazuje najvyššiu hustotu rysa okres Dolný Kubín (0,59 ks . 1000 ha-1 lesa, čo sa stále zdá byť dosť nereálne), Stará Ľubovňa (0,37 ks . 1000 ha-1 lesa), Levoča (0,34 ks . 1000 ha-1 lesa), Brezno (0,32 ks . 1000 ha-1 lesa), Poltár a Liptovský Mikuláš (po 0,28 ks . 1000 ha-1 lesa), Prievidza a Poprad (po 0,27 ks . 1000 ha-1 lesa) atď. Nulový počet rysov hlásia všetky okresy Bratislavského, Trnavského a Nitrianskeho kraja, v Trenčianskom kraji okresy Myjava, Partizánske a Trenčín, v Banskobystrickom kraji okres Veľký Krtíš a v Košickom kraji okresy Košice I - IV a Trebišov.

Zhrnutie situácia a pohľad do budúcnosti

Z týchto údajov je zrejme, že v súčasnosti je areál rysa na Slovensku trochu menší ako bol v minulosti a že jeho juhozápadná hranica o niečo ustúpila severovýchodným smerom. Takisto je evidentné, že jeho početnosť je t.č. menšia ako bola v minulosti. Ale keď sa niekoľko rokov nebude loviť, môže sa jeho početnosť zvýšiť natolko, že by mohol robiť veľké problémy v chove raticovej, najmä srnčej

a kamzičej zveri. Potom bude potrebné jeho úplnú ochranu prehodnotiť. Pravda, ak sa dovtedy ešte viac nerozšíri jeho ilegálny lov, ako sa to deje napr. aj v mnohých štátoch, v ktorých bol znovuosídlený, ako napr. v ČR, Švajčiarsku, Francúzsku a inde. Tieto príklady svedčia o tom, že takéto byrokratické zákazy, vzdialené od reality môžu byť niekedy aj neúčinné a kontraproduktívne aj pre samotný chránený druh zveri a mali by sme sa z toho poučiť.

3. Prehľad výskytov vlka a rysa v Maďarsku

Podľa nedávno ukončeného prieskumu je fauna cicavcov Karpatskej oblasti aj v celoeurópskom meradle neobyčajne bohatá. Je to tak aj napriek všeobecným európskym trendom, podľa ktorých počet mnohých mäsožravcov, najmä tých veľkých začiatkom XX. storočia značne poklesol. Kedysi stabilné populácie s rozsiahlymi areálmi rozšírenia sa stali v druhej polovici storočia zriedkavými, ich areály rozšírenia sa zmenili na ostrovčekovité, niekoľko druhov - napríklad medveď hnedý (*Ursus arctos*) alebo rys škvrnitý (*Lynx pardina*) - sa dostali na okraj vyhubenia. Súčasne vymizol z územia Maďarska aj medveď hnedý a aj výskyt rysa a vlka sa stali značne riedkymi. Preto nie je náhodné, že spoznaním ekologickej funkcie veľkých mäsožravcov - a posilnením ochrany prírody - sa obracia čoraz väčšia pozornosť na záchranu veľkých mäsožravcov. Táto tendencia sa prejavuje jednak vytvorením celoeurópskych ochranných právnych noriem pre veľké šelmy, jednak medzinárodnými a regionálnymi občianskymi iniciatívami, napr. Európska Iniciatíva Za Veľké Mäsožravce (Large Carnivore Initiative for Europe). V Maďarsku pozorujú v súčasnosti výskyt vlka a rysa, budeme sa venovať teda týmto dvom druhom.

Vlk bol vďaka svojej dobrej prispôsobivosti po celom území Európy dlho všeobecne rozšíreným druhom ale drastickým zmenám vo využívaní krajiny za posledné polstoročie a nadmerné prenasledovanie zo strany chovateľov zvierat a poľovníkov už ani tento druh nedokázal tolerovať. Údaje, ktoré máme k dispozícii o biológii, aj o rozšírení druhu, sú chudobné. O celkovej veľkosti populácie, najmä vo východnej časti kontinentu nie sú spoľahlivé odhady. Napríklad z územia celého Ruska podľa niektorých odhadov žije 40 000-50 000 vlkov, ale presnosť tohoto údaju je veľmi ťažké posúdiť (L.

Márta Márkus a László Szemethy

Boitani 2000). Je pravdepodobné, že v Európe sa v súčasnosti nachádza menej, ako 25 000 vlkov (Szabó et. al. 2000).

V Rusku, Bielorusku, na Ukrajine, v ostatných karpatských krajinách a na Balkánskom polostrove žijú ešte súvislé populácie vlka, ale v západnej časti Európy, na Iberskom a Apeninskom polostrove, vo francúzskej časti Álp a na švédsko-nórskych hraniciach žijú len malé, izolované vĺčie populácie (A.J. Mitchell-Jones et al. 1999).

Európsky rys ťažšie znáša zmeny, vyžaduje si špeciálne podmienky na prostredie, v dôsledku svojej citlivosti na vyrušovanie človekom je zraniteľnejším druhom, ako vlk. Hoci o populáciách rysov v dôsledku jeho skrytého spôsobu života máme ešte menej informácií, je pravdepodobné, že v súčasnosti je v severnej časti Európy hojný, okrem toho viac, či menej izolované populácie sa nachádzajú v Karpatoch, vo východnej časti Francúzska, v Alpách a na Balkánskom polostrove. Jeho blízky príbuzný, rys škvrnitý má izolované zvyškové populácie na Iberskom polostrove a v západnej časti Balkánu (A. J. Mitchell-Jones et al. 1999).

Na území Maďarska sa vyskytovala stabilná vĺčia a rysia populácia, vytvárajúca stabilnú jednotu s karpatskými populáciami až do konca 19. storočia. Po tomto období nastal aj v Maďarsku, podobne ako vo veľkej časti Európy značný pokles početnosti vlkov a rysov. Tento pokles bol natoľko výrazný, že v polovici 20. storočia dlhý čas bolo počuť len o výskytoch kde-tu jedného, ojedinelého vlka, pravdepodobne zatúlaného z niektorej susednej krajiny. V tomto čase príslušné ochranárske inštitúcie obidva druhy vyhlásili za vyhynuté na území krajiny (Bankovics a Nechay 1990). Podľa oficiálneho stanoviska orgánov ochrany prírody o

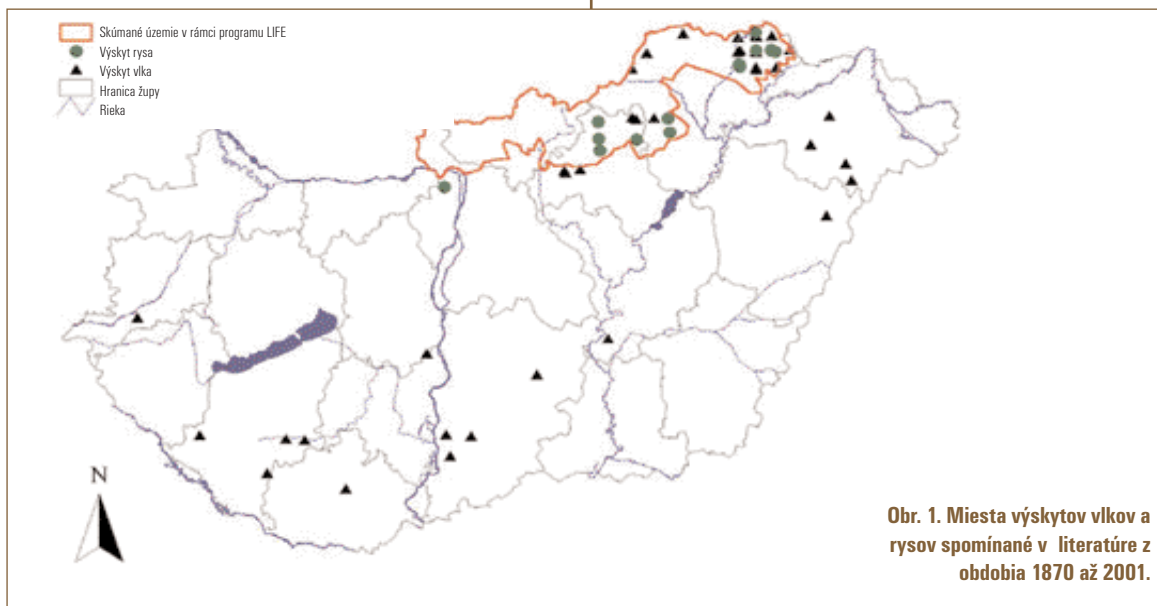
Rys ostrovid Foto: ©WWF / Fritz PÖLKLING

vyhynutých druhoch nie je potrebné zbierať údaje. Takto je pochopiteľné, prečo sa o týchto dvoch druhoch veľkých mäsožravcov po dlhé desaťročia neobjavili žiadne hodnotiteľné údaje.

V 70-tych a 80-tych rokoch sa stali občasné pozorovania oboch druhov veľkých šeliem častejšími, dokonca objavili sa správy aj o rozmnožujúcich sa jedincoch. S týmito dvoma druhmi veľkých mäsožravcov sa museli dotknutí odborníci začať zaoberať, pretože sa dalo predpokladať, že sa začal proces ich znovuosídľovania. Čoraz viac odborníkov zameriavajúcich sa na ochranu prírody obracalo svoju pozornosť na veľké mäsožravce, začali sa výskumy na zistenie ich výskytu. Boli takí, ktorí nešetria čas, ani námahu, chodili po horách, iní zbierali medzi ľuďmi správy o výskyte týchto šeliem. Získavanie podkladových dát bola veľmi namáhavá a dlhotrvajúca práca. Diela, ktoré hodnotili výsledky týchto snažení, sa koncentrovali na menšie podcelky krajiny (Bihari et al. 2000, Demeter 1984), alebo sa snažili ukázať niekoľko vytrhnutých prípadov (Solti a Varga 1989).

Aby sa napomohlo znovuosídľeniu, ministerstvo zodpovedné za ochranu prírody znova premiestnilo vlka a rysa medzi chránené druhy - dovtedy boli považované za vyhynuté. Rys dostal v roku 1988 štatút prísne chráneného druhu, vlk v roku 1993 štatút chráneného druhu.

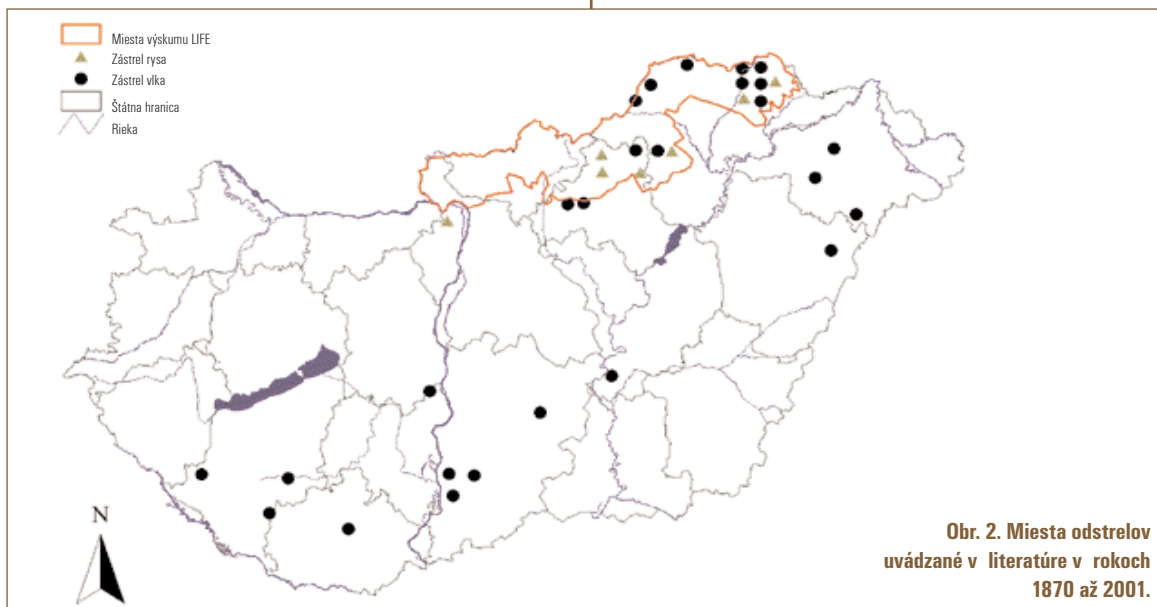
Niekoľko výskumníkov zaoberajúcich sa veľkými mäsožravcami sa pokúsilo na základe správ o výskytoch a na základe stôp v publikovaných správach, materiáloch o zhrnutie týchto údajov, čo postupne odkrylo nielen čoraz jasnejší a presnejší obraz o výskyte veľkých šeliem v 80-tych a 90-tych rokoch, ale pomaly spochybnilo aj oficiálne stanovisko o "vymiznutí" veľkých šeliem. Na základe výsledkov výskumov započatých v posledných rokoch môžeme už spokojne prehlásiť, že vlk ani v 20. storočí nevymizol z Maďarska. Medzi rokom 1900 a 2000 existujú v každom roku pozorovania vlka, počet zistených jedincov v niektorých rokoch sa približoval číslu 20. Pravdepodobné vysvetlenie tohoto javu spočíva v tom, že pozostalé populácie sa v dôsledku medzinárodných ochranných opatrení posilnili a začali sa rozširovať.

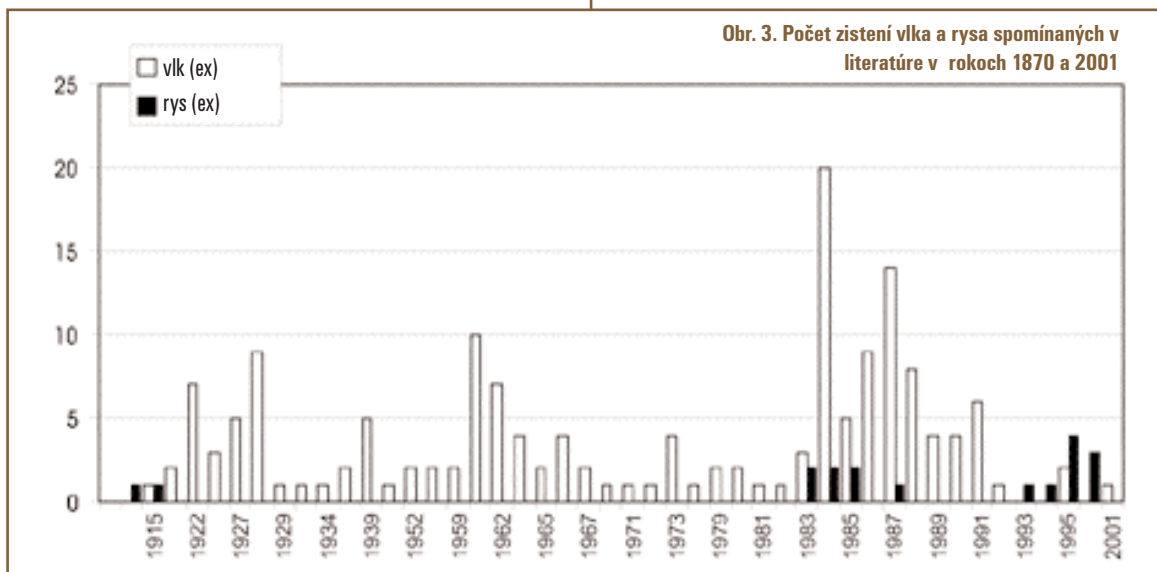
Obr. 1. Miesta výskytov vlkov a rysov spomínané v literatúre z obdobia 1870 až 2001.

Na základe rozličných miest výskytu (v severovýchodnej a južnej časti krajiny) je možné predpokladať, že vlky prichádzali do Maďarska z dvoch rozličných smerov: zo severu zo Slovenska a z juhu zo Srbska a Chorvátska. Na základe údajov o pozorovaní a odstreloch veľkých mäsožravcov je najcharakteristickejším miestom výskytu severné stredohorie.

Vlk sa v Aggtelekskom krase a v Zemplínskom pohorí často objavoval, v týchto oblastiach je možné hovoriť o pomerne stabilnom, trvalom výskyte. V oblasti pohorí Bükk a Mátra došlo k príležitostným výskytom, územie výskytu druhu sa v niektorých rokoch rozšírilo až po župy Hajdú-Bihar a Szabolcs-Szatmár a po rumunskú hranicu (60.-70. roky). Okrem toho sa vlk z času na čas objavil v južnej časti župy Bács-Kiskun, v Bácske (1920-1980) a v župách Tolna a Somogy (60. roky).

Obr. 2. Miesta odstrelov uvádzané v literatúre v rokoch 1870 až 2001.

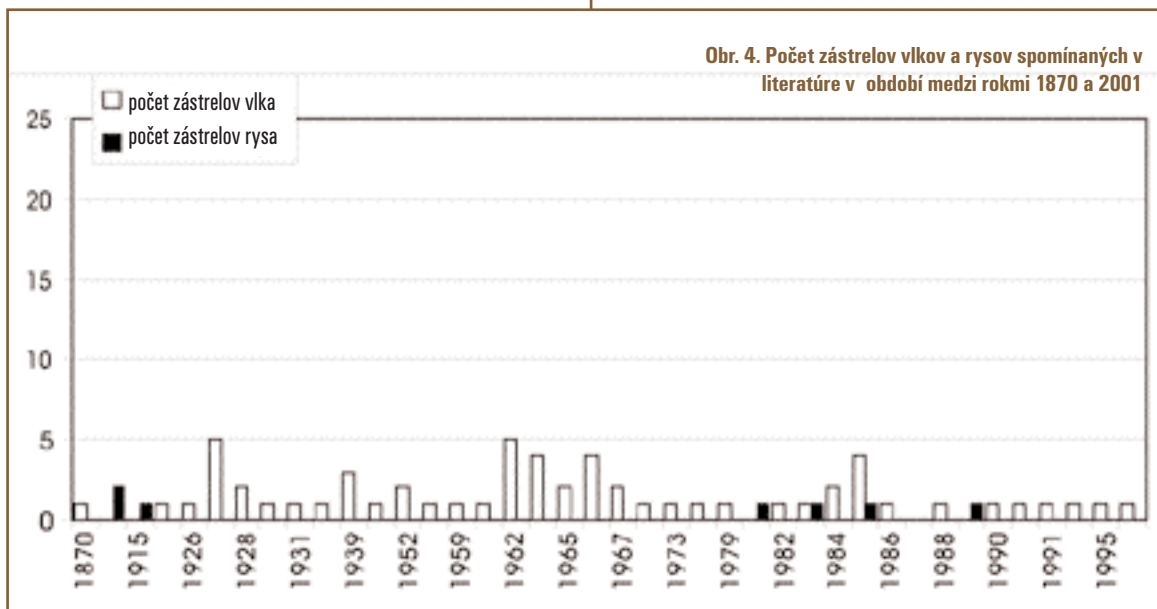

Časť týchto pozorovaní môže sa zakladať na omyloch, ale je skutočnosťou, že až na málo výnimiek v každom roku došlo aj k odstrelom. Na základe tohoto nie je možné potvrdiť vymiznutie vlka z krajiny po roku 1930.

Všeobecné presvedčenie o vymiznutí pravdepodobne bolo podporované tým, že tieto odstrelky a pozorovania boli známe len vo veľmi úzkom kruhu ľudí (domáci, poľovníci). Okrem toho - v dôsledku skutočnosti, že zviera bolo považované za vymiznuté, nebolo potrebné

viest' o druhu žiadne štatistiky, nevzťahovali sa na druh žiadne pravidlá, iba poľovnícke časopisy sa niekedy zmienili o mimoriadnych prípadoch.

Na základe tých istých výskumov počet rysov zaostával po celý čas hodne za počtom vlkov, o výskytach, alebo odstrelach rysa medzi rokmi 1915 a 1983 vôbec nenachádzame údaje. Rys na istý čas pravdepodobne naozaj vymizol z územia krajiny.

Po prechodnom vymiznutí prvé pozorovania rysov pochádzajú z roku 1983. Druh sa objavil v lesoch málo vyrušovaných človekom, najmä v Zemplínskom pohorí a v okolí Aggteleku a v pohorí Börzsöny, príležitostne sa objavil aj v pohorí Bükk. Je zaujímavé, že viackrát sa objavil aj na západnom brehu Dunaja v pohorí Pilis (Solti a Varga 1989).

Možnosť znovuosídlenia územia vyvolala veľa diskusií v kruhu zainteresovaných. Vytvoril sa protiklad medzi krátkodobými hospodárskymi záujmami poľovníckych hospodárov a ekologickým stanoviskom ochranárov. Poľovní hospodári videli vo veľkých šelmách potenciálneho škodcu, ochrancovia prírody a štátne inštitúcie zase druh, ktorý sa snaží o znovuosídlenie krajiny a zasluhujúci si preto ochranu. V skutočnosti tento rozpor nepovažujeme za neriešiteľný. Z pohľadu ochrany prírody podpora procesu znovuosídľovania územia nemôže byť otázná, veď popri tom, že nás k tomu vedú podpísané a platné medzinárodné dohovory, ide tu aj o národné hľadisko, veď ide o národný záujem, aby tieto dva druhy veľkých mäsožravcov znova obohacovali maďarskú faunu. Pozorovania potvrdzujú, že prítomnosť mäsožravcov zaujímajúcich vrcholné postavenie v prírodných potravných pyramídach je z dlhodobého hľadiska užitočné aj pre populácie voľne žijúcich bylinožravcov. Ekologická funkcia veľkých mäsožravcov je tá, že prostredníctvom selekcie a regulácie bylinožravcov, ktorí im slúžia ako korisť, ochránia les pred premnožením sa bylinožravcov a prostredníctvom selekcie, ktorú vykonávajú zlepšujú aj kvalitu populácií bylinožravcov. Rys a vlk okrem toho dokáže prežiť len v takých podmienkach, kde vhodný biotop je schopný užiť dostatočné množstvo srnčej a jelenej zveri. Na takýchto miestach sa vytvorí dynamická rovnováha medzi mäsožravcami a ich korisťou. Prítomnosť mäsožravcov teda v danom biotope poukazuje na zdravý, vyvážený stav tu vytvoreného ekosystému (Jedrzenska a Jedrzenski 1998). Tieto argumenty jednoznačne podporujú potrebu ochrany oboch druhov veľkých mäsožravcov.

V iných európskych krajinách so stabilnými populáciami veľkých mäsožravcov prebieha dlhodobé sledovanie, monitorovanie populácií. Na konci storočia v dôsledku vzrastu populácie na viacerých miestach došlo k sformulovaniu potreby takej databázy, ktorá by európsku populáciu veľkých mäsožravcov považovala za jednotný celok. Preto odštartovala WWF v roku 1995 svoj program Európske Iniciatívy Za Veľké Mäsožravce (Large Carnivore Initiative for Europe), ktorá sa medzitým už osamostatnila. Iniciatíva si vytýčila dva hlavné ciele: jednak začatie výskumov potrebných k naplneniu tejto databázy, jednak k medzinárodnému zladeniu ochranných opatrení.

V Maďarsku bol prvým celoštátnym systematickým výskumným programom dotazníkový prieskum Katedry biológie zveri Univerzity v Gödöllő, ktorý sa rozbehol v roku 1987 z podpory štátneho fondu na ochranu prírody a za podpory Ministerstva Životného Prostredia (Szemethy a Heltai 1996). Od roku 2000 aj Úrad pre Ochranu Prírody pri Ministerstve Životného Prostredia venoval čoraz väčšiu pozornosť výskumu a zlepšeniu druhej ochrany. Dotazníkový prieskum postavil základy ďalším výskumom, postavil vedecky odôvodnené základy pre zdôvodnenie potreby ochrany veľkých mäsožravcov, ktoré dovtedy spočívali len na náhodne zozbieraných údajoch o výskyte. Na realizáciu ďalších výskumov potrebných k zabezpečeniu ochrany a na koordináciu rozhodnutí vzťahujúcich sa k týmto otázkam sa rozbehol v máji 2001 program podporovaný programom Európskej Únie LIFE Nature a Ministerstvom Životného Prostredia. ("Vybudovanie dlhodobej ochrany veľkých mäsožravcov v Maďarsku LIFE00NAT/H/7162). Program sa viaže aj k programovým zásadám Európske Iniciatívy Za Veľké Mäsožravce. Prvým výsledkom tohoto programu bolo, že minister životného prostredia Maďarskej republiky uznal vlka v svojej vyhláske z 9. mája 2001 takisto za prísne chránený druh a spoločenská hodnota oboch druhov sa zvýšila (u rysa z 250 000 Ft na 500 000 Ft, u vlka z 50

000 Ft na 250 000 Ft). Cieľom dlhodobej práce odštartovanej programom LIFE je jednak čoraz účinnejšie získavanie (a vyhodnocovanie) údajov a jednak na základe týchto údajov snaha o vytvorenie funkčnej praktickej ochrany, vrátane riešenia dlhodobých konfliktov (napr. prípadné škody) právnou cestou.

V záujme účinného využitia existujúcich podkladov sa stalo potrebným ich zaradenie do jednotnej centrálnej databázy. Samozrejme k rozlíšeniu niektorých detailov nepostačuje spracovanie starých údajov, alebo dotazníková

metóda, je potrebné robiť aj podrobnejšie a pravidelnejšie výskumy. Tento cieľ sleduje program terénneho monitoringu, ktorý takisto prebieha v rámci programu LIFE od jari 2002 v severnom stredohorí. Pri poznaní aktuálneho rozšírenia, zmien prebiehajúcich v populáciách druhov, pri bližšom spoznaní ich biológie a ekologických nárokov a preferencií je možné dané územie manažovať spôsobom "priateľským" k veľkým mäsožravcom. So zabezpečením zachovania vhodného biotopu je potom možné zabezpečiť aj dlhodobé zachovanie týchto druhov na území Maďarska.

Literatúra:

Bankovics Attila, Nechay Gábor 1990: Emlősök - Mammalia fejezet p: 64-65, 69-70 in Vörös Könyv Rakonczay Zoltán (szerk). Akadémiai Kiadó Budapest

Boitani L. 2000: Action plan for the conservation of wolves (*Canis lupus*) in Europe. Nature and Environment 113, Council of Europe, Strasbourg

V uplynulých rokoch boli viackrát pozorované rysi v pohorí Börzsöny Foto: Dávid Dobos

Bihari Zoltán, Petrovics Zoltán, Szentgyörgyi Péter 2000: A Zempléni-hegység emlősfaunája (Mammalia), Folia Historico Naturalia Musei Matraensis 24: 361-403.

Demeter András 1984: Recent records of rare or non-resident large carnivores in Hungary Vertebrata Hungarica XXII.:65-71.

Faragó Sándor 1989: A farkas (*Canis lupus* LINNÉ, 1758) 1920-1985 közötti előfordulása Magyarországon Folia Historica Naturae Musei Matraiensis 14: 139-164.

Jedrzejewska B. and Jedrzejewski W. 1998: Predation in vertebrate communities The Bialowieza Primeval forest as a case study Ecological Studies 138

Mitchel-Jones A. J., Amori G., Bogdanovicz W., Krystufek B., Reijnders P.J., Spitzenberger F., Stubble M., Thissen J.B.M., Vohalík V., Zima J. (1999): The atlas of European mammals. Academic Press

Solti Béla és Varga András 1989: Hiúz (*Lynx lynx* /L./) adatok az Északi-középhegységből Folia Historico Naturalia Musei Martaiensis 14: 165-170

Szabó Ádám, Szemethy László, Firmánszky Gábor, és Heltai Miklós (2000): A visszatelepülő nagyragadozók természetvédelmi és vadgazdálkodási problémái A vadgazdálkodás időszerű tudományos kérdései (Víták) I. kötet: Ragadozók: az ökológiai szerep és a vadgazdálkodási hatás ellentmondásai 62-72

Szemethy László és Heltai Miklós 1996.: Néhány védett emlős ragadozó faj helyzete Magyarországon 1987-1994. Vadbiológia 5: 1-16

ÚDAJE ZO SÚČASNOSTI

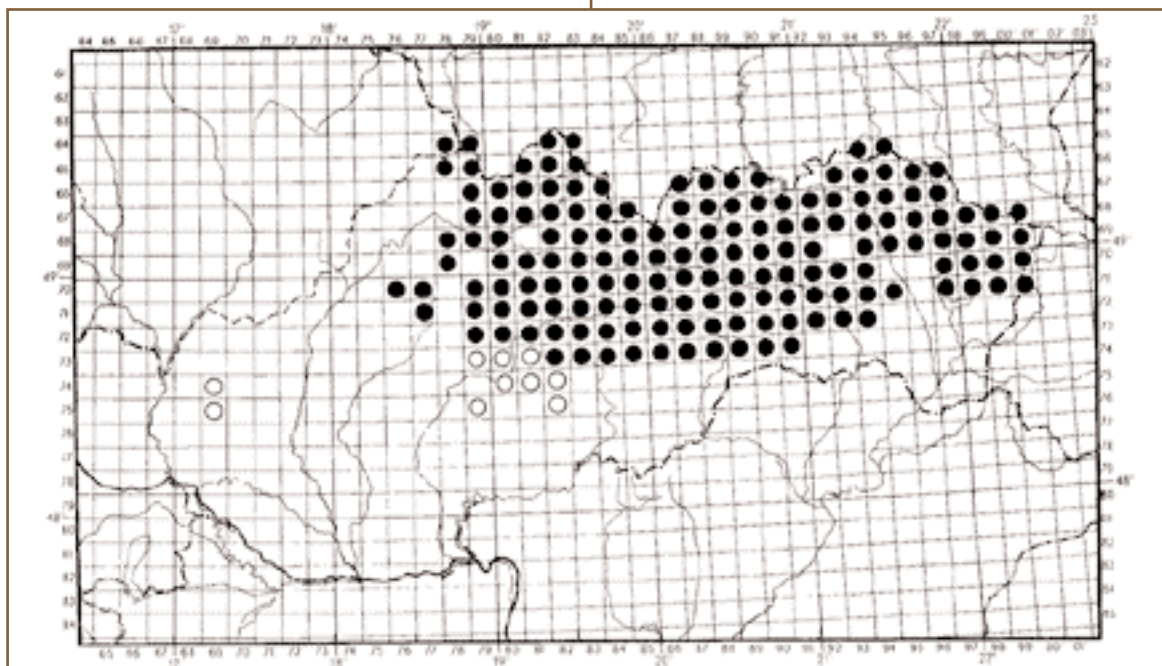
4. Rozšírenie, stav a ochrana vlka (*Canis lupus*) a rysa (*Lynx lynx*) na Slovensku

Michal Adamec

Údaje o populáciách

Na Slovensku sa vyskytujú tri druhy veľkých šeliem: medveď (*Ursus arctos*), rys (*Lynx lynx*) a vlk (*Canis lupus*). Vlč (Canis lupus) v súčasnosti obýva lesnaté, vyššie pohoria na

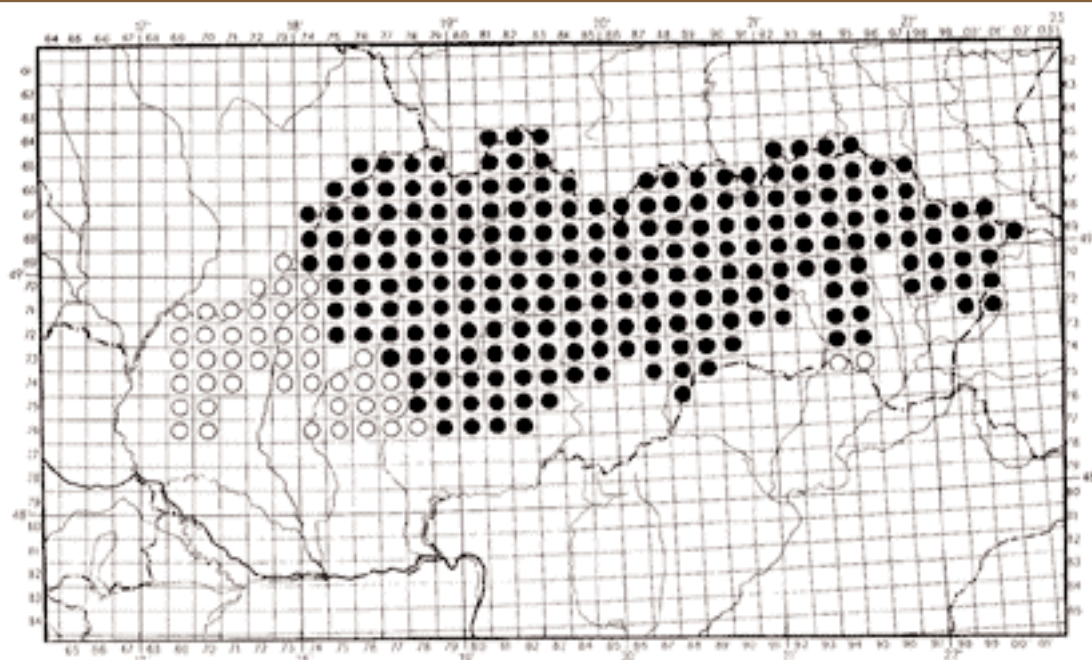
severe a severovýchode Slovenska (obr. 1) a jeho početnosť sa odhaduje reálne na 800 jedincov. Vzhľadom k pomerne vhodným biotopom v prihraničných oblastiach s Českom a Maďarskom sa postupne šíri aj do týchto krajín.

Obr. č. 1: Výskyt vlka (*Canis lupus*) na Slovensku v mape siete DFS.

● stály výskyt   ○ občasný výskyt

Zdroj - Štátna ochrana prírody SR; 2003

Obr. č. 2: Výskyt rysa (*Lynx lynx*) na Slovensku v mape siete DFS.

● stály výskyt ○ občasný výskyt

Zdroj - Štátna ochrana prírody SR; 2003

Rys (*Lynx lynx*) podobne ako vlk obýva oblasť severu a severovýchodu Slovenska avšak v porovnaní s vlkom obýva ja vyššie nadmorské výšky (obr. 2). Na základe niekoľkých

pozorovaní je predpoklad, že v oblasti Tatier sa niektoré jedince rysa špecializujú na chytenie kamzíkov (*Rupicapra rupicapra*). Početnosť populácie sa reálne odhaduje na 700 jedincov.

Tab. č. 1 a 2: Početnosť vlka (*Canis lupus*) a rysa (*Lynx lynx*) na Slovensku v rokoch 1999 - 2001

vlk (<i>Canis lupus</i>)					rys (<i>Lynx lynx</i>)				
rok	počet	H/P	H/R	U	rok	počet	H/P	H/R	U
1990	750				1990	871			
1998	1233	48	54	3	1998	1007	18	22	3
1999	1238	0	69	13	1999	1003	5	4	2
2000	1287	0	118	6	2000	1046	4	0	3
2001	1113	0	93	3	2001	968	0	0	6

Vysvetlivky:

počet - počet jedincov v danom roku, spočítané počas jarného sčítania (1.3.)

H/P - počet vydaných povolení na odstreľ

H/R - počet odstrelených jedincov

U - počet jedincov, ktoré boli nájdené uhynuté

Uvedené informácie pochádzajú z oficiálnych poľovníckych štatistík - Databáza o populácii a odstrelé zveri v jednotlivých poľných oblastiach; zdroj - Lesnícky výskumný ústav, Zvolen, 2002.

Početnosť populácií oboch druhov je uvedená v tabuľkách č. 1 a 2. Je evidentné, že za posledných desať rokov vzrástli populácie veľkých šeliem približne o 20%. Počty jedincov sú pravdepodobne nadhodnotené o 30% z neskôr uvedených dôvodov. Sledovaný pokles počtu jedincov v populácii v posledných niekoľkých rokoch je možné predpokladať hlavne z dôvodu úbytku vhodných biotopov, ako aj vďaka stretom so záujmami poľovníkov a chovateľov hospodárskych zvierat. V minulosti bol povolený odstrel niekoľkých jedincov rysa ročne, avšak v súčasnosti je to možné len v odôvodnených prípadoch za účelom vedecko-výskumnej činnosti.

Metódy definovania populácií

Poľovné oblasti v zmysle legislatívy sú povinné každoročne sčítavať zver, pričom vlk a rys sú tiež v rámci sčítania mapované, keďže sú zaradené v zmysle legislatívy ako zver. Každoročné sčítanie zveri je koordinované Lesníckym výskumným ústavom vo Zvolene, kde sú tieto údaje aj vyhodnocované.

Je však potrebné povedať, že uvedené údaje sú nadhodnotené, keďže niektoré jedince sú sčítované viackrát, pričom nie všetky chyby spôsobené duplicitou sa podarí odstrániť. Predpokladané nadhodnotenie početnosti populácie je cca 30%.

Štátna ochrana prírody SR za účelom zistenia konkrétnejších stavov veľkých šeliem vykonala v spolupráci s poľovnými združeniami sčítanie veľkých šeliem v Chránenej krajinskej oblasti Poľana. Výber tejto lokality bol z toho dôvodu, že táto lokalita je zároveň aj Chránenou poľovnou oblasťou. Takéto sčítanie bolo realizované prvýkrát v spolupráci ochrany prírody a poľovníkov. Sčítanie bolo realizované na celom území Poľany, v jelenej poľovnej oblasti (J-XVIII). Príprava a realizácia bola koordinovaná okresným úradom, Správou CHKO Poľana a Lesníckym výskumným ústavom. Zapojilo sa doň vyše 200

dobrovoľníkov a mapovala sa plocha približne 80 000 ha. Na území zistili 13 rysov, kým JKS predstavoval 35 jedincov. Vlkov zistili na území 7 jedincov, kým JKS informoval o 28 exemplároch.

Stav ochrany a legislatíva

Na Slovensku v súčasnosti platia viaceré právne predpisy na úseku ochrany prírody a krajiny, ktoré v sebe zahŕňajú aj druhovú ochranu, konkrétne aj vlka a rysa:

Od 1.1.2003 nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny (zákon OPaK), ktorý je v súlade so smernicami európskej únie. K nemu bola vydaná vyhláška MŽP SR č. 24/2003 Z.z., ktorou sa vykonáva zákon č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny (vyhláška OPaK).

Od 1.7.2002 nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 237/2002 Z.z. o obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a voľne rastúcich rastlín (zákon CITES) a jeho vykonávací predpis - vyhláška MŽP SR č. 346/2002 Z.z. (vyhláška CITES), ktorý usmerňuje držbu a evidenciu druhov, ktoré sú ňom uvedené. Keďže ide o druhy, ktoré sú zároveň aj poľovnou zverou, vzťahuje sa na ne aj zákon o poľovníctve a príslušné vyhlášky.

Stav ochrany rysa

Rys je v zmysle zákona OPaK celoročne chráneným druhom. V zmysle vyhlášky OPaK je druhom, pre ktorý sa vyhlasujú chránené územia. Spoločenská hodnota je vyčíslená na 80 000,- Sk. V zmysle poľovníckej legislatívy je rys zaradený medzi celoročne chránenú zver. V praxi to znamená, že rys je celoročne chránený a na akúkoľvek manipuláciu, rušenie a pod. je potrebná výnimka Ministerstva životného prostredia SR, ako aj Ministerstva pôdohospodárstva SR. V zmysle zákona CITES je rys zaradený do skupiny A, čo znamená, že jeho držba, alebo držba akejkoľvek časti alebo

produktu z neho, a evidencia týkajúca sa jeho držby je najprisnejšia.

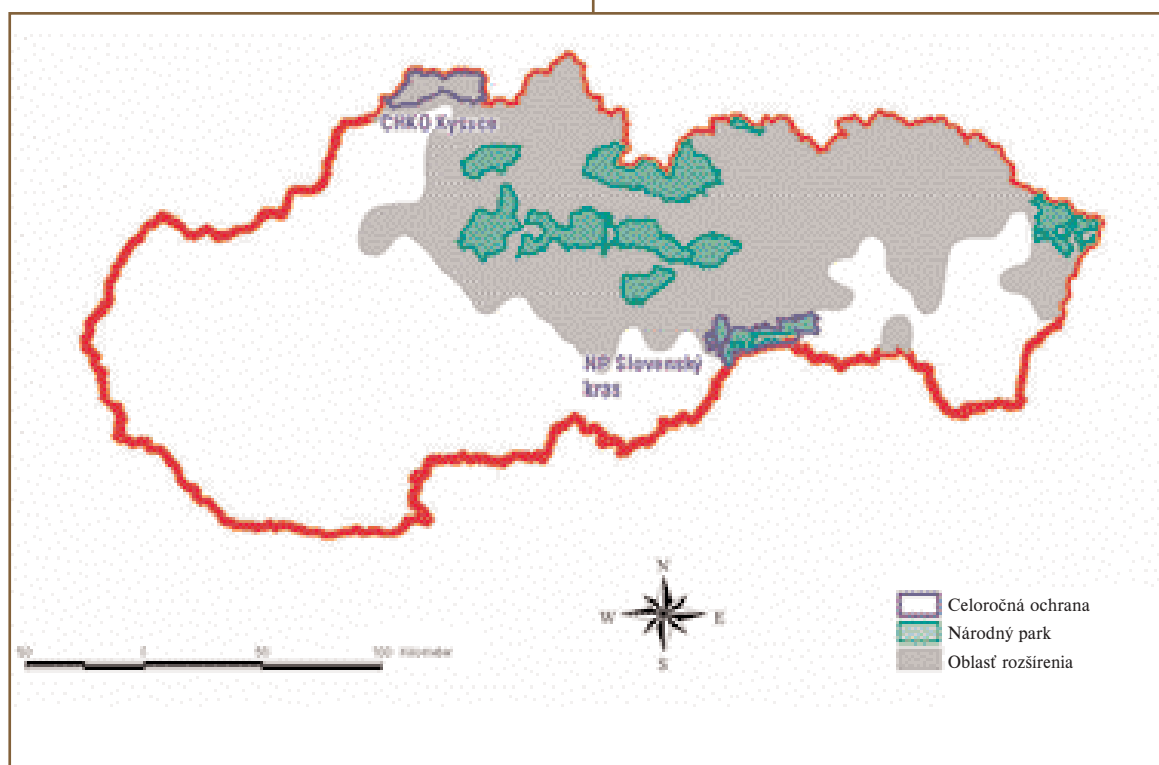
Stav ochrany vlka

Vlk je v zmysle zákona OPaK druhom s čiastočnou ochranou. Slovenská republika požiadala Európsku úniu o derogáciu z jeho ochrany z dôvodu pomerne stabilnej populácie na Slovensku a z dôvodu pomerne častým konfliktom s chovateľmi hospodárskych zvierat. Z toho dôvodu je vlk chránený iba v čase od 16.1. do 31.10. kalendárneho roka. V ostatnom čase je možné ho loviť. Avšak na území Slovenska boli vyhlásené dve oblasti, na území ktorých má vlk celoročnú ochranu - CHKO Kysuce (hraničná oblasť s Českom) a NP Slovenský kras (hraničná oblasť s Maďarskom)

(Obr. č 3). V zmysle poľovníckej legislatívy je vlk zaradený medzi zver, ktorú je možné loviť od 1.11 do 15.1. V praxi to znamená, že vlka je možné v tomto období loviť, avšak s výnimkou dvoch spomínaných území, kde má celoročnú ochranu. V dobe jeho ochrany, ako aj v území s celoročnou ochranou je na akúkoľvek manipuláciu, rušenie a pod. je potrebná výnimka Ministerstva životného prostredia SR, ako aj Ministerstva pôdohospodárstva SR. V zmysle zákona CITES je rys zaradený do skupiny A, čo znamená, že jeho držba, alebo držba akejkoľvek časti alebo produktu z neho, a evidencia týkajúca sa jeho držby je najprisnejšia.

Škody spôsobené veľkými šelmami

Zákon a vyhláška OPaK umožňujú uhradiť

Obr. 3. Rozšírenie vlka (*Canis lupus*) na Slovensku, s vyznačením miest celoročnej ochrany a národných parkov

škodu spôsobenú týmito dvoma druhmi na hospodárskych zvieratách a v prípade vlka a na poľovnej zveri, ale iba v území, kde majú tieto druhy celoročnú ochranu. Uvedené predpisy presne stanovujú, aké podmienky musí žiadateľ splniť, aby mu bola náhrada škody vyplatená. Ku každej hlásenej škode na hospodárskych zvieratách je privolaná komisia, zložená s pracovníkov okresných úradov, pracovníka Štátnej ochrany prírody SR, majiteľa

(poškodeného), prípadne ďalších dotknutých subjektov. Po zdokumentovaní škôd rozhoduje príslušný okresný úrad o uhradení tejto škody, pričom túto škodu hradí štát. Za účelom jednotného mapovania škôd vypracovala Štátna ochrana prírody SR metodiku a formuláre, ktoré musí komisia vyplňať priamo pri obhliadke miesta škody. Tieto informácie sú následne centrálné spracované a plánuje sa tvoriť centrálna databáza škôd.

Foto: © WWF / Fritz PÖL KING

5. Súčasný výskyt veľkých mäsožravcov v Maďarsku - údaje a súvislosti.

Prirodzený návrat rysa a vlka je veľmi zložitý, dlhotrvajúci a veľmi zraniteľný proces, ktorý zatiaľ sa nachádza iba v svojej počiatočnej fáze: jeho úspešnosť môže ovplyvniť viac ekologických (a ľudských) faktorov. K tomu, aby sme mohli zabezpečiť podmienky pre nerušený priebeh návratu vlka a rysa do našej prírody, je nevyhnutné presné poznanie oboch druhov, ale aj tohoto samotného procesu. V 1980-tych rokoch boli začaté viaceré väčšie-menšie výskumné programy, ktoré zaregistrovali taký počet týchto zvierat na území Maďarska že na základe týchto čísel sa zdá byť základná otázka, či tieto mäsožravce si dokážu nájsť v Maďarsku opätovné podmienky na svoju existenciu, pozitívne zodpovedaná. Áno, obidva tieto druhy sa vrátia na územie Maďarska. Ale tento proces dáva vznik celému radu otázok:

- Keď vlk, aj rys boli aj skôr prítomní na tomto území, prečo nevytvorili stabilné populácie už doteraz?
- Čím sa dá vysvetliť prudký vzostup populácie oboch druhov koncom 20. storočia?
- Čo spôsobilo znovuosídľovanie územia, akou rýchlosťou a po akých trasách prebieha tento proces?
- Do akej miery sú domáce populácie závislé, či nezávislé od populácii v susedných krajinách?

Maďarsko sa nachádza na pomedzí karpatského regiónu, jedince žijúce u nás sú v tesnom styku najmä s populáciami žijúcimi na Slovensku. Charakter tohoto styku však ešte nie je objasnený. Nevieme, či sa v Maďarsku objavujú slabé jedince, vytlačené z jadrovej populácie na perifériu areálu, alebo či týchto predátorov tu priťahuje nezávisle od ich životaschopnosti vysoká denzita kopytníkov, či prípadne tu môžeme pozorovať už rozširovanie populácie vzniklej zo zvierat rozmnožujúcich sa v Maďarsku.

Márta Márkus a László Szemethy

Na zodpovedanie časti vyššie nastolených otázok potrebujeme zhodnotenie údajov z minulosti. Avšak údaje z minulosti sú značne nekompletné, pretože – pravdepodobne kvôli predchádzajúcemu hodnoteniu týchto zvierat ako „zmiznutých“ – nemáme k dispozícii žiaden ucelený materiál zoradený podľa jednotnej systematiky, ani poľovnícku štatistiku. Od začiatku 20. storočia po 80. roky v súvislosti s rozšírením vlka a rysa sa stretávame len s útržkovitými informáciami, pozorovaniami. Uvedomujúc si túto skutočnosť sme sa snažili pri zbere údajov využiť všetky možné a dostupné zdroje informácií. Počas prieskumu dát sme brali do úvahy nielen výsledky vedeckých publikácií (články, správy výskumných úloh, odborné práce), ale aj odbornú literatúru (poľovnícke časopisy – Vadászlap, Nimród, atď.) resp. články uverejňované v týchto časopisoch od r. 1900 až po súčasnosť.

Hodnovernosť prijatých údajov sa môže pohybovať po širokej škále (veď správnosť údajov vzťahujúcich sa na minulosť s odstupom času už nie je možné spätne overovať), preto sme počas zberu a vyhodnocovania dát zvlášť evidovali údaje o pozorovaní a údaje o odstrelach (s dokladovým exemplárom). Hoci v správach o pozorovaniach sa môžu vyskytnúť omyly a prehnané údaje, evidencia týchto údajov je predsa potrebná, lebo tieto pozorovania svedčia o rozširovaní areálu výskytu druhu.

Okrem zhodnotenia situácie v minulosti je samozrejme dôležité aj spoznanie aktuálneho stavu a jeho ďalšie sledovanie, monitorovanie. Aj vlk, ale najmä rys sa vyhýba blízkosti človeka, žije skrytým spôsobom života, podľa možnosti nenecháva za sebou veľa stôp. Práve preto nielen výskum ďalšieho rozšírenia, ale aj biológie týchto druhov je náročná úloha. K tomu, aby

niekto chodiac po lese si všimol znaky poukazujúce na prítomnosť vlka alebo rysa a tieto mohol uviesť do súvislosti s dávnejšie nájdenými znakmi, je potrebná vysoká úroveň odborných vedomostí. Podrobné, hodnoverné výskumy si vyžadujú veľmi veľa času, okrem toho v menšej, či väčšej miere môžu aj vyrušovať veľké mäsožravce a iné zvieratá žijúce na území. Tieto výskumy preto je možné robiť len na tých územiach, kde je to odôvodnené a aj tam iba s veľkou obozretnosťou.

Uvedomujúc si všetky uvedené skutočnosti, Katedra Biológie poľovnej zveri Univerzity Svätého Štefana v rámci programu LIFE obnovila svoju 15 rokov trvajúcu dotazníkovú akciu vzťahujúcu sa na celé územie Maďarska. Tento prieskum sme uskutočnili v období medzi rokmi 1987 a 2001 6 krát (Szemethy a Heltai 1996), od r. 2002 robíme tento prieskum s ročnou pravidelnosťou (od tohoto vyššia periodicita by bola už na úkor ochoty odpovedať). Výhodou dotazníkovej metódy je, že relatívne za malé náklady, s využitím malého množstva osôb sa dostávame k takým informáciám, ktoré sú opakovateľné, porovnateľné a znova kontrolovateľné. Dotazníkmi sme sa obrátili na poľovnícke organizácie, pretože podľa našich skúseností poľovní hospodári majú najrozsiahlejšie praktické informácie o veľkých mäsožravcoch a aj ich ochota zodpovedať dotazník je vysoká. Prieskumy majú popri ciele zameranom na získavanie informácií aj ďalší cieľ, aby podnietili diskusiu s poľovníkmi. Podľa nášho presvedčenia totiž iba za ich asistencie môžeme obmedziť ďalšie prenasledovanie týchto mäsožravcov prostredníctvom ilegálnych odstrelův.

Samozrejme aj dotazníkové prieskumy majú svoje nevýhody. Výsledok závisí od počtu respondentov a metóda nie je vhodná pre častejšie, pravidelnejšie skúmanie areálu rozšírenia. Preto sme vypracovali systém terénneho monitoringu v severnom stredohorí, ktoré je z hľadiska výskytu veľkých mäsožravcov

najvýznamnejšie. Tento terénny monitoring vykonávame podľa jednotne stanovenej metodiky, niekoľkokrát do roka a počas neho získavame bezprostredné údaje o výskyte vlka a rysa v teréne na danom území. Prieskum vykonávajú terénni precovníci – strážcovia ochrany prírody, ktorí pracujú na tom istom území, ako poľovní hospodári a poľovníci, ale svoju prácu robia nezávisle od nich. Prechádzanie vyznačených trás sa robí šesťkrát do roka, v určenú dobu, aby sme sa vyhli chybám vzniknutým pri opätovnom sčítaní tých istých jedincův. Keďže územie je pomerne veľké a počet zvierat je – pretože ide o okraj areálu výskytu – nízky, aj pravdepodobnosť nálezu pobytového znakov je pomerne nízka. V priebehu monitoringu je preto potrebné podľa možnosti pozbierať všetky existujúce informácie. Preto sa zbierajú, resp. archivujú všetky nájdené pobytové znaky: stopy, trus, koristi, srst, atď.

Na zvýšenie záchytnosti výskytův sa snažíme využiť každý doplnkový zdroj informácií: zbierame opustené hniezda spevavcov hniezdiacich v okolí, aby sme mohli vyhodnotiť zvyšky srsti nachádzajúcej sa vo výstelke hniezd. Na základe určitých charakteristických vlastností srsti (mikroskopický rozbor povrchu, tvar prierezu chlpu) je možné úplne jednoznačne určiť druh zvieratá, v šťastnom prípade je možné získať aj vzorku DNA, ktorá je vhodná aj na rozlíšenie jedincův.

Výsledky takýchto paralelne prebiehajúcich prieskumův sa dostávajú do databázy. Údaje zaradené do jednotlivých skupín majú rozličnú hodnotu hodnovernosti, preto údaje zaradené do nasledovných kategórií posudzujeme zvlášť:

- literárne údaje o výskytoch
- literárne údaje o odstreloch (s dokladovým exemplárom)
- údaje z terénneho monitoringu
- sporadické pozorovania odborníkov
- informácie pochádzajúce z iných zdrojův

Z týchto údajův sa skladá jednotná databáza

založená na údajoch geografického informačného systému (GIS). Tieto údaje sú aj vedecky podložené, porovnateľné, a sú vhodné na vyvodenie všeobecných poznatkov o navštevovanosti územia a o zmenách populácií. Databázu je samozrejme možné podľa potreby priebežne rozširovať, je možné do nej dopĺňať informácie vzťahujúce sa k súčasným podmienkam, aj k údajom z minulosti.

Najčerstvejšie údaje databázy z r. 2002 sa v podstate len málo líšia od doterajších údajov, ale v prípade vlka, aj rysa sme dostali menej informácií o výskytoch, ako z predchádzajúcich rokov.

Podľa výsledkov dotazníkového prieskumu sa výskyt rysa obmedzuje na severné stredohorie. Jeho výskyt je značne riedky, výskytové údaje sú v mnohých prípadoch neisté. Charakteristické výskytové miesta sú aj naďalej pohoria Börzsöny, Zemplínske pohorie a Aggtelekský kras, vzácné Mátra a Bükk. Jeho výskyt v Somogysej župe je diskutabilný.

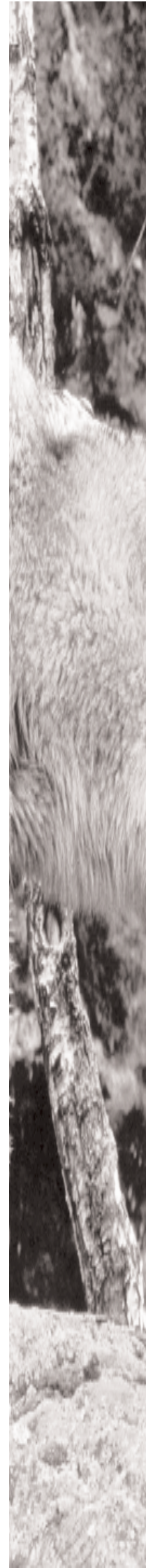
Vlk sa na planine Bükk nepravidelne, v Zemplínskom pohorí a v okolí Aggteleku pravidelne vyskytuje, okrem toho sa objavuje v južnej časti Maďarska, medzi riekami Dunaj a Tisza, ako aj na rovine pri Dráve. Jeho výskyt v oboch posledne menovaných oblastiach sa môže označiť skôr za príležitostný, oproti tomu výskyt v severnom stredohorí je koncentrovaný a pravidelný.

Terénny monitoring kontrolujúci výsledky dotazníkovej akcie sme začali robiť v októbri 2002. Údaje pochádzajúce z tohoto prieskumu však iba čiastočne potvrdzujú výsledky dotazníkového prieskumu. Zistený výskyt rysa v priebehu tohoto monitoringu sme nemali vôbec, iba jeden kus koristi strhnutý mimo čas a priestor monitoringu poukazoval na jeho výskyt. O zistení výskytu vlka z oblasti Aggteleku pravidelne prichádzajú správy, v Zemplínskom pohorí však v tomto čase nebol zistený istý výskytový údaj. V pohorí Bükk sme v jednom prípade našli vľču stopu. Nízka záchytnosť

údajov terénneho monitoringu môže mať viacej príčin. Na tomto pomerne veľkom území je dosť problematické ponachádzať stopy pomerne nízkeho počtu zvierat, ktoré sa ešte aj vyhýbajú blízkosti človeka. Okrem toho je potrebné zobrať do úvahy aj tú skutočnosť, že na okraji areálu rozšírenia je oscilácia populácií vyššia, ako je tomu v jadrovej populácii. (Na úplne novom území sa môžu zvieratá v prípade nájdania vhodných podmienok rýchlo rozšíriť, v dôsledku pôsobenia negatívnych faktorov však môžu odtiaľ aj rýchlo zmiznúť.) Na základe výskumov robených na území Maďarska je možné predpokladať, že v početnosti veľkých mäsožravcov je možné pozorovať určité cyklické tendencie. V priebehu cyklu na danom území sa populácie dvoch veľkých mäsožravcov - vlka a rysa - raz zvyšujú u jedného druhu, kým u druhého klesajú a naopak, cyklus sa opakuje poklesom populácie druhého druhu a nárastom toho prvého (Firmánsky 2000). Pokles početnosti populácie teda môže byť aj prirodzeným procesom.

K zodpovedaniu predchádzajúcich otázok je každopádne potrebné ďalšie pozorné sledovanie procesu znovuosídľovania, ktoré by sa malo podľa možnosti podporovať. Pri vytváraní nástrojov manažmentu by sme mali mať jasno v oblasti ekologických požiadaviek oboch druhov, ktoré chceme ochraňovať. Manažment územia je potrebné riešiť v súlade s týmito špeciálnymi požiadavkami veľkých mäsožravcov, je potrebné zobrať do úvahy súčasne ochrannárske aj zverohospodárske hľadiská. Takto môžeme ochrániť vo vhodnom stave oblasť rozšírenia, aj stav prirodzených koridorov vedúcich k susedným populáciám.

Ochrana a podpora procesu znovuosídľovania je určite dôležitá, ale ani tú skutočnosť by sme nemali opomenúť, že objavenie sa veľkých mäsožravcov pre majiteľov územia nemusí byť vítaná. Zvýšená ochrana teda nemôže ostať iba pri vytvorení vhodných pravidiel manažmentu daných území, ale je potrebné nájsť riešenie aj pre problémy vyplývajúce zo znovuosídľovania.

PRIJATIE VEĽKÝCH MÄSOŽRAVCOV VEREJNOSŤOU

6. Prieskumy verejnej mienky o nazeraní na veľké šelmy na Slovensku a v Maďarsku

Dúfame, že čoskoro si budeme môcť utvoriť presný obraz o tom, ako sa stavia obyvateľstvo bývajúce vo východnej časti slovensko-maďarskej štátnej hranice k veľkým mäsožravcom. K tomu je potrebné urobiť na oboch stranách hranice reprezentatívny prieskum verejnej mienky prostredníctvom spoľahlivého ústavu na výskum verejnej mienky, ktorý by konzultoval otázky prieskumu aj s odborníkmi v ochrane prírody.

Aj dovtedy, kým sa vyššie uvedené prieskumy uskutočnia, pre orientáciu sa oplatí pozrieť si, ako odpovedali na podobné otázky rozličné skupiny obyvateľstva.

Víča. Foto: Juraj Lukáč

Prieskumy verejnej mienky na Slovensku

Vyberáme z troch prieskumov verejnej mienky:

1/ prieskum verejnej mienky na Kysuciach robený Lesoochranárskym zoskupením VLK v r. 1999

2/ prieskum robený HNUTÍ DUHA a LZ VLK na česko-slovenskom pohraničí v rokoch 1999-2000

3/ prieskum agentúry FOCUS robený pre Lesoochranárske zoskupenie VLK v r. 1999

V závere našej publikácie informujeme o tom programe venovanom na ochranu veľkých mäsožravcov v pohraničí, robenom environmentálnou mimovládnu organizáciou HNUTÍ DUHA – Fiends of the Earth v spolupráci s LZ VLK na Kysuciach a v príľahlej časti Moravskosliezskych Beskýd. Prvé dva prieskumy verejnej mienky boli robené v rámci tohoto programu, dotazovali sa aktivisti MVO, v prípade tretieho prieskumu šlo o oveľa reprezentatívnejšiu vzorku a prieskum robila profesionálna agentúra a jej výsledky môžu byť považované za reprezentatívne pre celé Slovensko.

1/ Aktivisti LZ VLK položili v Kysuckom regióne 21 otázok spolu 132 osobám. Niekoľko zaujímavejších výsledkov:

- Prítomnosť vlkov v regióne vadí nezmieriteľne 20% opýtaných osôb, ďalším 24% opýtaných osôb vadí, ale zmieria sa s tým, 14% je to jedno, 30% to nevadí a 12% z nej má radosť.
- Prítomnosť rysov v regióne vadí nezmieriteľne 19% opýtaných, ďalším 20% opýtaných osôb vadí, ale zmieria sa s tým, 14% je to jedno, 34% to nevadí a 13% z nej má radosť.
- Podľa 33% opýtaných môže byť vlk človeku nebezpečný, podľa 30% opýtaných skôr áno, ale iba niekedy, podľa 26% skôr nie, alebo iba výnimočne, podľa 9% nie a 2% nevedia.
- Kvôli výskytu vlkov má strach chodiť do lesa 17% opýtaných, 7% má strach púšťať deti do lesa a 62% nemá strach.
- Podľa 23% opýtaných je vlk krvilačný, podľa 15% je skôr krvilačný, ďalších 45% sa nevie rozhodnúť, podľa ďalších 10% je skôr mierumilovný a podľa názoru 7% opýtaných je mierumilovný.
- Podľa 29% opýtaných je vlk plachý, podľa 10% je skôr plachý, 23% opýtaných sa nevie rozhodnúť, podľa 18% je skôr nebojácny a

podľa 20% nebojácny.

- Podľa názoru 25% opýtaných je vlk škodlivý, skôr škodlivý je podľa 11% respondentov, 36% sa nevie rozhodnúť, pre 13% opýtaných je skôr prospešný a podľa 15% je skôr škodlivý.

2/ Z výsledkov spoločného prieskumu HNUTÍ DUHA a LZ VLK na slovensko-českom pohraničí sme vybrali dve zaujímavé otázky:

- Ako by bolo možné ochrániť ovce pred útokom veľkých mäsožravcov? Podľa 5% nijako, podľa 21% opýtaných ohradou, 22% ohrada a pes, 8% človek a pes, podľa 3% je potrebné strieľať vlkov a 41% nevie odpovedať.
- Čo by mala robiť ochrana prírody v tejto veci? 14% informovať, 14% chrániť šelmy v teréne, 12% izolovať vlkov, 5% strieľať vlkov, regulovať ich počet, 6% platiť škody, 11% niečo iné, 5% chrániť vlkov, 33% nevie.

3/ FOCUS, Centrum pre sociálnu a marketingovú analýzu uskutočnila v dňoch 1. až 7. decembra 1999 prieskum prostredníctvom siete vyškolených anketárov na reprezentatívnej vzorke 1077 obyvateľov SR vo veku od 18 rokov. Údaje boli zozbierané metódou štandardizovaných rozhovorov (face-to-face interviews) zaznamenaných do dotazníka. Názory slovenskej verejnosti na problematiku vlkov, voľne žijúcich v prírode, sa skúmali prostredníctvom miery súhlasu či nesúhlasu s tromi výroky:

- „Prítomnosť vlkov v našich lesoch je dôležitá pre zdravé fungovanie týchto lesov“
- „Vlk, žijúci vo voľnej prírode, je pre človeka nebezpečný“
- „Vlci u nás prinášajú viac škody ako úžitku“
- Takmer tri štvrtiny opýtaných (72%) súhlasia (úplne alebo skôr) s výrokom, že prítomnosť vlkov v našich lesoch je dôležitá pre zdravé fungovanie týchto lesov.
- Polovica (50%) respondentov nesúhlasí (skôr

alebo vôbec) s výrokom, že vlci u nás prinášajú viac škody ako úžitku. Inak povedané, táto polovica respondentov je viacmenej uzročená s užitočnosťou vlkov.

- Viac ako polovica (55%) opýtaných súhlasí (skôr alebo úplne) s výrokom, že vlk, žijúci vo voľnej prírode, je pre človeka nebezpečný.

Z výsledkov prieskumu vyplýva, že prevažná časť obyvateľstva chápe dôležitosť existencie vlkov pre lesný ekosystém a nemalá časť nevidí vlka ako škodlivé zviera. Zároveň však u prevažnej časti verejnosti pretrváva obraz vlka ako človeku nebezpečného zvierata.

Celoštátny prieskum o prijatí veľkých mäsožravcov v Maďarsku

V marci 2003 spol. s r.o. Cognitive z poverenia WWW Maďarsko urobila celoštátny prieskum pod názvom Veľké mäsožravce v Maďarsku. V celoštátnom meradle došlo k odberu vzoriek, na základe osobných, domácich dotazníkových rozhovorov, oslovili obyvateľstvo staršie ako 15 rokov.

Výsledky prieskumu:

- Podľa takmer polovice opýtaných (41%) žijú v súčasnosti v Maďarsku veľké mäsožravce a približne také isté množstvo opýtaných tvrdí, že nie (43%), kým ani pomer nerozhodných

nie je zanedbateľný: 16%.

- Podľa väčšiny opýtaných sú medveď, vlk, rys a líška nebezpečné pre človeka, aj pre domáce zvieratá (vlk a medveď sú podľa viac, ako polovice obyvateľstva veľmi nebezpečné).
- Vo všeobecnosti tí, ktorí žijú na dedinách, považujú tieto zvieratá za oveľa nebezpečnejšie, ako ľudia žijúci v mestách. Pravdepodobne sa u nich zvyšuje pocit ohrozenosti zvyšujúcou sa pravdepodobnosťou stretnutia s mäsožravcami.
- Oproti usidleniu sa vlka sa ukazuje výrazne vyššia rezistencia (54%), hoci aj v prípade rysa by 38% odpovedajúcich bolo proti zvyšovaniu ich počtov. Naproti tomu ešte aj v prípade rysa je okruh pozitívne reagujúcich respondentov iba 25%. V prípade vlka má vyššie % opýtaných jednoznačne vyhraný názor, kým v prípade rysa takmer tretina opýtaných je k otázke ľahostajná.
- Vzťah k veľkým mäsožravcom je v prípade oboch skúmaných druhov vysvetliteľný spoločensko-hospodárskym postavením opýtaných. Úmerne so zvyšovaním úrovne vzdelania a spoločenského postavenia narastá aj počet podporovateľov. V najnižších spoločensko-vzdelanostných skupinách je počet podporovateľov prakticky zanedbateľný.

Výsledky prieskumov verejnej mienky zhrnuli: Samuel Pačenovský a György Pál Gadó.

Vlčica Foto: Juraj Lukáč

7. Niekoľko myšlienok o prijatí veľkých mäsožravcov v Maďarsku

V Európe – takisto aj v Maďarsku – je všeobecné posudzovanie mäsožravcov nepriaznivé. Toto má veľmi zložitú biologickú a historickú príčinu. V dávnych dobách pre pračloveka veľké mäsožravce znamenali nielen konkurenciu, ale – pretože človek bol v tých časoch oveľa bezbrannejší ako dnes – aj potenciálne nebezpečie (Csányi, 2000). Vzhľadom na túto skutočnosť ich ulovenie znamenalo veľkú česť a bolo dôkazom šikovnosti a schopnosti lovca. Veľké mäsožravce teda obklopovala úcta spojená so strachom a vlka si vážili neraz aj ako totemové zviera.

S postupom času čoraz väčší význam nadobúdala chov domácich zvierat, preto aj posudzovanie veľkých mäsožravcov bolo čoraz viac ovplyvňované hľadiskom ich škodlivosti vzhľadom na ich nebezpečnosť pre domáce zvieratá. S rozširovaním chovu oviec sa stával vlk čoraz viac prenasledovaným nepriateľom. A z uloveného zvieratka zužitkovali čoraz viac častí – v prvom rade ich kožušinu, ale aj ich zuby, kosti. V Anglicku už v XVI. storočí vyplácali odmenu za ulovenie mäsožravcov a takýto postup sa stával zaužívanou praxou v celej Európe. V dôsledku nekontrolovaného prenasledovania potom na začiatku 19. storočia vlk celkom vyhynul vo veľkej časti Západnej Európy.

Neskôr sa objavujúce predpisy na ochranu prírody takisto vychádzali z poľovníckych zvyklostí, chránili v prvom rade trofejovú zver. Posudzovanie zvierat prebiehalo na základe ich hospodárskeho úžitku. Ani prvý veľký domáci predstaviteľ ochrany prírody, Otto Hermann netvoril výnimku, ktorý označil za užitočné tie vtáky, ktoré boli nápomocné poľnohospodárom v záhrade chytaním hmyzu, alebo iným spôsobom napomáhali pestovaniu ovocia, alebo obhospodarovaniu záhrady. Pozornosť ochrany prírody sa obrátila smerom k veľkým mäsožravcom až v 20. storočí, s rozšírením ekologického pohľadu na realitu. Dovedy boli tieto živočíchy posudzované najčastejšie iba ako pôvodcovia škôd na hospodárskych zvieratách.

Mäsožravce, ktoré stoja na vrchole ekologických potravných reťazcov, zabezpečujú kontrolu bylinožravcov a malých mäsožravcov. Bez takejto regulácie by sa počet bylinožravcov neohraničene zvyšoval až dovedy, kým by všetko zelené nezmizlo z územia. Takýto stav by bol škodlivý aj pre flóru

Márta Márkus a László Szemethy

územia. V prítomnosti mäsožravcov však počet bylinožravcov nedosahuje úroveň, pri ktorej by už dochádzalo k vážnejšiemu poškodzovaniu rastlinstva. Okrem toho, znižovanie počtu bylinožravcov neprebíha náhodne, ale dochádza k pozitívnej selekcii, v dôsledku ktorej sa vyradujú z populácie bylinožravcov slabé, krivajúce, podvyživené jedince, ktoré môže predátor uloviť s vynaložením najmenej námahy. Takáto selekcia je potrebná a je dôležitá z hľadiska udržania kvality zveri. Túto činnosť vykonáva mäsožravec oveľa účinnejšie, ako by toho bol schopný človek. Je preukázateľné, že s dlhodobou prítomnosťou veľkých mäsožravcov dochádza k zlepšeniu kvality jelenej populácie (Jedrzejewska a Jedrzejewski 1998).

Táto skutočnosť je známa a všeobecne prijatá v kruhu biológov, odkedy sa ekológia vyčlenila ako samostatná vedecká disciplína. Avšak vedecké výsledky sa ešte nestali súčasťou pohľadu lesných a poľných hospodárov. Pre hospodárov žijúcich zo zveri bola najdôležitejšou úlohou vždy ochrana zveri žijúcej na území. Z takéhoto pohľadu vlk a rys je z krátkodobého pohľadu skutočne škodca a povinnosťou dobrého zverozrážcu by mal byť odstrel vlka. Presadzovanie princípov ochrany prírody a vedeckých pohľadov do vzdelávania zverohospodárov našťastie postupne mení tento dávnejší prístup. Príklady ukazujú, že ochrana veľkých mäsožravcov sa nedotýka nevyhnutne hospodárskych záujmov, dokonca, vlk – a veľké mäsožravce vo všeobecnosti – znamenajú pre poľovníka pomoc pri zlepšovaní kvality zveri. V praxi sa uplatňujúce vedecké výsledky sú pre každého rozumne uvažujúceho odborníka, ktorý dokáže aj dlhodobo plánovať, určite presvedčivé.

Literatúra:

Csányi Sándor 2000: A ragadozók és az ember viszonyának változásai A vadgazdálkodás időszerű tudományos kérdései (Víták) I. kötet: Ragadozók: az ökológiai szerep és a vadgazdálkodási hatás ellentmondásai 7-16.

B. Jedrzejewska, W. Jedrzejewski 1998: Predation in vertebrate communities The Bialowieza Primeval forest as a case study Ecological Studies 138.

TERÉNNÉ SKÚSENOSTI NA OBOCH STRANÁCH HRANÍC

8. Vlk dravý (*Canis lupus*) a rys ostrovid (*Lynx lynx*) v slovenských Východných Karpatoch

Štefan Pčola

Na celom svete žije 241 druhov mäsožravcov. Na Slovensku sú mäsožravce počtom 15 druhov tretím najväčším radom cicavcov. Aj na Slovensku bol význam mäsožravcov vo voľnej prírode dlhú dobu podceňovaný a v znamení smutne známeho hesla „škodnej zmar,“ došlo k vážnemu ohrozeniu celej rady druhov. Drastické zníženie počtu mäsožravcov môže mať pre vývoj ich populácií závažne dôsledky. Túto skutočnosť si musíme uvedomiť keď chceme mäsožravcom poskytnúť primerané miesto v našom prírodnom prostredí.

Cieľom tohto príspevku je v stručnosti zhrnúť doterajšie poznatky o populácii vlka a rysa, žijúcich na území slovenských Východných Karpát, pokúsiť sa odhadnúť ich početné stavy a porovnať ich s údajmi v literatúre a s poznatkami z priľahlého územia Poľska.

Popis územia

Skúmané územie sa nachádza v severovýchodnej časti Slovenska. Zaberá orografické celky Bukovské vrchy, Beskydské predhorie, západnú časť Laboreckej vrchoviny a Vihorlat. Výmera skúmaného územia je cca 80 000 ha.

Rôzna odolnosť flyšových hornín za dlhodobého procesu vytvorila podmienky pre tvorbu rôznych typov reliéfov. Pestrosťou reliéfu sú podmienené aj pestré klimatické pomery, kde sa striedajú teplá, mierne teplá a chladná oblasť s priemernými ročnými teplotami 8 – 4 stupňov Celzia a priemernými ročnými zrážkami od 800 do 1000 mm. Snehová pokrývka trvá od novembra do apríla. Priemerná maximálna výška snehovej pokrývky je v nižších polohách 30 – 40 cm, na horách okolo 70 cm. Maximum dosahuje v nižších polohách vo februári, vo vyšších polohách až v marci. Nadmorská výška územia sa pohybuje od 200 do 1221 m n. m. Najvyšším vrchom je Kremenec (1221 m. n. m.), ktorý je hraničným kopcom medzi Slovenskom, Poľskom a Ukrajinou. Najnižšie miesto je hladina rieky Ublianka v juhovýchodnej časti územia na štátnej hranici s Ukrajinou (200 m. n. m.). Lesné spoločenstvá sú zastúpené v rozpätí 2. – 6. lesného vegetačného stupňa. Dominantným spoločenstvom je karpatská bučina. Uplatňujú sa aj ďalšie lesné spoločenstvá – dubohrabiny, javorové bučiny a jedľové bučiny. Poľnohospodárska pôda sa vyznačuje nízkym zastúpením ornej pôdy a s vysokým zastúpením trávnych porastov. Územie patrí do povodia rieky Bodrog. Takmer dve tretiny skúmaného územia zaberajú veľkoplošné chránené územia,

Národný park Poloniny, Chránená krajinná oblasť Východné Karpaty a Chránená krajinná oblasť Vihorlat. Celé skúmané územie je z poľovníckeho hľadiska klasifikované ako poľovná plocha. Po roku 1993 v zmysle novely zákona č.23/62 došlo k novému usporiadaniu poľovných revírov a v súčasnosti sa na skúmanom území nachádza 23 poľovných revírov, ktorých výmera sa pohybuje od 2013 do 5665 ha.

Na území žije päť druhov kopytníkov (jeleň, srnec, diviak, los a zubor). Podľa jarných kmeňových stavov z roku 1995 bola jelenia zver najpočetnejším divým kopytníkom v oblasti Bukovských vrchov, denzita 1,03 ex. / 100 ha, srnčia zver 0,72 ex. / 100 ha a diviacia zver 0,34 ex. / 100 ha. Los a zubor nepravidelne migrujú z územia Poľska jednotlivo i v menších skupinách. V susediacich územiach Poľska v Nadlesníctvach Cisna, Wetlina a Bieščadskom národnom parku je hustota jelenej zveri 1,65 ex. / 100 ha, srnčej zveri 0,83 ex. / 100 ha a diviacej zveri 0,36 ha/ 100 ha, (Perzanowski, Krzakiewicz, 2000), (Perzanowski, 2000), (Perzanowski, Kanzaki, 2000).

V skúmanom území bolo zistených 13 druhov mäsožravcov : vlk obyčajný (*Canis lupus*), liška obyčajná (*Vulpes vulpes*), psík medvedíkovitý (*Nyctereutes procyonoides*), medveď hnedý (*Ursus arctos*), lasica hranostaj (*Mustela erminea*), lasica obyčajná (*Mustela nivalis*), tchor obyčajný (*Putorius putorius*), kuna lesná (*Martes martes*), kuna skalná (*Martes foina*), vydra riečna (*Lutra lutra*), jazvec obyčajný (*Meles meles*), mačka divá (*Felis silvestris*) a rys ostrovid (*Lynx lynx*).

Materiál a metodika

Pozornosť som upriamil na dva druhy: vlka, psíka medvedíkovitého, medveďa, vydru, jazveca, mačku divú a rysa. V tomto príspevku uvádzam iba informácie o vlkovi a rysovi. Poznatky som získaval terénnou pracou v rokoch 1967 - 1997. Niekde uvádzam aj údaje

získané do roku 2003, na čo je stále upozornené v texte. Vĺčie svorky sme sledovali na území o rozlohe 100 000 ha. Z roku 2002 a 2003 uvádzam aj poznatky z celého pohoria Vihorlat t.j. na celkovej rozlohe cca 130 000 ha. Sústreďoval som sa na získavanie údajov o výskyte, pohybe jednotlivých exemplárov i svoriek počas celého ročného obdobia a o rozložení brlohov. Časť informácií, bola každoročne získavaná osobne od informátorov z radov spolupracovníkov, lesníkov, poľovníkov i ďalších znalcov, pohybujúcich sa celoročne v terénoch o rozlohách 700 - 2000 hektárov a tak majúci dobrý prehľad o šelmách a ich početnosti. Údaje mi poskytli aj pracovníci Ústavu pre výskum stavovcov z Brna a Veterinárnej univerzity v Brne, skúmajúci na území etológiu a parazity šeliem. Údaje o odstreloch poskytol pán Lisakovský, tajomník Regionálnej organizácie SPZ v Humennom, miestni poľovníci a lesníci. Všetky výskytové údaje sú uložené v databáze fauny na Správe Národného parku Poloniny. V texte sú uvádzané aj už neexistujúce organizačné zložky LZ Ulič, LZ Stakčín, LZ Sobrance a LZ Humenné, ktoré prešli rôznymi transformáciami, no pôsobili na skúmanom území.

Pre porovnanie uvádzam aj známe údaje o početnosti šeliem so susediaceho Bieščadského národného parku. Všetkým spolupracovníkom a informátorom na tomto mieste ďakujem. Za cenné poznatky osobitne ďakujem pánom Lisakovskému Jozefovi, Macejkovi Vladimírovi, Pančišínovi Miroslavovi a pracovníkom LPM Ulič- Micenkovi Miroslavovi a Ing. Halžovi Samuelovi.

Výsledky

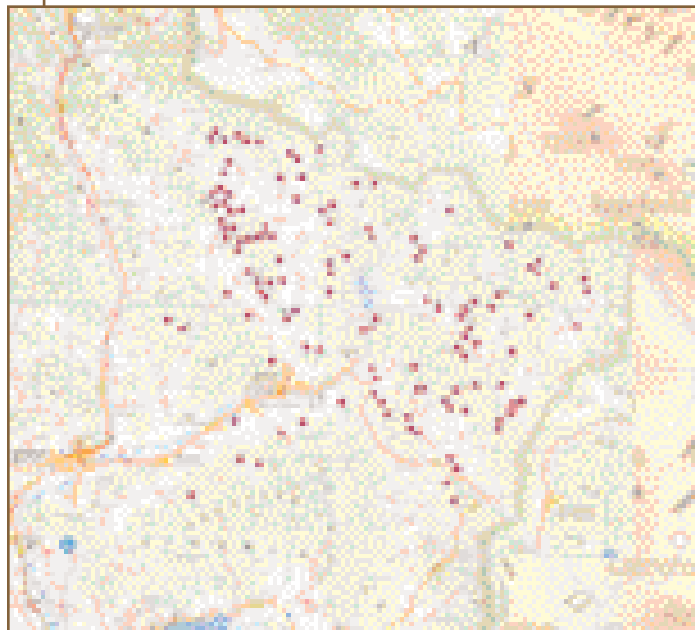
Vlk dravý (*Canis lupus*)

Lesnatá časť územia bývalej ČSSR bola súvislé obsadená vlkom ešte v 15. - 16. storočí. Vĺci však boli postupne vybijaní a strácali s a smerom od západu na východ. V Čechách boli takto úplne vyhubení roku 1891, na Morave roku

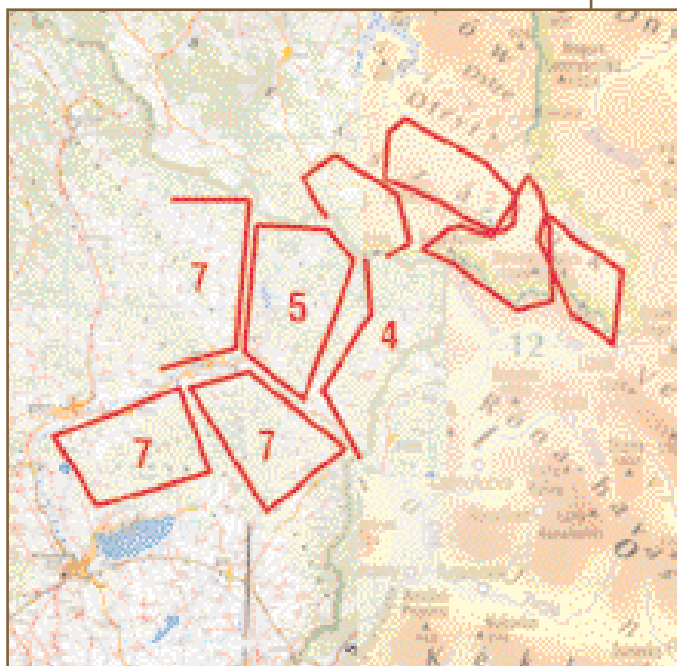
1914 a postupne sa strácali ako stály člen fauny aj z územia Slovenska. K likvidácii vlkov prispelo okrem chytania a lovenia aj používanie strychnínu. Tomuto náporu odolal len malý zvyšok populácie v severovýchodnom kúte Slovenska, vo Východných Karpatoch, kde mala svoj koreň od zavedenia čiastočnej ochrany vlka v roku 1975 aj jeho súčasná slovenská populácia (Sládek a kol., 1989).

Na základe vyše 668 výskytových údajov v sledovanom území na rozlohe 100 000 ha bolo registrovaných 6 svoriek vlkov. Svorky boli pozorované 251 krát (2 členne - 70x, 3 - 58x, 4 - 43x, 5 - 25x, 6 - 17x, 7 - 16x, 8 - 13x, 9 - 1x, 10 - 5x, 12 - 1x a 15 členne - 2 krát.) Počas rokov 1980 - 2001 bola priemerná veľkosť jednotlivých svoriek od 4,4 do 5,6 exemplárov. Veľkosť teritória jednej svorky bola v priemere 16 660 ha. Hustota populácie vychádza v priemere 3 ex. / 10 000 ha., na základe čoho odhadujem početné stavy vlka na skúmanom území na 30 exemplárov, čo predstavuje 1 ex. vlka na 3 330 ha.

Máme aj čerstvé údaje: v zime 2002-2003 sme skúmali na 130 000 ha podrobne skúmali početnosť a rozšírenie svoriek. Ako je to viditeľné na mape, zistili sme prítomnosť 5 svoriek. Tri svorky pozostávali zo 7 členov, 1 svorka z 5 členov a jedna svorka zo 4 členov, takže

Obr. 2: Prehľad o zástreloch vlkov na území slovenských Východných Karpát v rokoch 1958 až 2001

Obr. 1. Rozšírenie vlčích svoriek v slovenských Východných Karpatoch (Pčola v zime 2002-2003) a v susednom Bieszczadzskom Národnom Parku (1991-95 Smietana, Wajda, 1997).

priemerný počet členov jednej svorky bol 6 exemplárov. Teritórium jednej svorky bolo priemerne 26 000 ha, t.j. 2,3 exempl. / 10 000 ha. Naše poznatky sa vo veľkej miere zhodujú so zisteniami Smietanu, Wajdu (1977) a Smietanu (2000) zo susedného Bieszczadzského Národného Parku, kde podľa ich odhadu bola veľkosť populácie vlkov na začiatku zimy 4,3-6,2 exempl. / 10 000 ha (priemerne 5,1), kým koncom zimy 3,1-3,4 jedincov/ 10 000 ha (priemerne 3,3).

Tabuľka 1 Prehľad o ulovených vlkoch na skúmanom území v rokoch 1969 - 1992

Rok	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Počet	1	9	3	3	0	1	5	4	6	0
Rok	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Počet	3	8	4	10	9	11	7	7	17	7
Rok	1989	1990	1991	1992						
Počet	3	1	3	2						

V rokoch 1969 - 1992 bolo na skúmanom území ulovených 126 exemplárov vlka, 2 exempláre boli otrávené strychnínom a 2 exempláre boli zrazené autobusom. Z 95 ulovených exemplárov u ktorých bolo v prehľadoch SPZ o ulovkoch uvedené pohlavie bolo 47 samcov a 48 samic, u ostatných exemplárov nebolo uvedené pohlavie, alebo ho nemám k dispozícii. Priemerná váha uloveného vlka bola 35 kg hmotnosť vlkov sa pohybovala medzi 17 a 63 kg.

Sčítanie vlka v časti Biosférickej rezervácie Východné Karpaty

Dňa 18. februára 1996 sa v orografickom celku Bukovské vrchy, podcelku Nastaz na výmere 10 000 ha uskutočnila akcia sčítanie vlka, ktorej cieľom bolo zistiť početné stavy vlkov na vybranom území. Na základe znalosti terénu sme územie Nastazu rozdelili trinástimi sčítacími transektami, vzájomne poprepajnými, čím sme dostali zároveň 14 sčítacích okrskov. Sčítacie transekty viedli hlavnými dolinami, hrebeňmi, lesnými i štátnymi cestami. Vhodnosť transektov bola preverená terénnymi pochôdzkami ešte pred vlastným sčítaním. Sčítania sa zúčastnilo 20 stopárov, praktikov z miestnych poľovníckych združení, LPM Ulič a členov gestorskej skupiny ŠOP pre vlka. Pred sčítaním bolo prevedené

školenie stopárov, kde boli oboznámení s cieľom stopovania, metodikou, dojednali sa grafické značky (druh, počet, smer pohybu, úhyn alebo strhnutá zver). Stopári boli podľa náročnosti terénu rozdelení do dvojíc. Niektore transekty absolvovali jednotlivci. Každá dvojica, resp. jednotlivec dostal pred sčítaním mapku v mierke 1 : 25 000 a 1 : 50 000, kde mal zakreslený transekt. Metodiku sčítania na obnovci mali stopári overenú dlhoročnou praxou v poľovníckych združeníach.

Vlastné sčítanie sa uskutočnilo na dvojdňovom obnovci (v záujmovej oblasti snežilo 17.2.1996 do ranných hodín). Na skúmanom území sme zaregistrovali 6 exemplárov vlka z toho 5 ex. svorka operovala v juhovýchodnej časti Nastazu, 1 exemplár sme stopovali v severozápadnej časti Nastazu. Výskyt vlkov korešpondoval s miestami väčšieho sústredenia jelenej a diviačej zveri. Na skúmanom území bol zaregistrovaný výskyt 3 exemplárov rysa. Početné stavy jelenej zveri boli odhadnuté na 200 exemplárov, keď boli aj vizuálne pozorované čriedy o počte 70 a 20 exemplárov jeleníc. Početné stavy diviačej zveri boli odhadnuté na 25 exemplárov, keď boli sledované v čriedach 1 x 10, 1 x 5, 1 x 4, 1 x 3, 2x 2 a 4x 1 exemplár. Srnčej zveri bolo pozorované 54 exemplárov. Sčítavacia akcia sa mohla vyhodnotiť ako úspešná. Početné stavy zodpovedajú našim doterajším poznatkom. Sčítavaciu akciou sme si overili aj to, že podobná akcia sa dá dobre

zorganizovať a zvládnuť a v budúcnosti by sa mohla uskutočniť aj na väčšej výmere a tak sa dopracovať k presnejším odhadom početných stavov vlka, rysa a ďalších druhov zveri.

Populáciu vlka považujeme v slovenských Východných Karpatoch za stabilizovanú. Situácií by veľmi pomohla realizácia výskumu vlka a poľovnej zveri na území slovenských Východných Karpát a príľahlých územiach Poľska a Ukrajiny ako domnievam sa najmodelovejšom „vlčom území“, na Slovensku.

Potravná ekológia

Potravná ekológia bola v slovenských Karpatoch vyhodnocovaná hlavne metódou analýzy koprologického materialu (Brtek, Voskár, 1987). Rozbory ukázali, že hlavnú potravu vlka tvoria dva druhy kopytníkov a to diviak (46,0 %) a jeleň (23,3 %). Srnec tvorí iba 5,5 %. Na základe analýz obsahu 205 vlčích žaludkov uvádzajú Hell, Slamečka, Gašparík (2001), že zbytky srnca boli nájdené v 40,9 %, jeleňa v 30,2 % a diviaka v 21,4 % vyšetrených žaludkov. Findo (Hell, Slamečka, Gašparík, 2001) na základe vyšetrenia 65 vlčích exkrementov taktiež zistil, že hlavnou potravou v slovenských Karpatoch sú jeleňovité (58 %), diviak (35 %) a iné (7 %).

Autorom a informátorom z radov lesníkov a poľovníkov bolo v skúmanej oblasti slovenských Východných Karpát v rokoch 1982-1997 nájdených 107 kusov, resp. zbytkov koristi vlkov. Ako korisť boli zistené jelenia, diviacia a srnčia zver. Podiel jelenej zveri predstavoval 90,7 % (z toho jeleň 44,32 %, jelenica 46,39 % a jelienča 9,27 %), diviacej zveri 4,6 % a srnčej zveri 5 %. V priebehu 12 rokov (1985-1996) bolo pracovníkmi Ústavu biológie stavovcov AV ČR z Brna a pracovníkmi Veterinárnej a farmaceutickej univerzity z Brna realizovaných v zimnom období 11 expedícií do oblasti Bukovských vrchov (Mrlík, Klimeš, Literák, 1998, Mrlík, 1998). Pravidelne bola kontrolovaná oblasť 24 000 ha v riedko osídlenom území (13,1 obyvateľa / 100 ha). Metodika spočívala v prechádzaní transektov cez

deň, medzi 7,00 – 17,00 hod. Celkovo bolo nájdených 22 zbytkov koristi vlkov. Dominantnou korisťou bola jelenia zver-76 %, diviacia zver sa podieľala 14 % a srnčia zver a zajac poľný predstavovali doplnkovú korisť v zimnom období. Potrava vlka sa líši podľa toho aké druhy koristi má k dispozícii v jednotlivých oblastiach výskytu. V podmienkach slovenských Východných Karpát môžeme konštatovať, že jeho najdôležitejšou potravou sú kopytníky, jelene, diviaky a srny, ale i domáce zvieratá ako sú ovce a hovädzidobytok.

Faktory ovplyvňujúce loveckú stratégiu vlkov podľa Mrlíka (1998)

Vzťah nálezu koristi k hĺbke snehu

71 % koristi bolo ulovených v miestach s 20-40 cm snehu. V 9 % boli zvyšky koristi nájdené v miestach z viac než 80 cm snehu, to znamená že vlci uprednostňovali lov koristi v oblastiach so snehovou prikryvkou do 40 cm.

Vzťah nálezu koristi k nadmorskej výške

59 % koristi bolo ulovených do nadmorskej výšky 400-500 metrov. Vo vyšších nadmorských výškach zbytkov koristi ubúdalo. Najvyššie boli nájdené zbytky ulovenej koristi v nadmorských výškach 650-700 metrov.

Vzťah vzdialenosti medzi nájdenou korisťou a obcou

59 % nálezov zbytkov koristi vlkov bolo vo vzdialenosti menšej než 1500 metrov od obce.

Vzťah umiestnenia koristi ku komunikáciám

55 % nálezov koristi bolo nájdené do 1500 metrov od štátnej cesty, 41 % koristi bolo nájdené medzi 1500-3000 metrov od štátnej cesty. 77 % koristi bolo nájdených do 150 metrov od účelových komunikácií priamo na účelových komunikáciách boli nájdené zbytky 3 koristi.

Umiestnenie koristi v biotope

Korist' bola obvykle nachádzaná v lesnom poraste. 57 % koristi bolo najdených vo vzdialenosti menšej ako 500 metrov od okraja lesa. Najčastejšie bola korisť nachádzaná v hlbokých korytách potokov pretekajúcich lesným porastom (27 %). 18 % koristi bolo najdených v nelesných krovitých formáciách. Zistilo sa, že 76 % koristi bolo najdených v súvislých lesných porastoch a 5 % mimo lesa. Najmenej často bola korisť najdená v riedkom nízkom lesnom poraste.

Foto: Štefan Pčola

Poznámky k rozmnožovaniu vlka

K poznaniu populácie vlka v skúmanom území prispeli aj informácie o 11 brlohoch, v ktorých boli jedenkrát jedno mláďa, dvakrát- 3 mláďatá, jedenkrát- 4 a dvakrát päť mláďat. Vlčice boli pozorované 1 krát s dvoma, 5 krát s tromi, 5 krát so štyrmi a 2 krát s piatimi mláďatami vo veku cca do 7 mesiacov.

Na skúmanom území sme v rokoch 1976 - 1996 skúmali 11 brlohov, všetky s výnimkou jedného júnového údaja boli nájdené v máji. Ich nadmorská výška bola medzi 550 a 950 m n.m., priemerná výška 10 brlohov bola 670 m n.m.. Brloh sa nachádzal v 6 prípadoch medzi

koreňmi pod vývratom (5 krát buk, 1 krát jedľa), v 4 prípadoch vlk obsadil brlohy iných zvierat (3 krát jazvec, raz líška), v 1 prípade bol brloh umiestnený medzi skalami. Sklon svahu bol v 30% prípadov juhovýchodný, v 30% juhozápadný, v 20% južný a v 10% severný. Všetky brlohy boli situované v záveroch dolín a v blízkosti zdroja vody. V mnohých prípadoch bol brloh umiestnený v mladej, hustej bučine, v dvoch prípadoch v kombinácii s brezou, v jednom prípade v mladej bučine s prímiesou liesok. Z prehľadu je vidieť, že vlci si vyberajú pre svoj brloh tiché, odľahlé miesta. V jednom prípade z 5 mláďat vybrali tri (2 samce, 1 samica) ľudia z brlohu, neskôr po zásahu ŠOP boli umiestnené mláďatá v zoologickej záhrade.

Návrh praktického manažmentu vlka a jeho biotopov

Podľa nášho názoru najdôležitejšie úlohy sú nasledovné:

- Spolupracovať pri realizácii národného akčného plánu pre vlka na základe akčného plánu Bernskej konvencie.
- Vypracovať plány obhospodarovania druhu z hľadiska zabezpečenia životaschopnosti populácie na zodpovedajúcej úrovni. Posúdiť kvalitu poľovníckeho využívania.
- Zhodnotiť vplyv projektov verejných prác, opätovného zalesňovania, turistického využitia, alebo iného rozvoja v území.
- Podporovať výskum všetkých aspektov biológie vlka, ktoré môžu podporiť jeho efektívnejší manažment, zvlášť zabezpečiť monitoring veľkosti populácie a ďalších biologických charakteristík.
- Monitorovať a sledovať škody spôsobované vlkami.

Rys ostrovid (*Lynx lynx*) na skúmanom území

Rys patrí medzi pôvodných členov karpatskej fauny. Na Slovensku pred prvou svetovou vojnou nebol na území terajšieho Prešovského kraja nijakou zvláštnosťou. Podľa Turčeka (1949) sa rys po roku vyskytoval aj vo Vihorlate, no výskyt v Bukovských vrchoch, Beskydského predhoria a Laboreckej vrchoviny neuvádza. V roku 1955 podrobný prieskum rysa vypracovala Feriancova. Uvádza, že v okrese Snina sa rys vyskytuje iba prechodne. V rokoch 1955 - 1957 viac ako polovica z celkového počtu ulovených rysov pochádzala z územia Východoslovenského kraja. V sninskom okrese patril rys v roku 1960 medzi stálu zver (Hell, Sládek, 1974). Roku 1964 sa uskutočnil ďalší prieskum rozšírenia rysa prostredníctvom lesných závodov. Uvádzal, že v rokoch 1959 - 1964 početný stav rysov na Slovensku podstatne vzrástol (na cca 500 exemplárov). Z týchto 500 rysov žilo cca 34,8 %, t.j. 174 jedincov v obvode Podnikového riaditeľstva štátnych lesov Košice, najviac v lesných závodoch Stará voda, Kežmarok, Sabinov, Zborov, Podolíneč a Stakčín. Na Slovensku dosiahli stavy rysov maximum v rokoch 1964 - 1968. Od roku 1969 možno pozorovať pokles početných stavov. Priemerná hustota osídlenia rysmi bola na Slovensku v roku 1964 0,36 ex. / 1000 ha (jeden rys obýval 2700 ha) a za obdobie 1960 - 1972 0,3 ex. / 1000 ha (jeden rys na 3300 ha). Pre územie LZ Ulič sa udáva v rokoch 1960 - 1972 priemerná hustota 0,1 - 0,3 ex. / 1000 ha (Hell, Sládek, 1974).

Rysa, resp. jeho prítomnosť vo Východných Karpatoch sme registrovali 158 krát v nadmorských výškach 300 - 1080 metrov. 31 údajov je z nadm. výšok 300 - 400 m, 35 údajov (401 - 500 m n. m.), 26 údajov (501 - 600 m n. m.), 29 údajov (601 - 700 m n. m.), 10 údajov (701 - 800 m n. m.), 9 údajov (801 - 900 m n. m.), 4 údaje (901 - 1000 m n. m.) a 2 údaje nad 1000 m n. m. Keď to zhrnieme najviac pozorovaní - 82 % bolo v nadm. výškach 300 - 700 metrov, čo môžeme považovať v podmienkach slovenských Východných Karpát za ekologické optimum. 18 % pozorovaní bolo v nadmorských výškach 701 - 1080 metrov. V rokoch 1979 - 1996 sa podľa štatistiky RO SPZ v Humennom a mojich informácií ulovilo v skúmanej oblasti 25 ex. rysa.

Na základe našich pozorovaní a poznatkov (vrátane akcie „Sčítanie šeliem v Bukovských vrchoch“, na vybranej 10 000 hektárovej ploche), si dovoľujeme odhadnúť početné stavy rysa na študovanom území na 25 exemplárov, čo predstavuje hustotu 3,1 ex./ 10 000 ha (1 ex. na 3200 ha). Pre porovnanie, na území Bieščadského národného parku v Poľsku, susediaceho s NP Poloniny odhaduje Smietana, Wajda (1996) hustotu rysa na 0,9 - 1,3 ex./ 10 000 ha a Smietana, Okarma a Sniezko (2000) hustotu dospelých rysov na 1,9 ex./ 10 000 ha a všetkých rysov (po zahrnutí mladých) na 3 ex./ 10 000 ha.

Tabuľka 2. Prehľad o počte ulovených rysov

Rok	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Počet	1	3	0	2	3	0	0	0	1
Rok	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Počet	5	1	3	0	0	0	1	3	3

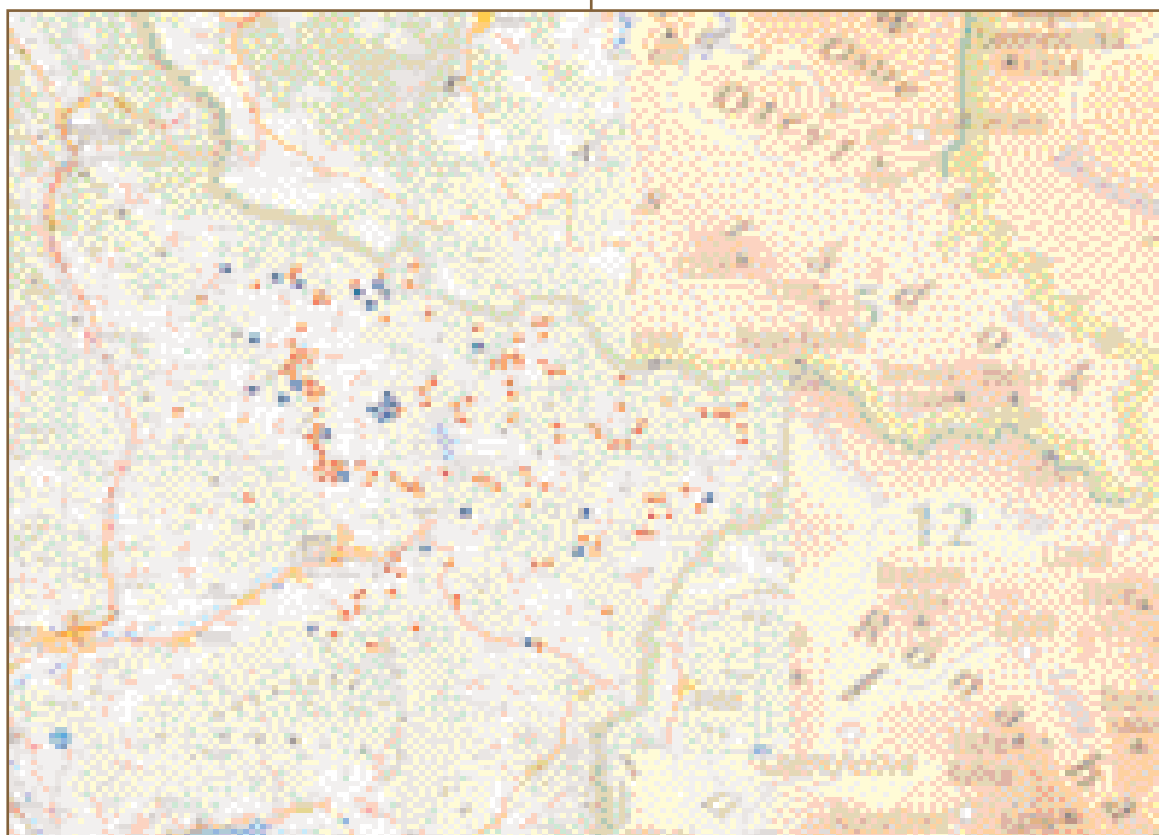
Návrh praktického manažmentu ryasa a jeho biotopov

Podľa nášho názoru sú najdôležitejšie úlohy tieto:

- Spolupracovať pri realizácii národného akčného plánu pre ryasa na základe akčného plánu Bernskej konvencie.
- Identifikovať postavenie populácie na území slovenských Východných Karpát a vytvoriť monitorovací program.
- Vypracovať plány obhospodarovania druhu a

jeho koristi z hľadiska zabezpečenia životaschopnosti populácie.

- Koordinovať monitoring a výskum so susediacimi územiami Poľska a Ukrajiny.
- Vypracovanie obojstranných vzťahov so susednými chránenými územiami v Poľsku a Ukrajine.
- Organizovať osvetové kampane medzi širokou verejnosťou a pre jednotlivé cieľové skupiny, informovanie médií o biológii druhu a o manažmente prebiehajúcim na území.

Obr. 3. Zástrely a pozorovania ryasa v slovenskej časti Východných Karpát

■ zástrely
● výskytový údaj

Literatúra:

- Budayova, J., a kol., 1996: Metodické listy č. 8 – Vlk obyčajný, SAŽP-COPaK, B. Bystrica, 28 s.
- Hell, P., Sládek, J., 1974: Trofejové šelmy Slovenska, Príroda, Bratislava, 254 s.
- Hell, P., Slamečka, J., Gašparík, J., 2001: Vlk v slovenských Karpatoch a vo svete, PaRPRESS, Bratislava, 182 s.
- Kolektív, 2001: Akčné plány pre ochranu veľkých šeliem v Európe, MIn. ŽP SR, Bratislava, 95 s.
- Literák, I., Literáková, M., Klimeš, J., 2000: Observations on feeding order in group of Eurasian Lynx. Acta Theriologica, 45 (3): 427-430.
- Mrlík, V., Klimeš, J., Literák I., 1998: Lovecká strategie vlku ve vztahu k lidskému osídlení ve Východních Karpatech. Abstrakta referátu z konference Zoologické dny, Brno, 1 s.
- Mrlík, V., 1998: The hunting strategy of wolves in relation to human settlement in the East Carpathians. Deutsche gesellschaft fur säugetierkunde, Praha.
- Mrlík, V., 1998: Rozbor některých faktorů ovlivňujících loveckou strategii vlku (*Canis lupus*) ve Východních Karpatech. Souhrná správa z výskumu. Manuscript na Správe NP Poloniny Snina. 6 s.
- Pčola, Š., 1994: Rzadkie gatunki zwierzat w CHKO i BR Východné Karpaty (Amphibia, Reptilia, Aves, Mammalia), Roczniki Bieszczadzkie, Usztryki Dolne, 3: 75-87.
- Pčola, Š., 1996: Sčítanie vlka v BR Východné Karpaty. Nепublikovaná správa z výskumu. Manuscript na Správe NP Poloniny Snina. 6 s.
- Pčola, Š., 2003: Mäsožravce slovenských Východných Karpát (Príspevok k súčasnému stavu poznania populácie), v tlači.
- Smietana, W., 2000: Bieszczadzka populacja wilka. Monografie Bieszczadzkie, 9: 127-146.
- Smietana, W., Okarma, H., Sniezko, S., 2000: Bieszczadzka populacja rysia. Monografie Bieszczadzkie, 9: 148-155.
- Smietana, W., Wajda, J., 1995: Stan obecny oraz perspektyvy ochrony duzych drapeznikov (wilka i rysia) oraz kopytnych w Bieszczadzkim parku narodowym i w jeho otoczeniu. Roczniki Bieszczadzkie, 4: 274-277.
- Voskár, J., 1993: Ekológia vlka obyčajného (*Canis lupus*) a jeho podiel na formovaní a stabilite karpatských ekosystémov na Slovensku. Ochrana prírody, Bratislava č.12: 241-276.

9. Usadenie sa vlkov a rysov v Zemplínskom pohorí

Gábor Firmánszky

Situácia s ochranou vlka

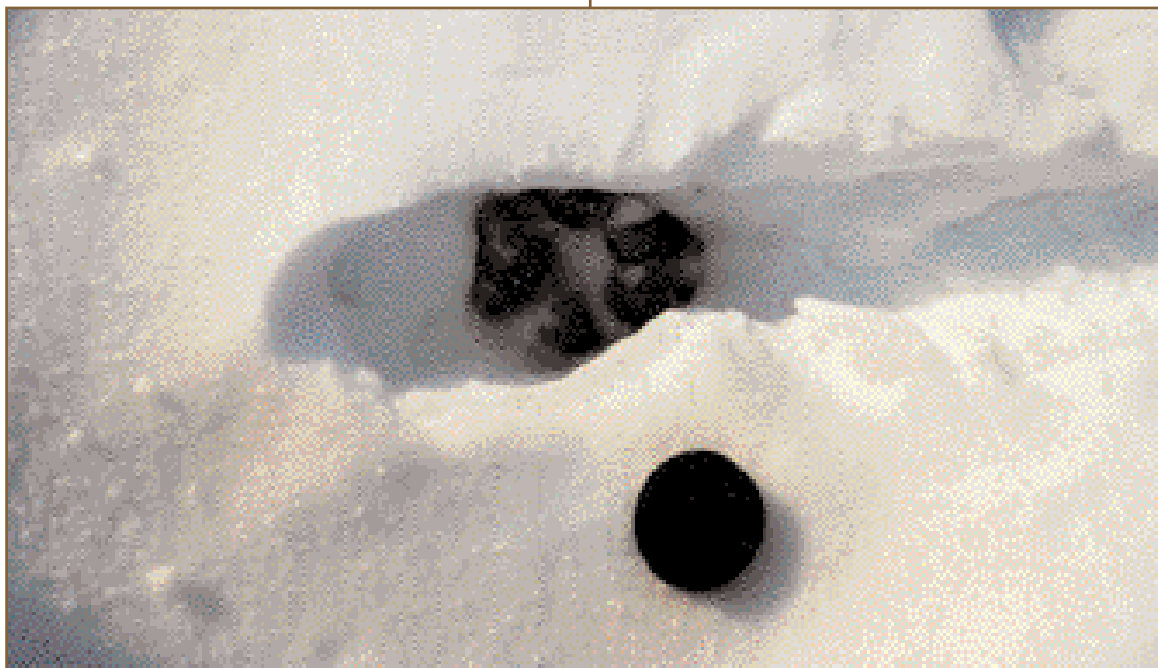
Posúdenie ochrany vlka je nezvyčajne rozporuplné nielen u nás v Maďarsku, ale v celej Európe. Druh je v celej Európe. Tento druh je ohrozený na celom kontinente, chráni ho viacero európskych právnych noriem. Bernská konvencia ho radí k chráneným druhom a nachádza sa aj v zozname chránených druhov v rámci Smernice pre ochranu biotopov (92/43/EEC), ale v krajinách, ktoré nepatria k Európskej únii je situácia s ochranou vlka veľmi rôznorodá, od možnosti neobmedzeného lovu až po úplnú ochranu.

V Maďarsku legislatívne normy veľmi dôsledne sledovali štádiá osídľovania krajiny týmto živočíšnym druhom. Kým ho považovali za vyhynutý druh, nefiguroval na zozname chránených druhov, dokonca na základe povolenia bol povolený aj jeho odstrel. V roku 1993 ho vyhlásili za chránený druh a neskôr, keď sa jeho

prítomnosť stala ešte jednoznačnejšou a lepšie prenikla do povedomia a aj jeho ekologická funkcia sa stala viac docenenou, v roku 2001 sa stal prísne chráneným druhom. Dnes v Maďarsku – podobne, ako aj vo viacerých iných krajinách – pri ochrane vlka nespočíva problém v nedostatočnej legislatíve, ale s jej dodržiavaním a s vymáhaním a vymáhateľnosťou práva. Súčasne problém dokazovania nelegálnych odstrelov sa zdá takmer nemožnou úlohou.

Situácia s ochranou rysa

Postavenie ochrany rysa je v Európe priaznivejšie a jednotnejšie, v rámci kontinentu aj v jeho východnej časti. Druh je vo významnej časti Európy chráneným, alebo prísne chráneným druhom. V Maďarsku bol až do stredu 80-tych rokov druhom, ktorý s povolením bolo možné loviť, ale od r. 1988 je druhom so zvýšenou ochranou a odvtedy nedošlo k zmene. Prijatie rysa a vlka

Charakteristická vĺčia stopa v hlbokom snehu. (Foto: Gábor Firmánszky)

Všeobecné posúdenie týchto dvoch druhov sa výrazne líši. Strach a obavy pred vlkom u mnohých ľudí vyvolávajú odstup a nenávisť. Naproti tomu rys sa objavuje v myšlienkovom svete ľudí ako milá – aj keď trochu záhadná – mačka.

Samozrejme, prítomnosť vlka na určitom území je oveľa „viditeľnejšia“, ako prítomnosť rysa. Toto je dané ich odlišným spôsobom života. Rys má skrytejší, utiahnutejší, samotársky spôsob života. Loveckú stratégiu majú odlišnú, okrem toho rys často loví pre poľovníkov menej významné druhy koristi. Výsledok je taký, že rys je považovaný v poľovníckych kruhoch za prijateľnejší druh, ako vlk. Aj napriek tomu nepovolené ulovenie rysa je považované za vážny poľovnícky skutok.

Základné otázky vytvorenia a pretrvania maďarskej vlčej a rysej populácie

Vo veľkej časti 20. storočia boli vlk aj rys považované za vyhynuté druhy v Maďarsku. V poslednej tretine storočia však spontánne dochádza k častým výskytom oboch druhov v severovýchodnej časti krajiny, dokonca našli sa aj príklady rozmnožovania a dochovania potomstva. V dôsledku toho obidva druhy boli považované za spontánnych znovuosídlencov.

Ako sa vlastne vyvinula táto situácia? Je sice pravdou, že presné informácie nemáme k

dispozícii, ale to vieme, že obidva druhy sa objavili v takom zemepisnom pásme (Aggtelecký kras a Zemplínske pohorie), ktoré sú v tesnej jednote so susednými územiami, prihraničnými krajinnými celkami na území Slovenska (Slovenský kras a Slanské vrchy). Na týchto územiach takisto došlo v priebehu 70-tych rokov 20. storočia k pravidelným pozorovaniam aj odstrelom jedincov obidvoch uvedených druhov.

V centre populácie, vo vnútorných častiach Karpát boli obidva druhy vystavené vážnemu poľovnému tlaku. Počet jedincov rysa na Slovensku v 1. tretine 20. storočia bol veľmi nízky, prakticky si našiel útočisko iba na odľahlých miestach, kam človek nechodí. V pomalom, ale rovnomernom zvyšovaní populácie pravdepodobne zohrali svoju významnú úlohu premeny spoločenských a historických procesov. Pre vlka znamenal začiatok 20. storočia rovnomerný, drastický tlak zo strany poľovníkov, ktorý sa po 2. svetovej vojne v socialistických krajinách (v podstate ide o východnú časť Karpát) ďalej sutiľoval.

Za takýchto podmienok je prekvapujúce, že populácie obidvoch druhov sa posilňovali a podarilo sa im prinavrátiť sa na veľkú časť ich pôvodného areálu rozšírenia. Predpokladám, že im to umožnila ich prispôsobivosť zmeneným podmienkam. Dôsledkom tohoto procesu bolo, že ich prítomnosť sa aj v Maďarsku stala jednoznačnou. Od začiatku 1970-tych rokov je počet pozorovaní, aj odstrelov vlka (vtedy to ešte nebolo protizákonné). Rys sa začínal od začiatku 1980-tych rokov objavovať najprv pozvoľna, nepravidelne, neskôr v čoraz väčšom počte, žiaľ, pomerne veľa ich vtedy aj odstrelili. Proces znovuosídľovania sa teda posilnil v poslednej tretine 20. storočia. Ochranný význam oboch druhov, ich posudzovanie sa zmenilo v ich prospech a aj právny rámec ich ochrany sa stal čoraz intenzívnejším.

Neskorá jeseň v Zemplínskom pohorí. V oblakoch vrch Magoska. (Foto: Gábor Firmánszky)

Žiaľ, nie pre všetkých ľudí bol tento stav jednoznačný, ešte aj nes sa nájdu takí, ktorí nie sú ochotní uviesť si zmeny, ktoré nastali. Preto sa vyskytujú ilegálne odstrel, ktoré je veľmi ťažké dokazovať a aj k strážcom chránených území sa dostávajú väčšinou len hmlisté, nepotvrdené informácie, predpoklady a dohady.

Keď aj jednotlivé konkrétne údaje nevieme potvrdiť, s presvedčením môžeme tvrdiť, že strieľanie prísne chránených veľkých mäsožravcov na našom území znamená vážny ochranný problém. Je úplne jednoznačné, že v domácich pomeroch odstrel každého jedinca znamená obrovskú stratu, veď tých niekoľko vlkov a rysov žijúcich u nás v Aggteleku, alebo v Zemplínskom pohorí tvorí okrajovú populáciu, ktorá je mimoriadne zraniteľná a ich prípadný odstrel má pre existenciu týchto populácií horší dopad, ako by mohlo mať prípadné zabitie niekoľkých jedincov z jadrovej populácie. Vlk žije v tesných rodinných zväzkoch, úhyn ktoréhokoľvek dospelého jedinca má negatívny dopad na rodinu. Rys je samotársky druh, iba v čase rozmnožovania je možné pozorovať viac jedincov pokope. V dôsledku toho, keď odstrelia samca, potom odstrelia majiteľa teritória a je otázkou času, kedy nastúpi na jeho miesto iný jedinec. Keď odstrelia rysicu, vtedy je veľká pravdepodobnosť aj následného uhynutia mláďat. Viackrát pozorovali taký prípad, keď veľmi mladé rysičatá sa pokúšali získať korisť v blízkosti ľudských sídiel. Matka takýchto mláďat s veľkou pravdepodobnosťou uhynula a toto prinieslo záhubu aj mláďatám.

Objavenie sa veľkých mäsožravcov v Zemplínskom pohorí

Ako znalec Zemplínskeho pohoria si myslím, že vlk, aj rys boli prítomní vo faune Zemplínskeho pohoria skôr, ako sa to uvádza v doterajších publikáciách. Vieme, že začiatkom 1970-tych rokov už strelili rysa v Zemplínskom pohorí, v prípade vlka zase máme informácie o tom, že v 1960-tych rokoch odstrelili niekoľko exemplárov v Slanských vrchoch. Takže je ľahko

predstaviteľné, že v tých rokoch sa zatúlali vlci aj do Zemplínskeho pohoria. V trocha vzdialenejšom pohorí Vihorlat zaznamenávali pravidelné odstrel vlkov už od 50-tych rokov.

Keď už tu boli v Zemplínskom pohorí, prečo ich nespozorovali?

- je pravdepodobné, že sa zatúlali iba 1-2 exempláre, ktoré je veľmi ťažké spozorovať
- v 70-tych rokoch boli lesy ešte menej vybavené cestami
- vtedy boli väčšie komplexy lesov, ako dnes
- podstatne menej ľudí sa pohybovalo v lesoch, ako dnes a pravdepodobnosť stretnutia bola menšia
- počet poľovníkov bol podstatne nižší, ako dnes

Predpokladám, že vlky objavujúce sa v Zemplínskom pohorí pochádzajú v prvom rade zo severovýchodných regiónov Slovenska. Cez Slanské vrchy vedie zalesnený koridor z jadrovej časti Karpát až po periférne Zemplínske pohorie. Poľovnícke štatistiky uplynulých desaťročí o odstreloch zveri (ktoré sú, žiaľ, dosť nekompletné) naznačujú, že vo Východných Beskydách je hustota vlčej populácie pomerne vyššia, ako je priemer, takže je možné predpokladať, že tento geografický celok je jedným z populačných centier vlčej populácie v Karpatoch. Tento predpoklad by bolo možné podložiť iba cezhraničným prieskumom, ktorý by prebiehal aj na Slovensku. Je isté, že v Zemplínskom pohorí sú obidva druhy prítomné už dlhšiu dobu. Prítomnosť rysa je oveľa rovnomernejšia, kým počet vlkov je dosť kolísavý, veľmi typicky vykazuje dynamiku špecifickú pre okrajové populácie.

Zatiaľ sme ešte nehovorili o rovnomernej a dynamicky sa zvyšujúcej početnosti zveri, hoci úlohu tohoto faktora je každopádne potrebné vyzdvihnúť. Samozrejme pre mäsožravce nachádzajúce sa na vrchole potravinových rebríčkov znamená prítomnosť byľinožravcov, ktoré im slúžia ako korisť, značnú výhodu. Okrem toho domáce byľinožravé kopytníky

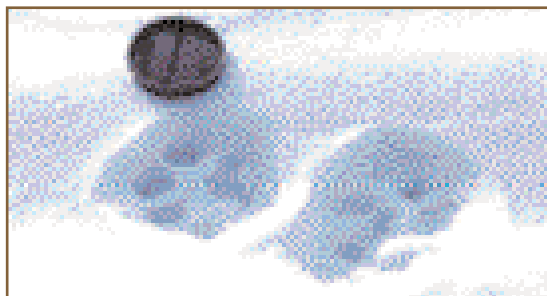
neboli privyknuté na prítomnosť veľkých mäsožravcov, takže pre vlkov a rysov usadzujúcich sa v Maďarsku predstavovali pravdepodobne ľahkú korisť. Avšak, keby z hľadiska vlkov a rysov práve tento faktor bol najvýznamnejší, potom by sme tu mali mať pri súčasných počtoch zveri už vysoko početné populácie veľkých mäsožravcov. Podľa môjho názoru jedným z najdôležitejších, keď nie najdôležitejším limitujúcim faktorom výskytu veľkých mäsožravcov je ich nelegálny lov. Iba odhadujeme, že koľko rysov a vlkov sa uloví v Maďarsku ročne. Je možné, že napriek právnej ochrane rovnomerne narastá počet odstrelených mäsožravcov?

Výskum biológie veľkých mäsožravcov, vzájomný vzťah dvoch druhov

Zber údajov o vlkoch a rysoch sťažuje nízka hustota ich populácií. podstatná časť pozorovaní pripadá na zimné mesiace, kedy je v snehu možné skôr pohľadať ich pobytové znaky (stopa, korisť), a je ľahšie sledovať ich trasy.

Stopy rysov a vlkov sú mimoriadne charakteristické, dajú sa od seba dobre odlišiť. Terénne danosti, štruktúra pôdy a snehu môžu vo veľkej miere ovplyvňovať tvar stopy. Preto je dobré, keď môžeme prípadne sledovať stopu zvieratá po niekoľko sto metrov, kým sa úplne nepresvedčíme o druhu, ktorý je pôvodcom stôp. najnápadnejšími znakmi poukazujúcimi na ich prítomnosť sú stopy ich koristi. Na základe nájdenej koristi je možné s veľkou pravdepodobnosťou určiť druh predátora. Odlišným spôsobom otvárajú korisť a skonzumujú z nej odlišné časti. V prípade, že ide o vlkov, loviacich najčastejšie v malých svorkách, je možné zrekonštruovať aj priebeh lovu a je možné zistiť aj počet členov svorky.

Pre výskumníka znamená vážny problém, že obidva druhy sa pohybujú na pomerne veľkom teritóriu. V Zemplínskom pohorí je trvanie snehovej pokrývky pomerne krátke, v obdobiach bez snehu si hľadanie stôp vyžaduje pomerne veľa energie a úspech stopovania je neistý. napriek tomu stopy je možné

V okrúhlych stopách rysa nenachádzame stopy pazúrov.
(Foto: Gábor Firmánszky)

nájsť aj v tomto období, ale ulovenú korisť len oveľa zriedkavejšie. Obidva druhy sa s obľubou pohybujú po obvyklých, zaužívaných trasách, napr. po lesníckej zväžnici. Hlasové prejavy u nich nie sú veľmi obvyklé, ale niekedy je ich počuť. Rysy sa ozyvajú v čase párenia, kým vlky sú z hľadiska hlasových prejavov v zimnom období podstatne aktívnejšie. Je zaujímavé, že aj keď rys, aj vlk sa vyhýbajú stretnutiu s človekom, obidva druhy sú aj veľmi zvedavé. U rysa sa táto vlastnosť prejavuje dominantnejšie, kým vlk prejavuje svoju zvedavosť opatrnejšie. Pre rysa sa stáva táto jeho vlastnosť často osudnou.

Pozorovania z uplynulých rokov poukazujú na to, že nárast počtu vlkov súvisí s poklesom početnosti rysov. Z doterajších literárnych údajov sa zdá, že tieto dva druhy sú si navzájom ľahostajné, avšak v podmienkach Maďarska ako keby bola situácia odlišná. U nás majú tieto dva druhy k dispozícii pomerne malú rozlohu jednoliatych lesov, na ktorej by si mali tieto dva druhy nájsť svoje životné podmienky a toto pravdepodobne spôsobuje ťažkosti. Časť potravnnej bázy je zhodná, trasy používané pri love koristi sú z veľkej časti zhodné. Predpokladám, že kvôli tomuto sa vytvorila medzi týmito dvoma druhmi konkurencia.

Tento muflón bol ulovený a otvorený vlkom
(Fotó: Firmánszky Gábor)

10. Negatívne prejavy neprítomnosti vlka dravého (*Canis lupus L.*) v lesnom ekosystéme z hľadiska zdravia lovenej koristi

Jana Strnáďová

Úvod

Vlk dravý. Zaznávaný, strach vzbudzujúci a v mnohých krajinách a niekoľkých poddruhoch nenávratne vyhubený živočích. V krajinách, v ktorých už nežije, mu medzinárodné dohovory poskytujú celoročnú ochranu, v krajinách, z lesov ktorých ešte nezmizol, umožňujú tie isté medzinárodné dohovory ich ničenie. V 21. storočí pre to, aby ako druh prežil, musíme naďalej hľadať dôkazy o tom, že jeho prítomnosť je pre ľudí prospešná.

Pod hrozbou vymiznutia jednej z najdokonalejších šeliem sveta prebieha v mnohých krajinách Európy výskum zameraný na získanie nových vedeckých poznatkov týkajúcich sa predovšetkým potravnjej ekológie, veľkosti teritória, loveckej stratégie, či najnovšie získaniu poznatkov o jeho genóme.

Poznatky o selekčnej a sanitárnej funkcii vlka v ekosystémoch sú už v súčasnosti u odbornej verejnosti všeobecne akceptované. Neskúsenosť, staroba, ale tiež poranenia, infekcie, hlad a s tým súvisiace oslabenie organizmu koristi je silnou predispozíciou pre potenciálny útok predátora. Ten z energetického hľadiska uprednostňuje lov slabších jedincov pred lovom jedincov zdravých a zdatných. Niektoré poranenia a ochorenia, ktoré spôsobujú deformácie kostí, možno zistiť i z nájdených kostrových pozostatkov. Množstvo ochorení však deformácie kostí nespôsobuje a ich dodatočné zistenie po nájdení kadávera je takmer nemožné. V rovine dohadov tak zostávajú i naše úvahy o tom, či dôvodom ulovenia nemohlo byť nejaké

akútne infekčné ochorenie alebo psychická porucha.

Väčšina poznatkov o vzťahu predátor - zdravie koristi vychádza z potravných analýz a obmedzených možností, ktoré tieto analýzy poskytujú. Práve parazitárne infekcie zo zvyškov srsti a kostí určiť spravidla nemožno. Preto skúmanie rozšírenia infekčného ochorenia koristi a funkcie predátora v tomto vzťahu naďalej zostáva ako otvorená téma, hodná adekvátnej diskusie.

Areál vlka na Slovensku je oproti minulosti značne zredukovaný. V mnohých pohoriach, v ktorých sa bežne vyskytoval, už nie je. Jeho potenciálna korisť sa naproti tomu vyskytuje na celom území. Vznikla tak situácia, kedy časť populácie koristi je ovplyvňovaná predáciou vlka a časť nie je. Tá časť Slovenska, v ktorej prirodzený predátor nie je, má dlhotrvajúce problémy s nadmerným premnožením kopytníkov, s ich zlou sociálnou a vekovou štruktúrou a rozšírením rôznych ochorení. Medzi tie najnebezpečnejšie patrí vírusové ochorenie klasický mor ošípaných, rozšírený v populácii diviakov i v chovoch domácich ošípaných.

Materiál a metodika

Zber a postup spracovania koprologického materiálu potrebného pre potravnú analýzu

Analyzovanú vzorku tvorilo 353 kusov vlčieho trusu zozbieraného v 15 pohoriach Slovenska (Západné Tatry, Nízke Tatry, Vysoké Tatry, Čergov, Kremnické vrchy, Muránska planina, Levočské vrchy, Východné Karpaty, Poľana, Vihorlat, Nízke Beskydy, Veľká Fatra, Slanské vrchy, Oravské Beskydy a Volovské vrchy). Zber trusu bol zosúladený s požiadavkou minimalizovania možného skreslenia výsledkov, tzn. trus bol zbieraný v rôznych lokalitách a v rôznom čase a množstvo nájdeného trusu tvorilo dostatočne veľký štatistický súbor. Zastúpenie vzoriek nebolo rovnomerné, preto samostatne sa dalo pracovať iba s prvými štyrmi pohoriami. Podľa mesiaca nájdenia boli vzorky rozdelené do dvoch skupín, a to trus letný (obdobie od 1. mája do 31. októbra) a trus zimný (od 1. novembra do 30. apríla).

Tab. 1. Zastúpenie vzoriek trusu podľa sezón

Letný trus	217
Zimný trus	136

V piatich prípadoch bol v truse zaznamenaný výskyt dvoch druhov koristi, preto sa pri vyhodnocovaní dominancie jednotlivých druhov koristi vychádzalo z počtu 358 ks. Na analýzu trusu bola použitá metóda floatácie a následne mikroskopická analýza kutikulárnych odliatkov aspoň 3 kusov srsti (pesíky) z každej vzorky. Pri určovaní boli používané referenčné preparáty a kľúč na rozlišovanie kutikulárnej štruktúry jednotlivých druhov.

Geografické rozšírenie vlka dravého a výskyt klasického moru ošípaných u diviakov

Podkladom pre vytvorenie máp zachytávajúcich veľkosť a zmeny areálu rozšírenia vlka na území SR boli údaje o jarných kmeňových stavoch zveri (ďalej JKS) z oficiálnych ročných

štatistických výkazov Poľov 1-01. JKS sa udáva k 31. 3. Pri tvorbe máp bol za najmenšiu územnú jednotku vybraný kataster, čo je najmenšia územná jednotka obsahujúca pozemky patriace k jednej obci. Každá mapa zachytáva obdobie od 1. 4. do 31. 3. nasledujúceho roku. Mapa je označená podľa roku, z ktorého sú v mape zakreslené údaje z väčšiny kalendárnych mesiacov. Do takto pripravených máp boli zaznačené lokality výskytu klasického moru ošípaných (ďalej KMO). Pre zosúladenie údajov bol zachovaný rovnaký časový interval, tzn. obdobie od 1. 4. do 31. 3. nasledujúceho roku. Údaje poskytla Štátna veterinárna správa SR v Bratislave.

Rozbor problematiky

Klasický mor ošípaných bol prvýkrát popísaný začiatkom 19. storočia v USA. Odtiaľ sa na prelome storočí rozšíril do Európy. Na Slovensku prepukol mor začiatkom 90-tych rokov. Do roku 1993 sa na jeho elimináciu používala veľkoplošná vakcinácia, ktorej účinnosť však bola obmedzená. Po tomto roku sa vakcinácia zastavila a veterinári odporučili venovať zvýšenú pozornosť diviakom ako potenciálnym šíriteľom pôvodcu ochorenia.

Mor sa rozširuje vírusmi, ktoré sa už krátko po nákuze vyskytujú v telových vylučkoch (sekréty, moč, trus obsahujúci krv). Spôsobuje vnútorné zápaly a krvácanie. Navonok sa ochorenie prejavuje horúčkou, nechutenstvom, hnačkami, malátnosťou, stratou ostražitosťou a výrazným smädcom. Veľmi často sa pridružujú i druhotné bakteriálne infekcie ako paratyfus a salmonelóza, ktoré chorého diviaka ešte viac oslabia. V zahŕňajúcom moči a kadáveroch vírus hynie v priebehu 2 - 3 dní, pričom k inaktivácii dochádza spravidla už za 24 hodín.

Lahkému šíreniu vírusu v populácii diviakov napomáha viacero faktorov, medzi iným zlá sociálna a veková štruktúra, premnoženie a neprítomnosť prirodzeného predátora. Premnoženie je umelo udržiavané poľovníckym

obhospodarovaním nad hranicu prirodzenej únosnosti prostredia. Na základe vykazovaných úlovkov je najnižšia hustota diviakov na juhu Slovenska v otvorenej poľnohospodárskej krajine. Najvyššia je v miestach, kde sú zachované listnaté a zmiešané lesy v západnej a strednej časti Slovenska. Tieto údaje však majú iba čiastočnú výpovednú hodnotu, pretože v miestach, kde sa vyskytuje vlk je úlovok diviakov prirodzene nižší. Lahké šírenie vírusu taktiež podporuje výrazné zmladenie populácie diviakov, v ktorej vplyvom lovu chýbajú diviaky staršie ako osem rokov. Absencia starých diviakov umožňuje párenie tohoročných mláďat, pre ktoré je gravidita a následná laktácia vyčerpávajúca a spolu s potomstvom sú tak oveľa náchylnejšie na prepuknutie ochorenia.

Na základe výskumu Klauza a kolektívu sú hlavnými nositeľmi vírusu v populácii diviáčatá do 1,5 roka s hodnotou až 95%. Z dostupných informácií je zrejmé, že najväčší podiel na rozširovaní nákazy majú mladé, nedostatočne vyvinuté a rôznym spôsobom oslabené diviaky. Jedná sa o tú časť populácie, ktorá má zároveň vysokú pravdepodobnosť, že v prítomnosti prirodzeného predátora sa stane jeho korisťou.

Výsledky

Potravná analýza

Potravu vlkov v podmienkach slovenských Karpát tvorila druhovo nepočetná skupina živočíchov, s dominantným zastúpením jeleňovitých 70,4 % (*Cervus elaphus* a *Capreolus capreolus*). Druhou hlavnou korisťou bol diviak (*Sus scrofa*) s hodnotou 22,1 % (Obr. 1.). V celom súbore boli divožijúce kopytníky zastúpené hodnotou 92,7 %, hospodárske zvieratá hodnotou 1,4 %. Početnejšie zastúpenie v porovnaní s hospodárskymi zvieratami mala skupina označená ako drobné cicavce (hlodavce a hmyzožravce) s hodnotou 4,5 %.

Z 218 vzoriek, ktoré boli nájdené v pohoriach Vysoké, Nízke a Západné Tatry, čo je prirodzený biotop kamzíka vrchovského tatranského (*Rupicapra rupicapra tatraca*), bola iba v jednom prípade potvrdená konzumácia kamzíka vlkami. Poukazuje to na minimálny predačný tlak vlka na tento druh. Jedna vzorka obsahovala papier a v jednej sa okrem normálnej živočíšnej koristi nachádzali kúsky plastu. V menšom zastúpení sa v truse pomerne často vyskytovali nestrávené kúsky kroviek chrobákov. Zastúpenie jednotlivých druhov koristi sa menilo v závislosti od geografických podmienok, populačnej hustoty potenciálnej koristi a od sezóny. V Nízkych Tatrách bolo najnižšie zastúpenie diviakov s hodnotou 9,6 %. Najväčšie zastúpenie diviakov v potrave bolo zistené v pohorí Čergov a to 36,7 %, čo možno vysvetliť lepšimi podmienkami a úživnosťou prostredia.

Bučina v pohorí Čergov, rezervácia Vlčia
(Foto: Juraj Lukáč)

Vo Vysokých Tatrách bol podiel diviakov 22 % a v Západných Tatrách 25,6 %. Vo všetkých týchto pohorciach jednoznačne dominovali jeleňovití (Cervidae).

V letných vzorkách dominovali jeleňovití (74,1 %), druhou hlavnou korisťou bol diviak (15,9 %). V zimných vzorkách kleslo zastúpenie jeleňovitých na 64,5 %, podiel diviaka naproti tomu vzrástol na 31,9 %, čo predstavuje oproti letu dvojnásobný nárast. V letnom období, oproti zime, vzrástol podiel drobných zemných cicavcov, ktoré však z hľadiska ich zastúpenia v potrave tvorili iba doplnkový zdroj.

Kadávery nachádzané počas terénneho výskumu v pohorí Čergov poukazovali na lovenie jedincov mladých a s menšími fyzickými rozmermi (v porovnaní s ostatnými jedincami populácie). Často bolo možné rozlíšiť rôzne fyzické handicapy, ako zlomeniny končatín a deformácie parožia.

Geografické rozšírenie vlka vo vzťahu k výskytu klasického moru ošípaných

Vlk patrí medzi pôvodných a typických obyvateľov karpatských biocenóz, v ktorých plní nezastupiteľnú funkciu predátora jelenej a diviačej zveri. Pôvodne sa vyskytoval v horskej časti celého Slovenska. V súčasnosti končí jeho západná hranica rozšírenia na pomedzí moravsko-sliezskych Beskýd a Javorníkov. Je to oblasť, ktorá je významná z hľadiska rozširovania populácie vlka na územie Českej republiky.

V roku 1975 získal vlk na Slovensku polročnú dobu ochrany, vďaka čomu nastal nárast vlčej populácie a jej postupné rozširovanie do pohorí, v ktorých bol v predchádzajúcom období vyhubený. Od roku 1994 do roku 1999 bol vlk chránený celoročne. V roku 1999 bol opätovne povolený jeho lov a to v čase od 1. 11. do 15. 1., napriek tomu, že doposiaľ naďalej nemožno na základe dostupných poľovníckych údajov objektívne vyhodnotiť ich populačnú hustotu.

Jeden a pol mesačný lov bez akýchkoľvek ďalších obmedzení spôsobuje rozbíjanie svoriek a úhyn á-jedincov, čo vedie k neustálej destabilizácii existujúcej populácie. Od januára 2003 je vlk celoročne chránený v miestach koridorov do Českej republiky a Maďarska.

Na úrovni najmenej územnej jednotky vznikli na základe údajov o prítomnosti, resp. neprítomnosti vlkov v danom katastri podrobné mapy, zachytávajúce rozšírenie vlkov na Slovensku v rokoch 1994 - 1998. Západná hranica tohoto areálu zároveň tvorí západnú hranicu súvislého rozšírenia vlkov v Európe. Z máp vyplýva oscilácia okrajovej hranice areálu, čo poukazuje na snahu vlkov rozširovať svoj areál južným a západným smerom do ďalších trinástich pohorí, ktoré pôvodne obýval. S veľkou pravdepodobnosťou táto fluktuácia súvisí s intenzitou lovu vlkov v okrajových oblastiach,

Foto: © WWF-Canon / Chris Martin BAHR

keďže vzhľadom k nahlasovaným jarným kmeňovým stavom zveri majú v týchto oblastiach dostatok prirodzenej potravy.

Do týchto máp boli ďalej na úrovni katastrof zaznamenané všetky nahlásené lokality výskytu KMO u diviakov v jednotlivých rokoch. Z máp vyplynulo, že výskyt prevažnej väčšiny lokalít KMO je v oblasti Slovenska, v ktorej sa nenachádza ich prirodzený predátor, čiže vlk. V priebehu 5-ročného obdobia bol výskyt KMO zaznamenaný iba v 17 katastrof (7,1 %), ktoré boli v súvislosti areáli rozšírenia vlka. Mimo tento areál prepuklo ochorenie v 224 katastrof (92,9 %). Zaujímavosťou je rok 1997, v ktorom bolo zaznamenaných najviac lokalít s výskytom KMO, pričom ani jedna sa neobjavila v súvislosti areáli rozšírenia vlka.

Rozdielny bol i priebeh šírenia ochorenia v súvislosti areáli rozšírenia vlka a mimo tento areál. V oboch prípadoch sa ako spôsob eliminácie ochorenia využíval odstrel všetkých jedincov postihnutej populácie diviakov. V oblasti mimo súvislý areál vlka sa mor ľudským zásahom väčšinou podarilo v postihnutom katastri zlikvidovať. Typické však bolo prepuknutie ochorenia v príľahlej oblasti a jeho rozširovanie do ďalších katastrof. V tomto prípade teda nemožno hovoriť o jeho účinnej eliminácii. V druhom prípade (v súvislosti areáli rozšírenia vlka) bolo ochorenie vystrieľaním lokálnej populácie diviakov účinne zlikvidované, pričom neprepuklo v príľahlých katastrofách a ani blízkej oblasti. Je to skutočnosť, ktorá poukazuje na dlhodobé pozitívne pôsobenie predátora na zdravotný stav populácie koristi. Ten z populácie diviakov vo veľkej miere odstraňuje predovšetkým jedince, ktoré sú pri prípadnom prepuknutí ochorenia najviac vnímavé.

V sledovanom období bol KMO najviac rozšírený v južnej časti stredného Slovenska, v oblastiach, v ktorých sa vlk v súčasnosti už nevyskytuje. Obmedzenie lovu prenikajúcich vlkov v okrajových častiach areálu by pravdepodobne umožnilo vytvoriť lokálne

populácie vlkov i v pohoriach, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú v najviac postihnutej oblasti.

Záver, diskusia

Z analyzovaného súboru vzoriek trusu vyplynulo, že v súčasných podmienkach slovenských Karpát dominujú v potrave vlka jeleňovité (*Cervidae*) a diviak (*Sus scrofa*). Zastúpenie jeleňa a srnca nebolo možné použitou metódou vzájomne odlišiť, pričom na základe pomocných kritérií (hrúbka srsti, kostí, zvyšky ratic) možno konštatovať, že významnú časť tejto skupiny tvoril jeleň (*Cervus elaphus*). Srnec hôrny (*Capreolus capreolus*) je fyzicky malá a z energetického hľadiska nevýhodná korisť, ktorá navyše v našich podmienkach spadá pod predačný tlak rysa (*Lynx lynx*), u ktorého tvorí významnú zložku potravy.

Pri porovnávaní prác o potrave vlkov v slovenskej časti Karpát je vidieť určité rozdiely. Brtek a Voskár (1987), udávajú ako dominantnú korisť diviaka (46 %). Kolenka (1997) stanovil dominanciu jeleňovitých (65 %) a diviaka určil ako druhý hlavný druh s frekvenciou 28,9 %. Podobné dominantné zastúpenie jeleňovitých (70,4 %) bolo stanovené i v tejto práci a frekvencia diviaka 22,1 %. Zvýšený výskyt diviaka v zimnej potrave potvrdil i Kolenka (1997).

Významnou časťou koristi vlka sú jedince z najmladších vekových kategórií populácie a rôznym spôsobom oslabené, čo je plne v súlade s predačnou stratégiou založenou na princípe výberu koristi s minimálnou stratou energie a minimálnym rizikom poranenia (Mech 1970, Brtek a Voskár 1987, Okarma 1992, Voskár 1993, Boitani 1998). Brtek a Voskár (1987) v podmienkach slovenských Karpát udávajú pre diviaka 80 % podiel mláďat. V potrave vlka predstavujú pomerne ľahko dostupné diviačatá veľmi významnú časť ulovenej koristi. Diviačatá sú zároveň hlavnými nositeľmi vírusu moru ošípaných a významne sa podieľajú na

zachovávaní kolobehu vírusu v populácii. Klaus et al. (1998, in Hell et al. 1999) udáva ako hlavných nositeľov vírusu jedince do 1,5 roka s hodnotou 95 %.

V literatúre som sa s podobne zameraným výskumom o vzťahu medzi predátorom a rozšírením infekčného ochorenia v populácii koristi nestretla. Na Slovensku na pozitívne pôsobenie predátora z hľadiska zdravotného stavu populácie koristi poukazovali iba niektoré práce zamerané na potravnú ekológiu a nepriamo trofejová kvalita ulovených kopytníkov. Najväčší počet kvalitných trofejí pochádzal vždy z oblastí s trvalým výskytom vlkov. Na náznak prepojenia koristi a predátora z pohľadu rozšírenia infekčného ochorenia čiastočne poukázal Voskár (1993), ktorý zistil, že v okresoch s výskytom vlka je o 10 - 12 % nižšie zaparazitovanie jeleňov pľúcnyimi helmintami ako v okresoch bez výskytu vlka. I v tomto prípade možno predpokladať pozitívny vplyv vlkov na zdravotný stav populácie koristi

Predátor z populácie koristi odlovuje najvýmavejšie jedince (mladé, najmenej zdatné, oslabené), čím vzhľadom k prípadnému prepuknutiu ochorenia napomáha jej prirodzenej imunizácii. V prítomnosti predátora môžeme predpokladať znížený podiel vnímavých jedincov, čo má za následok prerušovanie infekčnej reťaze. Znížením poľovného tlaku na vlčiu populáciu v okrajových častiach areálu by vlci dostali možnosť preniknúť do pohorí, ktoré sú v súčasnosti bez ich stabilnej prítomnosti, a v ktorých sa nedarí účinne eliminovať ochorenie moru ošípaných.

Z pohľadu prežitia chorého, oslabeného alebo iným spôsobom znevýhodneného jedinca môže byť prítomnosť vlkov naozaj škodlivá, ale z pohľadu zachovania zdravej, silnej populácie a stability celého ekosystému je ich prítomnosť nevyhnutná.

Foto: WWF Dunajsko-Karpatský program

Literatúra

- BOITANI, L., 1998: An Action Plan for the Conservation of the Wolf in Europe. Seminar on Action Plans for Large Carnivores, Nizke Tatry National Park Slovakia, 5.- 7.okt. 1998. Strasbourg, 77 pp.
- BRTEK, L., VOSKÁR, J., 1987: Potravná biológia vlka v podmienkach slovenských Karpát. *Biológia | Bratislava |* 42: 985- 990.
- DZIURDZIK, B., 1973: Klucz do oznaczenia wlosów ssaków Polski. *Acta Zoologica Cracoviensia. Tom XVIII, Nr. 4:* 73 - 113.
- HELL, P. et al., 1999: Súčasný problém obhospodarovania diviacej zveri na Slovensku. *Chov diviacej zveri na Slovensku, zborník referátov - Levice:* 9 - 18.
- KOČIŠ, J. et al., 1994: Poznanie ekológie diviacej zveri ako východisko tlmenia klasického moru ošípaných. *Štátna veterinárna správa SR, Zborník z konferencie - Diviacia zver, Zvolen:* 73 - 76.
- KOLENKA, T., 1997: Potravná ekológia vlka v Západných Karpatoch. Diplomová práca, Lesnícka fakulta TU, Zvolen, 39 s.
- MECH, L., D., 1970: *The Wolf : the ecology and behavior of an endangered species.* Doubleday, New York, 289 pp.
- MERIGGI, A., ROSA, P., BRANGI, A and MATTEUCCI, C., 1991: Habitat use and diet of the Wolf in Northern Italy. *Acta Theriologica* 36: 141 - 151.
- MURIE, A., 1944: The wolves of Mount McKinley. *U.S. Nat. Park Serv. Fauna Ser. No. 5,* 238 pp.
- OKARMA, H., 1992: WILK - monografia przyrodniczo - lowiecka. Bialowieża, 168 s.
- OKARMA, H., JEDRZEJEWSKA, B., JEDRZEJEWSKI, W., KRASIŃSKI, A., Z., MILKOWSKI, L., 1995 : The roles of predation, snow cower, acorn crops and man related factors on ungulate mortality in Bialowieża Primeval Forest, Poland. *Acta Theriologica* 40 |2| : 197 - 217.
- OKARMA, H., 1995: The trophic ecology of wolves and their predatory role in ungulate communities of forest ecosystems in Europe. *Acta Theriologica* 40 |4|: 335 - 386.
- RIGG, R., FINĎO, S., STRNÁDOVÁ, J., 2000: The wolf in Slovakia. Post, Present and Future. *Proceeding of Abstract from the Conference. Duluth, Minnessota, March 23.-27., 2000., p. 98.*
- ŠMIETANA, W., KLIMEK, A., 1993: Diet of wolves in the Bieszczady Mountains, Poland. *Acta Theriologica* 38 |3|: 245 - 251.
- VOSKÁR, J., 1993: Ekológia vlka obyčajného (*Canis lupus*) a jeho podiel na formovaní a stabilite Karpatských ekosystémov na Slovensku. *Ochrana prírody* 12: 241 - 276.

ČO MÔŽEME UROBIŤ V PROSPECH VEĽKÝCH MÄSOŽRAVCOV?

11. Pastierske strážne psy a zachovanie populácie vlka na Slovensku

Robin Rigg

Úvod

Tento referát sa zaoberá problematikou predácie voči hospodárskym zvieratám, ktorá sa často prezentuje ako dôvod alebo zámienka, aby bolo možné redukovať alebo dokonca eliminovať populácie vlka. Projekt „Ochrana hospodárskych zvierat a zachovanie veľkých šeliem“, ktorý sa realizuje od roku 2000 (Rigg a Findo 2000), bol vypracovaný ako jednoduchá, priama odpoveď s cieľom riešiť tento konflikt medzi vlkom a človekom na Slovensku. Prostredníctvom pomoci chovateľom pri ochrane oviec, ktoré sú zvyčajne najzraniteľnejšou skupinou hospodárskych zvierat sme chceli dosiahnuť redukciiu strát a tým aj zníženie negatívneho vnímania vlkov. Zároveň sme dúfali, že tak prispějeme k redukcii legálneho a ilegálneho odstrelu vlkov. Pastierske strážne psy (PSP) sme vybrali pre tento projekt z viacerých dôvodov: 1) tieto psy boli tradičnou metódou ochrany hospodárskych zvierat na Slovensku, 2) vhodné plemená psov sú na Slovensku dostupné, 3) PSP dokážu zabezpečiť permanentnú ochranu čried v odľahlých horských oblastiach bez nutnosti inštalácie a častého premiestňovania elektrických plotov, ktoré práve z tohto dôvodu neboli medzi pastiermi obľúbené, a 4) v mnohých štúdiách sa uvádza, že pri nasadení PSP prišlo k redukcii strát zapríčinených vlkami vo viacerých európskych krajinách, vrátane Bulharska, Francúzska, Talianska, Poľska,

Rumunska a Španielska. Zistili sme však, že realizácia ochranných opatrení v praxi a samotný konflikt sú oveľa komplexnejšie než sme si predstavovali.

Pastierske strážne psy

Pastieri využívali PSP na ochranu čried pred predátormi a zloďejmi počas niekoľkých tisícročí. Už Rimania poznali tieto plemená a písali o ich využívaní. Na rozdiel od psov používaných na zavracaie, ako napríklad maďarského puliho, škótskej kólie a nemeckého ovčiaka, chránia PSP hospodárske zvieratá pred vonkajším nebezpečenstvom. Tieto plemená sú zvyčajne veľké (s výškou až 70 cm a hmotnosťou až do 45 kg) a vyznačujú sa nezávislosťou, nepoddajnosťou a inteligenciou. Majú pokojnú povahu a neprejavujú typické poľovné správanie (uprený pohľad, priplazenie sa a prenasledovanie) ako psy na zavracaie. Podrobnejšie informácie sa nachádzajú v materiáli Rigg (2001).

Pastiersky strážny pes by mal byť verný (musí zostať so zvieratami, ktoré má chrániť), dôveryhodný (nesmie ich ohrozovať) a schopný ochraňovať zvieratá pred nebezpečenstvom. Rozvoj týchto troch vlastností závisí od kombinácie genetických daností a vplyvu prostredia, t.j. od výberu príslušného šteňaťa a jeho správnej výchovy. Nie všetky plemená psov

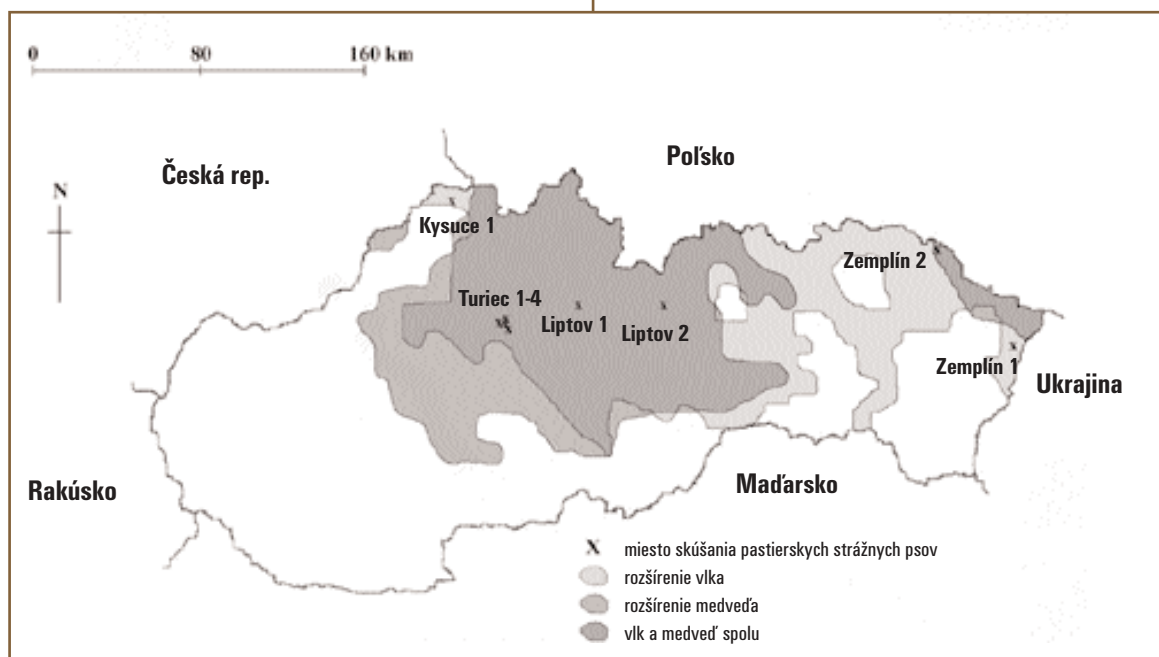

sú vhodné ako PSP: niektoré neprejavujú požadované vlastnosti v dostatočnej miere a/alebo prejavujú v prílišnej miere neželateľné správanie, ako napríklad naháňanie oviec. Tradičné plemená PSP sú poľský podhalanský ovčiak, kaukazský ovčiak, karakačan z Bulharska, kuvas a komondor z Maďarska, pyrenejský vrchovský pes, taliansky maremansko-abruzzský pes, karpatský/rumunský ovčiak, mioritické ovčiarske psy z Rumunska a slovenský čuvač zo Slovenska.

Kritickou vývojovou fázou domácich psov, kedy sa u nich vytvárajú sociálne väzby, je obdobie medzi 2.-4. a 12. týždňom života. V tomto čase sú schopné vytvoriť sociálne väzby aj s inými druhmi a práve tento fenomén sa využíva pri výchove pastierskych strážnych psov. Aby sme vychovali dobrého dospelého PSP prejavujúceho tri požadované vlastnosti správania, je potrebné, aby vyrastal a bol vychovávaný spolu s čriedou, ktorú bude ochraňovať, a aby si k nej vytvoril silné sociálne väzby. Ideálnym vekom pre začiatok výcviku PSP je zhruba 8 týždňov.

Dobré ovčiarske psy si privykajú na stádo už od ranej mladosti
(Foto: Robin Rigg)

Pastierske strážne psy boli využívané v minulosti aj na Slovensku, kde je domácou rasou slovenský čuvač, ale táto tradícia sa prerušila v prvej polovici 20. storočia, keď boli populácie šeliem vo výraznej miere zredukované. Hoci strážne psy sa nachádzajú na väčšine salašov, na ktorých sa od jari do jesene pasie 150 až 700 oviec (pod dohľadom pastierov) umiestnených zväčša v mobilných ohradách alebo v noci v blízkosti pasienkov – tieto psy sú takmer vždy priviazané ku kolom alebo stromom v okolí salaša a priestoru na dojenie oviec, na niektorých salašoch sú jeden alebo dva psy v noci odviazané a vypustené. Priviazané psy môžu vlastne len brechať a dočasne tak zastrašiť predátorov (ktorí však očividne rýchlo odhalia obmedzenú účinnosť tohto systému) a varovať pastierov. Tieto psy však veľmi trpia, keď sú pripravené o možnosti sociálnych kontaktov a na otvorených pasienkoch nemajú voľný prístup k vode a úkrytu pred slnkom.

Obr. 1. Mapa oblastí s výskytom vlka a medveďa a lokalít s pastierskymi strážnymi psami

Projekt „Ochrana hospodárskych zvierat a zachovanie veľkých šeliem“

Od roku 2001 bola realizovaná štúdia na preverenie možnosti obnovenia tradície pastierskych strážnych psov na Slovensku v rámci projektu Ochrana hospodárskych zvierat a zachovanie veľkých šeliem (OHZZVŠ). Bolo zakúpených spolu 14 šteniat – 8 slovenských čuvačov a 6 kaukazských ovčiakov, ktoré boli vychovávané spolu s ovcami na 8 rôznych salašoch na Kysuciach, Turci, Liptove a Zemplíne. Zistili sme, že na Slovensku môžu byť šteňatá s úspechom vychovávané pre prácu PSP, hoci niekoľko pokusov stroskotalo kvôli nechote pastierov pracovať so psami. Narazili sme aj na niekoľko ďalších problémov, napr. negatívne reakcie návštevníkov fariem alebo salašov a poľovníkov na prítomnosť PSP, všeobecná politicko-ekonomická atmosféra zapríčiňujúca nestabilitu v poľnohospodárskom sektore. Šteňatá a ročné psy prejavovali počas dospievania neprijemné, neželateľné správanie ako naháňanie a hryzenie oviec. Tento problém možno odstrániť tvrdým a dôsledným výcvikom. Je potrebné si

uviesť, že veľké plemená psov dospievajú dlhšie, a preto pastierske strážne psy začnú efektívne pracovať až vo veku 2 – 3 rokov. Predpokladom úspechu výcviku PSP je podľa našich zistení podpora zo strany baču. Problémom, ktorý sme neočakávali, bolo najmä farmy alebo salaše ochotné prijať PSP, a to aj napriek tomu, že sme šteňatá a krmivo pre ne ponúkali zadarmo. Mnohé farmy, ktoré nahlasovali veľké straty kvôli predácii, neprejavili záujem zlepšiť ochranné opatrenia. Boli to najmä štátne majetky a podniky a/alebo farmy na Orave.

Predácia vlka voči hospodárskym zvieratám – rozsah strát

V rámci magisterského štúdia na univerzite v Aberdeene som analyzoval rozsah a charakter predácie voči hospodárskym zvieratám zapríčinenej veľkými šelmami na Slovensku. Oficiálne údaje vyčíslili celkový počet oviec na Slovensku v roku 1999 na 382 900 kusov, v roku 2000 na 341 400 kusov a v roku 2001 na 358 400 kusov (MP SR 2002). Až do konca roku 2002 neboli vyplácané kompenzácie za škody na hospodárskych zvieratách spôsobené vlkami, a preto tieto straty väčšinou

neboli presne a dôsledne zaznamenávané. V roku 1997 bolo nahlásené, že vlky usmrtili 191 oviec, 3 kozy a 40 kusov, čo pri prepočte 1 krava = 10 oviec a 1 ovca = 1 koza zodpovedá ekvivalentnému počtu 594 oviec. Podľa Hella et al (2001: 93) usmrtili vlky (alebo v ojedinelých prípadoch rys) v roku 1999 353 kusov hospodárskych zvierat, čím bola spôsobená škoda vo výške asi 11000 eur. V roku 2000 bolo nahlásených 168 oviec a kôz, pričom išlo o neúplné číslo (Salvatori et al 2002). Ak vezmeme do úvahy 500 oviec (skutočných alebo ako ekvivalentnú hodnotu) usmrtených vlkami za rok a odhadovaný priemer celkovej kompenzačnej hodnoty vo výške asi 24000 € (2000 Sk alebo 48 € za ovcu), znamená to, že vlky za rok usmrtnia na Slovensku menej než 0,14 % všetkých (skutočných) oviec. Počet vlkov na Slovensku nie je presne známy a odhady sa výrazne odlišujú (pozri nižšie). Ak vychádzame z predpokladu celkovej populácie vlka v počte asi 140 kusov v marci (t.j. vrátane šteniat daného roka; Lukáč osobný komentár 2002), usmrtní každý vlk priemerne 3,6 (skutočných) oviec za rok a spôsobí škodu vo výške asi 180 eur. Ak populácia vlka na jar dosahuje počet 250 - 350 kusov (Hell et al 2001: 121), každý vlk starší ako jeden rok usmrtní priemerne 1,4 - 2,0 (skutočné) ovce za rok a spôsobí škodu vo výške asi 70 - 100 eur.

Aj v prípade zohľadnenia ťažkostí, ktoré popisala Kaczensky (1996), týkajúcich sa porovnávania strát medzi jednotlivými krajinami kvôli odchýlkam pri odhade a overovaní škôd, rôznym systémom kompenzácií a odlišným cenám hospodárskych zvierat, ťažkostiam pri odhade populácií predátorov atď., naznačujú hore uvedené približné výpočty, že v celoštátnom meradle sú straty hospodárskych zvierat

spôsobené vlkami v slovenských Karpatoch menšieho rozsahu a dosť nízke pri porovnaní s mnohými inými oblasťami v Európe. Náklady kompenzačného programu v Taliansku dosahujú výšku 2 milióny € ročne. Potrava vlkov v Portugalsku pozostáva takmer výlučne z domácich zvierat, pretože vo voľnej prírode sa nachádza nedostatok potenciálnej koristi. V roku 1997 boli vyplatené kompenzácie za škody vo výške asi 2900 € na vlka. V roku 1999 bolo vlkami v Rumunsku usmrtených 0,47 % oviec z monitorovaných čried. Menšie počty vlkov, ktoré prirodzeným spôsobom rekolonizujú časti Francúzska, Švajčiarska a Nórska spôsobili výraznejšie straty len menšine čried v určitých oblastiach, v ktorých boli redukované alebo úplne eliminované ochranné opatrenia, pretože veľké šelmy tam boli vyhubené.

Kaczensky (1996) zistila, že takmer všade v Európe dosahovali straty menej ako 1 % celkového počtu hospodárskych zvierat. Škody spôsobené predáciou vlka sú vo všeobecnosti veľmi nízke v porovnaní s inými príčinami úmrtnosti hospodárskych zvierat a sú takmer zanedbateľné v percentuálnom vyjadrení chovu hospodárskych zvierat (<0,5 %).

Poľnohospodársky sektor produkuje 4,5 - 5 % slovenského HDP, t.j. 950 miliónov €. Podľa oficiálnych údajov (MP SR 2000b) je približne 45 % všetkých fariem na Slovensku neziskových a celkový počet chovaných oviec poklesol v období od r. 1990 do r. 1998 o 46 %. Z toho vyplýva, že priemerné ročné straty odhadnuté v tejto štúdii - t.j. z celkového počtu bolo usmrtených vlkami 0,14 %, celková škoda spôsobená vlkami na všetkých hospodárskych

Foto: Pan Parks / Vladivoj Vančura

zvieratách vo výške 24000 eur, približne 2,0 kusy hospodárskych zvierat (<2,0 ovce) usmrtených priemerne jedným vlkom a celková priemerná škoda spôsobená jedným vlkom vo výške 98 € (bez zohľadnenia mláďat daného roka) – sú triviálne pri porovnaní s vyššie uvedenými číslami. Okrem toho dokázala organizácia The Slovak Wildlife Society v rokoch 2000 – 2002 zhromaždiť približne 20000 € na ochranu prírody a výskumné projekty na Slovensku (vrátane tejto štúdie), navyše priniesla miestnej ekonomike v oblastiach výskytu vlka na Slovensku ďalších približne 40000 € ako priamy dôsledok prítomnosti vlkov (celkovo prišlo na Slovensko asi 100 ekoturistov a ochranárov-dobrovoľníkov z Veľkej Británie, Nemecka a Talianska, vo väčšine prípadov preto, lebo chceli navštíviť oblasť, v ktorej sa vyskytujú vlky). Tento príjem pre miestne obyvateľstvo ako aj pre Slovenskú republiku je porovnateľný s celkovými škodami spôsobenými vlkami na hospodárskych zvieratách za rovnaké obdobie.

Na základe rozsiahlej štúdie o potrave vlka (Kolenka 1997, Rigg a Findo 2000, Strnáďová 2000, Strnáďová 2002), v ktorej bolo analyzovaných 353 vzoriek trusu za obdobie od r. 1992 do r. 2000 nájdených v 15 pohoriach stredného a východného Slovenska, sa preukázalo, že hospodárske zvieratá tvoria malú časť potravy vlka na Slovensku. Percentuálny podiel výskytu domácich zvierat vo vzorkách bol nasledovný: 0,8 % ovca, 0,3 % dobytok a 0,3 % pes domáci. Ďalej sa zistilo, že vyše 90 % potravy vlkov v slovenských Karpatoch tvorili voľne žijúce párnokopytníky (*Cervus elaphus* > *Sus scrofa* > *Capreolus capreolus*). Toto naznačuje, že vlky na Slovensku nie sú závislé na hospodárskych zvieratách, a nie je pravdou, že sa „zameriavajú na hospodárske zvieratá, pretože zlikvidovali divú zver“ – čo je bežným argumentom poľovníkov. Vlky len príležitostne zaútočia na hospodárske zvieratá tam, kde sa nachádzajú.

Tzv. nadmerné zabíjanie – „premnožili“ sa vlky na Slovensku?

Vlky majú sklony zaútočiť na akéhokoľvek veľkého kopytníka, na ktorého narazia, vrátane hospodárskych zvierat. Linnell et al (1999) vyslovil hypotézu, že

väčšina jedincov veľkých šeliem príležitostne usmrť hospodárske zvieratá. Takéto správanie však treba považovať za normálne a nie za „problémové“, čo potom znamená, že v krajine ako je Slovensko, kde sa šelmy a hospodárske zvieratá vyskytujú v rovnakých oblastiach s „viacúčelovým využitím“, je zrejme ochrana hospodárskych zvierat pred predátormi, ako napr. aplikácia ochranných opatrení (pastierske strážne psy), pravdepodobne efektívnejšou stratégiou v záujme redukcie strát než snaha odstrániť individuálnych predátorov alebo redukovať celú populáciu predátorov. Ako reakciu na predáciu zo strany vlkov voči statku štátnych poľnohospodárskych podnikov na východnom Slovensku v r. 1982 napísal Klescht (1983), že každá črieda by mala byť doprevádzaná zodpovedným pastierom s pastierskymi strážnymi psami. Autor tiež poukázal na to, že odhad populácie šeliem nie je možný na základe škody, ktorú spôsobia a že jediný vlk môže spôsobiť vysoké straty v nechránenej čriede.

Zdá sa, že slovenskí pastieri sú oveľa viac zaujatí proti vlkom než voči medvedom, pravdepodobne čiastočne kvôli tzv. nadmernému zabíjaniu, pri ktorom je usmrtených viac zvierat, pričom predátori nechávajú celé kadávery alebo ich časti na mieste. Pastieri nie sú schopní pochopiť tento fenomén a často ho interpretujú ako akt zákernosti alebo zabíjanie „zo športu“. Linnell et al (1999) tvrdí, že tzv. nadmerné zabíjanie je súčasťou prirodzeného správania pri usmrcovaní väčšieho množstva koristi, pričom korisť pozostávajúca z viacerých kusov zvierat, ktorá nemôže byť skonzumovaná naraz, je usmrtená počas jedného útoku, ale predátor ju úplne skonzumuje neskôr počas dlhšieho obdobia. V prípade vlkov takéto správanie bolo už pozorované (pozri Kruuk 1972). Príležitosť usmrť viacero kusov koristi počas krátkeho času sa v prípade koristi vo voľnej prírode vyskytuje zriedka a zvyčajne je spojená s nejakým faktorom alebo mimoriadnymi podmienkami, počas ktorých je korisť zraniteľnejšia (Linnell et al 1999). Títo autori považovali nadmerné zabíjanie ako normálnu reakciu predátora na nezvyčajnú situáciu: neprirodzene vysoká hustota ľahko dostupnej koristi, ktorej chýba väčšina prirodzených protipredátorských inštinktov, nachádzajúca sa v ohradách alebo na miestach

dostupných pre predátorov, z ktorých však korisť (hospodárske zvieratá) nie je schopná uniknúť. Kruuk (1972) okrem toho vyslovil názor, že tento typ správania nie je utlmený a uspokojený jeho samotným vykonaním, t.j. aj keď šelma nie je hladná, môže pokračovať v zabíjaní koristi, ak je korisť stále dostupná, a že zabíjanie nemusí vždy viesť ku konzumácii, pretože každé z týchto správani má svoj(e) vlastný(é) spúšťač(e) a inhibítor(y). Linnell et al (1999) spochybnil existenciu „problémových jedincov“ – paradigmy, na ktorej je čiastočne založený manažment vlka na Slovensku (povolenie na odstrel vlkov môže byť vydané počas zatvorenej sezóny po podstatných alebo opakovaných stratách hospodárskych zvierat) a tvrdí, že – napriek prítomnosti neobyčajne neodbytných zabijakov hospodárskych zvierat v oblasti – ich identifikácia a odstránenie by mohli byť problematické. Ako uviedli títo autori, je takáto selektívna kontrola v každom prípade ekologicky prijateľnejšia v porovnaní s celoplošnou redukciou populácie. Niektorí regionálni poľovnícki manažéri považujú redukciu populácie za cieľ otvorenej poľovníckej sezóny, ktorá trvá na Slovensku pre vlky od 1. novembra do 15. januára.

V období od r. 1999 do r. 2002 som analyzoval štyri závažnejšie prípady nadmerného usmrtenia oviec vlkami na Slovensku, t.j. jeden prípad za rok (pozri tab. 1). Hoci tieto prípady boli zriedkavé (okrem prípadov, o ktorých som získal podrobnejšie informácie, mohlo byť podobných útokov viac), pritiahli veľkú pozornosť médií, ktoré vyvolali dojem, že počet útokov bol vyšší ako v skutočnosti. Prípady rokov 2000 a 2001 postihli ten istý poľnohospodársky podnik v tej istej lokalite a za veľmi podobných okolností. Jediný takýto prípad nadmerného zabíjania mal za následok až 10 % celkového ročného počtu strát spôsobených vlkami v krajine. Rozsah škôd bol niekedy zveličený, napr. mesiac po útoku v máji 2002 mi jeden pastier z lokality vzdialenej asi 50 km povedal, že 14 vlkov usmrtilo 70 oviec. Bača na salaši, ktorý utrpel túto stratu, povedal, že by bol ochotný tolerovať prítomnosť vlkov, keby dostal kompenzácie za škody (podľa zákona č. 543/2002 sa kompenzácie budú vyplácať od 1. januára 2003, a to za predpokladu, že boli prijaté primerané ochranné opatrenia). V tomto

konflikte zohrával svoju úlohu aj nedostatok vedomostí. Istý pastier pôsobiaci na Horehroni (pochádzal z Turca) pásol ovce v období bahnenia v lokalite výskytu veľkých šeliem a nepoužil na ich ochranu žiadne preventívne opatrenia, ale obviňoval z útoku v r. 2002 vlkov, ktorí podľa neho učili svoje mladé loviť korisť, hoci na začiatku mája mali vlčie mláďatá len niekoľko týždňov. Takéto názory boli často prezentované v tlači ako pravdivé, ktorá neustále citovala poľovníkov vyhlasujúcich, že ku stratám prišlo z dôvodu „premnoženia“ vlkov. Napriek tomu, že počas dvoch po sebe nasledujúcich rokov prišlo k stratám vyše 60 oviec následkom dvoch útokov v tej istej lokalite, predseda poľnohospodárskeho družstva na Turci vážne uvažoval nad možnosťou vrátiť čriedu v roku 2003 na to isté miesto, aby mohol dostať štátne dotácie vyplácané za hektár spasenej plochy.

V každom analyzovanom prípade nadmerného zabíjania chýbali primerané ochranné opatrenia, hoci pastier(i) sprevádzal(i) čriedu. Dôležité bolo, že článok o útoku z roku 2000 zverejnený v jednom časopise uviedol, že vlky boli len pred niekoľkými rokmi zriedkavým javom. V článku bol uvedený výrok istého veterinára, ktorý tvrdil, že vlky sa „premnožili až o 300 %“ (tento údaj je zveličený podobne, ako oficiálne údaje o počte vlkov). V skutočnosti sa v danej oblasti nachádzala len jedna alebo dve vlčie svorky (L. Remeník a E. Baláz osob. kom. 2002). Pri zakreslení údajov z tabuľky 1 do obrázkov 2 a 3 je zrejme, že viac vlkov neznamená automaticky vyššie škody. Kaczenskej štúdia z roku 1996 analyzujúca situáciu v 12 európskych krajinách dospela k záverom, že neexistuje žiadne zrejme prepojenie medzi veľkosťou populácie predátora (vlk, medveď a rys) a stratami hospodárskych zvierat alebo medzi počtom oviec a výškou strát. Lokálne rozdiely medzi metódami chovu hospodárskych zvierat, vrátane ochrany pred predátormi, boli hlavnými faktormi ovplyvňujúcimi predáciu veľkým šeliem voči hospodárskym zvieratám v Európe. Boitani (2000: 17) uviedol, že neprítomnosť efektívneho strážneho systému je hlavným dôvodom opakujúcich sa útokov a závažnejších strát, čo vystihuje situáciu na Slovensku. Ako bolo už uvedené vyššie, môže malý počet vlkov, ktorí rekolonizujú

Tab. 1. Závažné prípady nadmerného zabíjania oviec/kôz vlkami na Slovensku v období rokov 1999 - 2002.

Dátum, čas, počasie	Lokalita	Straty	Okolnosti
26. 6.1999	Horehronie Nízke Tatry	16 oviec + 7 kôz	Pastieri opustili čriedu, ktorá sa potom presunula do lesa.
koniec júla 2000, koniec útoku o 2.00 hod., hmla, dážď Turiec	Veľká Fatra	11 oviec usmrtených + 11 zranených, ktoré neskôr uhynuli, asi 2600 eur.	Črieda 400 kusov dvojročných oviec, jeden pastier so psom na zavračanie. Žiadne ochranné opatrenia. Na danom mieste sa pásli 5 dní.
19.7.2001 medzi 2.00 a 5.30 hod., zlé počasie Turiec	Veľká Fatra	19 oviec vážne poranených, ďalších asi 18 sa nikdy nenašlo, 5 oviec zo 7 nájdených pri živote sa zotavilo.	Rovnaká lokalita, rovnaký salaš ako v prípade útoku v r. 2000, takisto 5 dní po začiatku pasenia. Črieda s 290 ovcami, jeden pastier so psom na zavračanie. Žiadne ochranné opatrenia. Pastier objavil straty ráno.
8.5.2002 asi 1:30 hod. Horehronie	Nízke Tatry	17 dospelých oviec a min. 16 jahniat, asi 2400 eur	Malá črieda oviec v období bahnenia a kôz na pasienku obkolesenom krikmi, bez ochranných opatrení. Hlavná črieda v počte asi 600 oviec-dojníc, ponechaných na blízkom voľnom priestranstve s viacerými psami uviazaných na reŕaziach po okolí, nebola vystavená útoku.

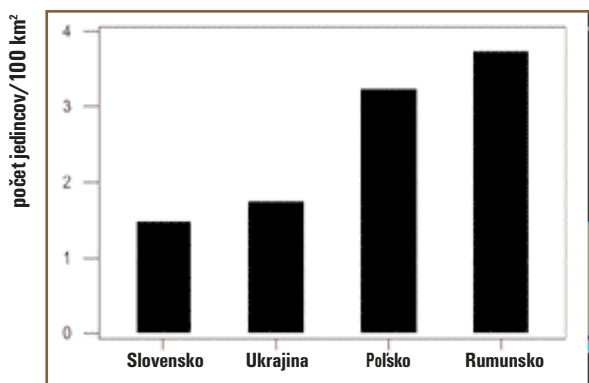
oblasti nepripravené na ich prítomnosť, spôsobí veľké straty. Ale aj v oblastiach, kde vlky nie sú „novinkou“, sú rozdiely v metóde chovu často dôležitejším faktorom ovplyvňujúcim úroveň strát než počet predátorov.

V porovnaní s ostatnými karpatskými krajinami s výraznejším počtom vlkov (Poľsko, Ukrajina a Rumunsko) má Slovensko najnižšiu hustotu výskytu vlkov na osídlenom území (Salvatori et al 2002; pozri obr. 4) a bolo jedinou karpatskou krajinou, kde prišlo podľa hlásení k poklesu populácie vlka v období od r. 1990 do r. 1999 (Okarma et al 2000: 15). Oficiálne údaje uvádzali číslo 1281 ako celkový počet vlkov na Slovensku v r. 2000 (Lehocký et al 2001). Toto číslo sa vo všeobecnosti považuje najmenej za 3- až 4-

násobne zveličené (napr. Hell et al 2001 odhadol celkový počet vlkov na 250 - 350 kusov na jar, zatiaľ čo J. Lukáč (osob. kom. 2002) predpokladal len počet 140 na základe poznatkov dynamiky svorky v určitých oblastiach výskytu vlkov). Tento záver bol doložený veľkoplošným sčítaním šeliem na Poľane v decembri 2001. Zatiaľ čo sčítanie zaregistrovalo prítomnosť 10 - 12 vlkov, pričom sa predpokladalo, že len 7 z nich trvalo osídľovali danú oblasť (počet vlkov, ktorý sa dožili konca zimy, mohol byť nižší), uvádzali oficiálne štatistiky pre obdobie jari 1999 a 2000 počet 37 - 41 jedincov (Lehocký 2002). Niektorí lokálni poľovníci a riaditelia regionálnych poľovníckych združení však radšej dôverujú oficiálnej štatistike.

Závery a odporúčania

Konflikt týkajúci sa decimovania stavov hospodárskych zvierat vlkami na Slovensku je do veľkej miery pod vplyvom emócií, nesprávnych presvedčení a postranných motívov, a nie faktov a poznatkov. Škody spôsobené vlkami sú triviálne pri porovnaní s dotáciami vyplácanými v poľnohospodárskom sektore a nízke pri porovnaní s mnohými inými oblasťami v Európe. Útokmi bola postihnutá len menšia časť fariem, hoci niektoré z nich môžu v zriedkavých prípadoch utpieť výrazné

Obr. 2. Density vlkov v Karpatoch (Salvatori et al. 2002.)

straty. Nadmerné zabíjanie súvisí s nedostatočnými ochrannými opatreniami. V niektorých prípadoch motivujú štátne dotácie poľnohospodárov, aby pásli hospodárske zvieratá v oblastiach, kde hrozí nebezpečenstvo útokov. Výsledky súčasnej štúdie sú v súlade s predchádzajúcimi štúdiami, prieskumami a akčnými plánmi v Európe, ktoré dospeli k zhodným záverom, že metóda chovu hospodárskych zvierat, vrátane ochranných opatrení, je najdôležitejším faktorom ovplyvňujúcim úroveň strát hospodárskych zvierat spôsobených predáciou. Od roku 2003 sa budú škody spôsobené vlkami na Slovensku kompenzovať. Je však dôležité, aby vyplácanie kompenzácií bolo podmienené realizáciou preventívnych opatrení. Jednou z možností ochrany hospodárskych zvierat je využívanie pastierskych strážnych psov, hoci úspešnosť tejto metódy závisí vo veľkej miere od postoja zamestnancov salaša, ako aj na množstve externých faktorov, vrátane návštevníkov salašov, miestnych poľovníkov a socio-politických a ekonomických okolností.

Spravodajstvo v médiách má veľký vplyv na postoj verejnosti, ktorý má spätne dôležitý vplyv na úroveň akceptácie veľkých šeliem a projektov zameraných na ich zachovanie. Noviny, rozhlas, časopisy a televízia výrazne uprednostňujú spôsob senzačného spravodajstva o negatívnych aspektoch vlkov (a medveďov), čím sprostredkujú dojem, že takéto problémy sú oveľa početnejšie a rozsiahlejšie než v skutočnosti, cítujú poľovníkov ako expertov na veľké šelmy, často neuvádzajú primerané preventívne opatrenia, ktoré mohli (a mali) byť prijaté, a len zriedka sa snažia o prezentáciu konkrétneho incidentu v kontexte alebo širších súvislostiach. Všeobecný nedostatok vedomostí vedie bačov a pastierov k tomu, aby ponechávali hospodárske zvieratá, ktorých chov je dotovaný zo štátnych prostriedkov, bez dostatočnej ochrany, vytvára klimu podporujúcu (alebo aspoň tolerujúcu) zbytočné zabíjanie veľkých šeliem. Časté tvrdenia, najmä zo strany poľovníkov, že vlky sú „premnožené“, sú nepodložené. Slovensko má nižšiu hustotu výskytu vlkov v osídlených oblastiach než Poľsko, Rumunsko a Ukrajina, oficiálna štatistika o ich populácii je zveličená minimálne 3- až 4-násobne a v období od r. 1990 do r. 1999 došlo k poklesu populácie. Rozsiahla analýza potravy vlka v deväťdesiatych rokoch dospela k záverom, že vyše 90 % potravy vlka na Slovensku tvoria párnokopytníky žijúce vo voľnej prírode, predovšetkým vysoká zver. Hospodárske zvieratá tvorili nepodstatné percento. Okrem toho sa nepreukázala v Európe jasná súvislosť medzi počtom vlkov a výškou škôd: najvyššie straty často spôsobuje malý počet šeliem v určitých oblastiach s nechránenými alebo nedostatočne chránenými hospodárskymi zvieratami. Celoplošná redukcia populácie vlka preto pravdepodobne nie je efektívnou stratégiou smerujúcou k zníženiu škôd na hospodárskych zvieratách. Treba tiež uznať, že príležitostný útok na hospodárske zvieratá nemusí byť prejavom „problémových jedincov“, ale je skôr normálnym prejavom správania šelmy. V malej krajine, akou je Slovensko, kde veľké oblasti voľnej prírody nie sú prístupné pre šelmy a hospodárske zvieratá sa pasú na pasienkoch v susedstve teritórií výskytu veľkých šeliem alebo dokonca priamo na týchto teritóriách, je najlepšou stratégiou minimalizácie konfliktu medzi vlkami a hospodárskymi zvieratami zavedenie a zlepšovanie preventívnych opatrení, tolerancia/kompenzácia niektorých strát a

sprostredkovanie informácií poľnohospodárom, chovateľom, poľovníkom a širokej verejnosti o skutočnom rozsahu tohto fenoménu a o spôsobe, ako redukovať škody.

PodĎakovanie

Vypracovanie tejto štúdie podporili: The Born Free Foundation, The British Trust for Conservation Volunteers, The Wolf Society of Great Britain, EPIFFLUS v správe spoločnosti Clark Mactavish Ltd., The Slovak Wildlife Society a Univerzita v Aberdeene, množstvo dobrovoľníkov a ekoturistov, ktorí veľkoryso venovali individuálne príspevky. Na vedeckú stránku štúdie dohliadal Dr. Martyn Gorman z Katedry zoológie Univerzity v Aberdeene v spolupráci s Dr. Claudiom Sillero-Zubirim z Výskumného oddelenia pre voľne žijúce zvieratá a ich zachovanie (Wildlife Conservation Research Unit) na Oxfordskej univerzite. Ďakujem aj mnohým ďalším, ktorí spolupracovali na tomto projekte.

Literatúra

Boitani L. (2000). Action plan for the conservation of wolves (*Canis lupus*) in Europe. *Nature and Environment* 113, Rada Európy, Štrasburg Cedex. 72 str.

Coppinger R. a Coppinger L. (1978). *Livestock guarding dogs*. Hampshire College, Amherst MA. 25 str.

Coppinger L. (1992). Sheepdog environments in the Old World. *DogLog*. Livestock Guard Dog Association 2(3-4).

Hell P., Slamečka J. a Gašparík J. (2001). *Vlk v slovenských Karpatoch a vo svete*. PaRPress, Bratislava. 200 str.

Kaczensky P. (1996). Large carnivore-livestock conflicts in Europe. Report. *Wildbiologische Gesellschaft München e.V.*, Linderhof, Nemecko. 106 str.

Klescht V. (1983). Prečo vlci škodia poľnohospodárstvu? *Spravodajca Chránené územia Slovenska* 2: 60-63.

Kolenka T. (1997). *Potravná ekológia vlka v Západných Karpatoch*. Diplomová práca. Technická univerzita vo Zvolene. 39 str.

Kruuk H. (1972). Surplus killing by carnivores. *J. Zool.*, London 166: 133-244

Linnell J.D.C., Odden J., Smith M.E. et al (1999).

Large carnivores that kill livestock: do "problem individuals" really exist? *Wildlife Society Bulletin* 27(3): 698-705.

Okarma H., Dovahnych Y., Findo S. et al (2000). Status of carnivores in the Carpathian ecoregion. *Carpathian Ecoregion Initiative*. 37 str.

Rigg R. a Findo S. (2000). *Wolves in the Western Carpathians: past, present and future*. Prezentácia. Sympóziu Beyond 2000: Realities of Global Wolf Restoration, Duluth, Minnesota, 23.-26. februára. URL: www.slovakwildlife.org.uk/poster.htm

Rigg R. (2001). *Livestock guarding dogs: their current use world wide*. IUCN/SSC Canid Specialist Group Occasional Paper No 1 [online] URL: <http://www.canids.org/occasionalpapers>

Rigg R. (2002). *The use of livestock guarding dogs to protect sheep and goats from large carnivores in Slovakia*. 2001 report. Univerzita v Aberdeene. 25 str. URL: <http://www.carnivoreconservation.org> (Spravodajský archív, 19. feb. 2002).

Rigg R. (2003a). *The use of livestock guarding dogs to protect sheep and goats from bears and wolves*. In: *The integrated solution to the problem of nuisance bears (Ursus arctos)*. Rigg R. a Baleková K., vyd. Zborník referátov, Nová Sedlica, Slovensko, 11-12.4.2002.

Rigg R. (2003b). *The use of livestock guarding dogs to protect sheep and goats from large carnivores in Slovakia*. 2002 report. Univerzita v Aberdeene. 39 str.

Salvatori V., Okarma H., Ionescu O. et al (2002). *Hunting legislation in the Carpathian Mountains: implications for the conservation and management of large carnivores*. *Wildlife Biology* 8(1): 3-10.

Scott J.P. a Fuller J.L. (1965). *Genetics and the social behaviour of the dog*. University of Chicago Press, Chicago. 468 str.

Sims D.E. and Dawydiak O. (1990). *Livestock protection dogs: selection, care and training*. OTR Publications, Ft. Payne. 128 str.

Strnáďová J. (2000). *Predačný efekt vlka dravého na populáciu diviacej zveri a jeho význam v dynamike výskytu klasického moru ošípaných u diviakov na Slovensku*. Diplomová práca. Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava. 65 str.

Strnáďová J. (2002). *Potrava vlka dravého (Canis lupus L., 1785) v slovenskej časti Karpát*. In: *Ochrana kamzíka*. Janiga M. a Švajda J. vyd. TANAP, NAPANT, IHAB: 45-50.

12. Ako sa môže stať stabilnou maďarská populácia rysov a vlkov?

Márta Márkus a László Szemethy

Maďarsko sa nachádza na periférii dnešného areálu rozšírenia vlka a rysa. Zdroje, ktoré sú k dispozícii pre populácie žijúce na okraji areálu rozšírenia, nikdy nie sú totožné s podmienkami, ktoré poskytuje prostredie populáciám v jadrovej časti areálu. Podmienky, ktoré majú k dispozícii tieto okrajové populácie, sa obyčajne nedokážu vyrovnáť podmienkam pre jadrové populácie. Z toho vyplýva, že okrajová populácia reaguje citlivejšie na akékoľvek zmeny, ako populácie žijúce v jadrovej časti areálu. Okrajové populácie sa dokážu v prípade priaznivých podmienok rýchlejšie rozmnožovať, pretože odpadá konkurencia s inými príslušníkmi druhu o teritóriá, v prípade pôsobenia nepriaznivých faktorov však môžu z územia veľmi rýchlo, pretože podmienky nie sú pre nich beztak ideálne. Aktuálny pohyb hranice areálu rozšírenia – hraničná línia rozširovania- spätného sťahovania sa – súvisí so zmenami početnosti jadrových populácií. Preto je potrebné poznať vplyvy dotýkajúce sa populácii veľkých mäsožravcov v

týchto oblastiach a je potrebné ich cezhraničné porovnanie a regionálne skoordiovanie. V čase populačného nárastu jadrovej populácie sa posunie aj areál výskytu, zvieratá sa môžu objaviť v oblastiach, kde doteraz ich výskyt nebol známy. S poklesom početnosti populácie zasa rýchle opustia tieto územia. Uchytenie sa na takýchto novospoznaných, alebo znovuobsadených územiach môžu samozrejme ovplyvňovať faktory, ako kvalita prostredia, početnosť koristi, atď. Keď si nanovo osídlená populácia nájde vhodné podmienky, jej početné stavy sa môžu posilniť a môže sa stať stálym obyvateľom územia, regiónu. (Je predstaviteľné, že rozširovanie sa mäsožravcov nasleduje rozširovanie sa bylinožravcov). Kontakt s pôvodnou jadrovou populáciou sa udržiava prostredníctvom biokoridorov a určuje ho stav, kvalita týchto biokoridorov, v prípade ich uzavretia/nepriechodnosti vznikajú od seba odrezané, izolované populácie.

Foto: © WWF-Canon / Chris Martin BAHR

U nás sa objavujúce exempláre vlkov a rysov pochádzajú z karpatských, silnejších populácií. Hraničné populácie sú vo vzájomnom tesnom kontakte, avšak charakter tohoto kontaktu do dnešného dňa nie je objasnený. Lesy severného stredohoria miestami vytvárajú organickú jednotku s lesmi na slovenskej strane. Štátna hranica samozrejme neznamena pre veľké mäsožravce žiadnu hranicu. Nevieme, že ten-ktorý jedinec aký dlhý čas trávi na maďarskej strane hranice, ani to, aká veľká časť jeho teritória leží v Maďarsku, resp. na Slovensku. Prieskumy zatiaľ nepokračujú dostatočne dlho k tomu, aby z nich bolo možné vyvodzovať akékoľvek dôsledky. S cieľom objasnenia týchto otázok sa snažíme zladit' náš monitoring veľkých mäsožravcov prebiehajúci v severnom stredohorí s výskumnými programami prebiehajúcimi na Slovensku. Naším vzdialeným cieľom je vytvorenie spoločnej databázy a takisto plánujeme pripraviť podmienky pre rádiotelemetrický prieskum. Chceli by sme dosiahnuť, aby v Maďarsku odchytené a rádiotelemetricky označené zvieratá bolo možné nepretržite sledovať aj na druhej strane hranice.

Na území Slovenska žije popri rysovi aj medveď, všetky tri mäsožravce vytvárajú stabilnú populáciu. Rys je chránený živočích, vlk je poľnou zverou s určenou obmedzenou dobou lovu (od 1. novembra do 15. januára). Prvým výsledkom našej spolupráce je skutočnosť, že v blízkosti maďarskej hranice, v Národnom parku Slovenský kras je lov vlka celoročne zakázaný. Toto môže mať vážny dopad pre zabezpečenie dopĺňania maďarskej populácie zo Slovenska. Výskyt zvierat na území Maďarska, fakt znovuosídlenia naznačuje, že sa v Maďarsku nachádzajú také územia, ktoré svojou kvalitou zodpovedajú nárokom vlka a rysa.

K posilneniu maďarskej populácie vlka a rysa a k ich dlhodobému usadeniu sa má kľúčový význam priechodnosť biokoridorov a zabezpečenie ich vhodnej kvality. Toto spočíva v prvom rade na tých, ktorí hospodária na týchto územiach. Lesní a poľovníci môžu v rozhodujúcej miere ovplyvňovať charakter daného územia. Počas svojej činnosti

musia brať ohľad aj na nároky veľkých mäsožravcov. dlhodobejšie záujmy ochrany prírody a krátkodobejšie hospodárske záujmy užívateľov a hospodárov je potrebné sa pokúsiť zladit'. Vlk znáša relatívne dobre blízkosť človeka, viac pozorovaní sa týka aj pozorovaní, že vlk i ziskava potravu aj z miest, kde sú nahromadené uhynuté telá hospodárskych zvierat. Toto môže spôsobovať ďalšie problémy, veď nie je žiaduce, aby došlo k závislosti vlka na človeku. Pozorovania rysa sú však zriedkavé, málokedy je ho možné pozorovať. V svojich prirodzených biotopoch však vyrušovanie znášajú obidva druhy zle. Pohyb turistov, lesníkov, poľovníkov aj pri najpriaznivejšej hustote koristi môže odplašiť zvieratá z územia.

Územie obývané vlkami a rysmi z pohľadu zamestnanosti zaostáva za inými regiónmi Maďarska. Jednou z možností zlepšiť sociálnu situáciu vyludňujúcich sa dedín je rozvoj turizmu. V určitých obdobiach je počet turistov značný, preto je dôležité, aby orgán ochrany prírody jednoznačne oddelil časti krajiny, ktoré návštevníci môžu a ktoré nemôžu navštevovať a aby sa postaral aj o dodržiavanie zákazov. Toto je aj preto dôležité, lebo začiatok turistickej sezóny sa zhoduje s obdobím výchovy mláďat veľkými šelmami, kedy sú na vyrušovanie práve najcitlivejšie. Je preto dôležité, aby sa medzi zainteresovanými začal dialóg a aby sa vybudoval systém ochrany veľkých mäsožravcov sledujúci jednotnú koncepciu a aby sa opatrenia naozaj realizovali. Namiesto legislatívy založenej na sankciách sa zdá vhodnejšie využitie vzájomnej spolupráce založenej na prevencii negatívnych účinkov spojenej so šírením informácií. K vzájomne zladenej spolupráci je potrebné systematické spracovanie smerníc a vypracovanie plánov na záchranu druhov.

Udržiavanie zmiešaných, pôvodných, starých lesných porastov a dobrej populácie zveri, ktorá je príťažlivá aj pre poľných hostí, si vyžaduje premyslenú prácu a uvážlivý prístup. Namiesto kompenzácie škôd na zveri (dokazovanie a odhadovanie) je potrebné podporovať prácu lesných strážcov a zverostrážcov, ktorá je významná aj z pohľadu ochrany prírody, veď táto práca umožňuje prinavrátenie vlka a rysa do

Foto: © WWF / Fritz PÖLKLING

prírody. Zvyšovaním počtu tých miestnych obyvateľov, ktorí chápu aj súvislosti je možné postupne potláčať to ľudové povedomie, podporované poľovníckymi tradíciami, ale zakorenené napríklad aj v ľudových rozprávkach, podľa ktorého sú veľké mäsožravce nebezpečnými krvilačnými šelmami, ktoré je potrebné ničiť ohňom aj železom. Toto formovanie názoru je veľmi dôležité pri vytvorení ochrany, veď ilegálnym odstreľom je možné účinne predchádzať s dlhodobým výhľadom iba práve týmto spôsobom. V tejto neistej, počiatočnej fáze znovuosídľovania, kedy je prítomný iba veľmi malý počet jedincov na území, alebo len niekoľko rodín, dopad odstrelov môže byť veľmi vážny, začatý proces by mohol byť zahatený až na celý rad rokov. (V počiatočnej fáze starostlivosti o mláďatá matka - vlčica ostáva v brlohu so svojimi mláďatami, kým samec pre nich zabezpečuje potravu. Keď v tomto období sa čokoľvek stane samcovi, toto môže mať za následok úhyn celej vlčej rodiny.) Z toho vyplýva, že prvou a najdôležitejšou úlohou je zamedzenie nelegálnych odstrelov vlka - a takisto aj rysa. K tomuto je potrebné popri osвете aj sprísnenie sankcií, odhalenie pytliačkov.

Najdôležitejšou úlohou ochrany prírody je udržiavanie dobre fungujúcich ekologických systémov. Fungovanie systémov je potrebné neustále sledovať. Preto je potrebné trvalé získavanie podkladov a plynulé umiestnenie výsledkov do manažmentových plánov. Účinnosť týchto opatrení je daná úzkou spoluprácou účastníkov, podklady pre túto spoluprácu môžu poskytnúť smernice zhrnuté v plánoch na záchranu druhov. Pri plánovaní opatrení je potrebné myslieť v danej situácii nielen na predpísanie potrebných činností, ale aj potrebné počítať aj so zmenami, ktoré nastanú v dôsledku nariadených opatrení. Je potrebné dosiahnuť, aby plány záchrany druhov a právne normy bolo možné pružne obmieňať podľa výsledkov výskumov. Moderná ochrana prírody nemôže zastať pri rozširovaní zoznamov chránených druhov úplným zákazom lovu vlka a rysa. V budúcnosti aj v Maďarsku môže dôjsť k takej situácii, kedy to bude odôvodnené na základe výsledkov odborných štúdií - popri prísnej ochrane veľkých mäsožravcov môže byť odôvodnené aj ich kontrolované využívanie.

ZÁVER

György Pál Gadó a Samuel Pačenovský

Keď sme začiatkom roku 2002 začali hľadať tých odborníkov, ktorí by mohli byť našimi partnermi v odštartovaní práce zameranej na ochranu veľkých šeliem v slovensko-maďarskom pohraničí, ešte sme vtedy netušili, že naša práca nie je ojedinelá a originálna. Pri skúmaní právnej stránky ochrany vlkov na Slovensku sme si všimli, že v krajine sú dve také územia, na ktoré sa vzťahuje celoročná ochrana vlka: Slovenský kras nachádzajúci sa v blízkosti slovenských hraníc a CHKO Kysuce, nachádzajúca sa na hraniciach s Českou republikou. Na posledne menovanom území začali slovenskí a českí ochrancovia prírody veľmi podobnú prácu, akú by sme teraz aj my chceli uskutočniť.

Slovenskí a českí členovia organizácie Priatel'ia Zeme (Friends of the Earth), MVO Lesoochranárske zoskupenie VLK a HNUTÍ DUHA v Kysuckej vrchovine a v Moravskosliezskych Beskydách v priebehu jeden a pol roka veľmi intenzívne pracovali na tom, aby vytvorili po obidvoch stranách hraníc prostredie „priateľské“ pre veľké šelmy. Podrobne spracovali, po akých trasách zvykli mäsožravce prekračovať hranice. Získali značne presný obraz o tom, v akej miere sa v regióne vykonáva ilegálny odstrel. Aktivisti ochránárskych združení chodili po obciach s dotazníkmi, aby sa dozvedeli, ako zmýšľajú miestni obyvatelia o veľkých šelmách (viď 6. kapitolu). Zoológ Juraj Lukáč robil prieskumy a

prednášky, aby dokázal poľovníkom: Nie je pravdivé tvrdenie, že by prudko klesal počet diviakov, jeleňov a srncov. V teréne si všimli nielen pohyb šeliem, ale aj pohyb poľovníkov a v českom parlamente lobovali za zmenu legislatívy. Výsledky svojej práce rozširovali po oboch stranách hraníc veľmi rôznorodými prostriedkami. Chodili po obciach s cyklami prednášok, zostavovali putovné výstavy fotografií, pripravovali názorné informačné materiály pre školákov a príručky pre chovateľov hospodárskych zvierat a využívali možnosti dané miestnymi a štátnymi médiami.

Neprešli sme moravsko-slovenské pohraničie, preto nevieme, do akej miery priniesli výsledky práce týchto mimovládnych organizácií trvalé výsledky. Ani v prípade výsledkov vlastnej práce nie sme natoľko naivní, že by sme sa domnievali, že vydaním jednej publikácie môžeme dosiahnuť výrazné zmeny. Avšak tieto iniciatívy nám dodali odvalu, pretože sme si istí, že čas pracuje pre nás. Na Slovensku, takisto ako v maďarskom severnom stredohorí majú svoje miesto vlky a rysy. S postupom času sa dozvedáme čoraz o viacerých pastieroch, pedagógoch, ochrancoch prírody, poľovníkoch, ktorí zdieľajú tento názor.

Na Slovensku sa v súčasnosti pripravuje nový poľovnícky zákon. Podklad, ktorý vypracoval Ing. Hell v roku 2002, aj naďalej radí vlka a rysa medzi zver a povoľuje lov vlka. Niekoľko

občianskych združení (SOVS, VLK, Sloboda zvierat, SOSNA) za pomoci využitia podpory 500 občanov navrhli svoj alternatívny návrh. V tomto sa odvolávajú na celý rad medzinárodných zákonov a dohovorov odporúčajú, aby rys bol vyňatý z kategórie poľovnej zveri. Konečná verzia poľovného zákona sa ešte neprijala, diskusia medzi Ministerstvom Životného Prostredia, Ministerstvom Pôdohospodárstva, vládou a občianskymi združeniami je ešte stále otvorená.

V Maďarsku s právnymi normami v súčasnosti už nie je zásadný problém, ale na základe sprostredkovaných dôkazov sa dozvedáme, že aj napriek platným zákonom ročne odstrelia veľký značný počet veľkých šeliem. Aj kvôli tomu si myslíme, že zmena právnych noriem nie je

dostačujúcim riešením. Musí sa zmeniť aj spoločenské hodnotenie veľkých šeliem, aby sa mohlo proti narúšateľom zákona prísnejšie zakročiť.

Teraz, keď na Slovensku, aj v Maďarsku odštartujeme sériu prednášok a diskusiu o úlohe veľkých mäsožravcov, našu informačnú publikáciu odporúčame našim čitateľom do ich pozornosti. Ak sa podarí stranám s rozličným spôsobom zmyšľania, zastávajúcim zdanlivo protichodné stanoviská nájsť spoločnú reč, potom sme už dosiahli výrazný výsledok. Ale skutočný úspech dosiahneme vtedy, keď aj v Maďarsku, v severnom stredohorí sa mnohí oboznámia s tým divokým a krásnym zážitkom, ktorý prináša vzdialené vlčie vytie počas zimnej noci.

Foto: © Cristoph Promberger

Foto: © WWF / KLEIN & HUBERT

Zoznam a adresy autorov:

Michal Adamec
ŠOP SR, COPK, Banská Bystrica
e-mail: adamec@sopsr.sk

Gábor Firmánszky
Správa Chránenej krajinej oblasti Zempléni
Tájkvédelmi Körzet, Pálháza
e-mail: firman@freemail.hu

Doc. Ing. Pavel Hell, CSc.
Bánika 16, 960 01 Zvolen
Tel.: 045-5333764

Márta Márkus a László Szemethy
Univerzita Svätého Štefana, katedra biológie
zveri a manažmentu zveri, Gödöllő
e-mail: mmarti@ns.vvt.gau.hu a
szlaci@ns.vvt.gau.hu

Štefan Pčola
Národný park Poloniny
e-mail: pcola@sopsr.sk

Robin Rigg
University of Aberdeen and The Slovak Wildlife
Society
r.rigg@abdn.ac.uk
info@slovakwildlife.org.uk

Mgr. Jana Strnáďová
Lesoochránárske zoskupenie VLK
e-mail: jana@wolf.sk